

ИСТРАЖИВАЊЕ О ПЕРЦЕПЦИЈИ МУШКАРАЦА О РОДНОЈ РАВНОПРАВНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Издавач:

Повереник за заштиту равноправности

Уредник:

Милан Антонијевић

Аутор:

Марко Милановић

Београд, 2026.

ИСБН: 978-86-88851-81-7

Израду ове публикације омогућило је Савезно министарство Републике Немачке за економску сарадњу и развој - BMZ, у оквиру пројекта Немачке међународне сарадње „Подршка социјалном укључивању у Србији” (Support to Social Inclusion in Serbia - SIP), који спроводи Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, у сарадњи са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Министарством за људска и мањинска права и друштвени дијалог. Истраживање је реализовано у сарадњи са агенцијом Фактор Плус.

Ставови изнети у овој публикацији представљају ставове аутора и не одражавају нужно званичне ставове Владе Савезне Републике Немачке, Савезног министарства Републике Немачке за економску сарадњу и развој - BMZ, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Предговор

Поштоване читатељке и поштовани читаоци,

Родна равноправност је одавно престала да буде израз добре воље или ствар избора. Она је уставна обавеза и саставни део међународних уговора које је Република Србија прихватила. Па ипак, деценију након првог Посебног извештаја Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији жена, и годину дана након његовог другог издања, подаци показују да формална једнакост у Србији још увек не прати распоред стварне моћи у породици, на тржишту рада и у јавном животу. Степен у којем се родна равноправност заиста остварује не зависи само од закона и институција, већ и од ставова, очекивања и свакодневних одлука оних који у овим односима учествују.

Управо зато је истраживање које је пред Вама било неопходно. Истраживање о перцепцији мушкараца о родној равноправности у Републици Србији, са посебним освртом на наследна права, представља прво свеобухватно истраживање ставова мушкараца у Србији у последњих десет година. Оно је логичан наставак истраживачког циклуса који је Повереник за заштиту равноправности, уз подршку *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GIZ GmbH*, започео 2024. године са два истраживања посвећена женској перспективи — истраживањем о перцепцији жена у већем ризику од дискриминације и истраживањем о наследним правима и ставовима према наслеђивању. Та истраживања дала су прву системску слику женског искуства, али су оставила отворено питање на које се могло одговорити само непосредним разговором са мушкарцима: како они виде родну равноправност у Србији, шта од ње очекују, где јој се опиру и које обрасце понашања препознају, оправдавају или мењају.

Ова студија се уклапа у континуитет рада Повереника за заштиту равноправности, институције која је у протеклих више од петнаест година постојања изградила системску праксу препознавања, документовања и адресирања дискриминације жена у свим областима друштвеног живота. Посебни извештаји о дискриминацији жена, редовни годишњи извештаји Народној скупштини, мишљења, препоруке и поступања по притужбама чине заокружену мрежу кроз коју Повереник, у складу са својим законским овлашћењима, доприноси изградњи равноправнијег друштва. Налази који следе биће уграђени у ту мрежу, кроз препоруке и активности које ће Повереник усмерити према државним органима, јединицама локалне самоуправе, послодавцима, медијима, образовним установама, правосуђу и организацијама цивилног друштва.

Посебно желим да нагласим да је ово истраживање припремљено у оквиру пројекта Немачке међународне сарадње „Подршка социјалном укључивању у Србији“, који спроводи *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GIZ GmbH* са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Министарством за људска и мањинска права и друштвени дијалог. Наша захвалност партнерима није формална, без њихове континуиране подршке, овај истраживачки циклус, који први пут у Србији даје упоредне податке о ставовима жена и мушкараца о кључним доменама родне равноправности, не би био могућ. Посебну захвалност

дугујем и свим учесницима истраживања који су издвојили време да поделе своје ставове о питањима која се често не дотичу у јавном простору.

Као Повереник за заштиту равноправности, желим да ову публикацију не доживимо само као извор података, већ као позив на партнерство. Мушкарци у Србији нису препрека родној равноправности — они су, заједно са женама, један од њених најважнијих носилаца. Промена друштвених образаца која води ка стварној једнакости не долази сама од себе, она је заједнички напор свих нас, и жена и мушкараца, институција и породица, доносилаца одлука и грађана који ово друштво живе из дана у дан. Зато позивам све актере у друштву да налазе овог истраживања искористе за унапређење равноправности мушкараца и жена, а посебно ради мењања друштвених и културних образаца понашања који производе и одржавају неједнакост.

Милан Антонијевић

Повереник за заштиту равноправности

Садржај

<i>Предговор</i>	3
<i>Дефиниције кључних појмова</i>	7
1. Увод	10
2. Правни и аналитички оквир	13
2.1. Општа представа о родној равноправности и неједнаком третману	15
2.2. Родни стереотипи, норме и улоге	17
2.3. Неплаћени рад и родитељство.....	20
2.4. Економска равноправност и тржиште рада.....	23
2.5. Имовина и равноправност у наслеђивању	28
2.6. Насиље, контрола и препознавање неприхватљивог понашања.....	30
2.7. Политичка партиципација и лидерство	33
2.8. Посебне мере за постизање равноправности	36
2.9. Вишеструка дискриминација и жене у повећаном ризику	37
3. Предмет, циљ и истраживачка питања	40
4. Методологија	42
5. Резултати анкетног истраживања	44
5.1. Општа представа о родној равноправности и неједнаком третману	44
5.2 Ставови о родним улогама и нормама	50
5.3 Неплаћени рад и родитељство.....	55
5.4. Економска равноправност и тржиште рада.....	60
5.5 Имовина и равноправност у наслеђивању	64
5.6 Насиље, контрола и препознавање неприхватљивог понашања.....	70
5.7 Политичка партиципација и лидерство	75
5.8 Подршка посебним мерама за унапређење равноправности	80
5.9 Вишеструка дискриминација и жене у повећаном ризику	83
6. Налази квалитативног истраживања	86
7. Закључци и препоруке	101

7.1. Закључци	101
7.2. Препоруке.....	108

Дефиниције кључних појмова

У циљу уједначеног разумевања текста, у наставку су наведене дефиниције кључних појмова коришћених у студији. Дефиниције су засноване на међународним инструментима и домаћем законодавству.

Пол – биолошке карактеристике на основу којих се људи одређују као жене или мушкарци.

Род – друштвено одређене улоге, могућности, понашања, активности и атрибути које друштво сматра прикладним за жене и мушкарце, укључујући и односе међу њима.

Родна равноправност – стање у којем жене и мушкарци имају једнака права, одговорности и могућности, равномерно учешће и уравнотежену заступљеност у свим областима друштвеног живота, као и једнаке могућности да остварују права и слободе, користе лична знања и способности за лични развој и развој друштва, имају једнак приступ роби и услугама и остварују једнаке користи од резултата рада, уз уважавање различитих интереса, потреба и приоритета жена и мушкараца.

Једнаке могућности – једнако остваривање права и слобода жена и мушкараца, равноправан третман и равноправно учешће у политичкој, економској и другим сферама, укључујући све фазе планирања и одлучивања.

Формална једнакост – начело према којем су сви једнаки пред законом и на све се примењују иста правила и права, без прављења разлике на основу личних својстава.

Стварна (супстантивна) једнакост – начело према којем се уважавају постојеће друштвене и структурне неједнакости и предузимају мере како би сви имали једнаке могућности за остваривање права у пракси.

Посебне мере – мере у корист лица или група које се налазе у неједнаком положају, укључујући недовољно заступљени пол, усмерене на убрзавање постизања пуне равноправности у пракси. По правилу су циљано усмерене, сразмерне и везане за остварење циља, примењују се док се не постигне циљ због којег су уведене, те не представљају дискриминацију када служе отклањању структурних неједнакости.

Дискриминација – свако неоправдано прављење разлике, неједнако поступање или пропуштање, укључујући искључивање, ограничавање или давање првенства, засновано на стварном или претпостављеном личном својству, укључујући пол и род, које за сврху или дејство има да наруши или онемогући равноправно уживање права и слобода.

Непосредна дискриминација – поступање којим се лице или група због личног својства ставља у неповољнији положај у односу на друга лица у истој или сличној ситуацији.

Посредна дискриминација – наизглед неутрално правило, критеријум или пракса која доводи до неповољнијег положаја одређене групе лица засноване на личном својству, осим ако је објективно оправдана легитимним циљем и примереним и нужним средствима.

Вишеструка дискриминација – дискриминација заснована на два или више личних својстава истовремено, при чему се утицај појединих основа дискриминације може аналитички разграничити.

Интерсекцијска дискриминација – дискриминација која настаје кроз преплитање више личних својстава на начин да производи специфичне, комбиноване обрасце неповољног положаја код којих се утицај појединачних основа не може раздвојити нити свести на њихов прост збир.

Узнемиравање – нежељено понашање засновано на личном својству или повезано са личним својством, које има за циљ или последицу повреду достојанства лица и ствара застрашујуће, непријатељско, деградирајуће, понижавајуће или увредљиво окружење.

Сексуално узнемиравање – свако нежељено вербално, невербално или физичко понашање сексуалне природе које има за циљ или последицу повреду достојанства лица или његовог личног интегритета, нарочито ако изазива страх или ствара застрашујуће, непријатељско, деградирајуће, понижавајуће или увредљиво окружење.

Родни стереотипи – поједностављена и генерализована уверења, очекивања и представе о особинама, способностима, понашању и улогама жена и мушкараца, заснована на полу, односно роду, која могу утицати на неједнак третман, ограничавати личне изборе и доприносити одржавању неравноправног положаја жена и мушкараца у друштву.

Родне норме – друштвена очекивања о томе какве жене и мушкарци треба да буду и како треба да се понашају.

Родне улоге – скуп очекиваних одговорности и задатака који се у одређеном друштву типично приписују женама и мушкарцима.

Родно засновано насиље – насиље усмерено према лицу или групи због припадности полу или роду, укључујући насиље које несразмерно погађа одређени пол; може бити физичко, сексуално, психичко, економско и социјално, укључујући претње, у јавном или приватном животу.

Насиље према женама – кршење људских права и облик дискриминације жена, и обухвата дела родно заснованог насиља која доводе или могу довести до физичке, сексуалне, психичке или економске, односно финансијске повреде или патње, укључујући претње таквим делима, принуду или произвољно лишавање слободе, било у јавном или приватном животу.

Насиље у породици – физичко, сексуално, психичко или економско насиље у оквиру породице или домаћинства, или између садашњих или бивших супружника или партнера, независно од тога да ли извршилац дели или је раније делио исто боравиште са жртвом.

Економско насиље – облици понашања којима се ограничава или контролише приступ новцу, имовини, раду и ресурсима, укључујући ускраћивање информација, притисак у вези са располагањем имовином и онемогућавање економског осамостаљивања.

Неплаћени кућни рад – неплаћене активности потребне за одржавање домаћинства, укључујући припрему оброка, чишћење, прање, куповину за потребе домаћинства, вођење домаћинства, старање и бригу о деци, старијим и болесним члановима породице, послове на пољопривредном имању, као и друге сличне неплаћене послове.

Неплаћени рад у сектору неге – неплаћене активности пружања неге и подршке члановима домаћинства или породице, укључујући бригу о деци, старијима, болеснима и особама са инвалидитетом, као и организацију и координацију бриге.

Наследна права – скуп законских правила којима се уређује пренос имовине и права за случај смрти, укључујући право на наслеђивање, наследне делове, поступак остваривања права и формализацију права кроз исправе и регистре.

Наследне праксе – уобичајени обрасци и неформална правила у породицама и заједницама којима се у пракси усмерава или одлучује расподела имовине, без обзира на законске стандарде.

Увођење родне перспективе (*gender mainstreaming*) – метод остваривања и унапређења родне равноправности кроз систематско укључивање родне перспективе у све политике, планове и праксе и кроз претходну процену утицаја прописа и мера на положај жена и мушкараца.

Приступ правди – могућност лица да добије информације, саветовање и правну помоћ и да користи делотворне институционалне механизме заштите права, укључујући поступке пред органима и судовима, без несразмерних препрека.

Осетљиве друштвене групе – групе које су, због личних својстава и/или друштвеног положаја, изложене повећаном ризику од дискриминације, искључености и неједнаког приступа правима и услугама.

Повереник за заштиту равноправности – самосталан и независан државни орган Републике Србије надлежан за заштиту од дискриминације и промоцију равноправности, установљен Законом о забрани дискриминације, са овлашћењима да поступа по притужбама, даје мишљења и препоруке, прати стање у области заштите од дискриминације и извештава Народну скупштину.

1. Увод

Родна равноправност у међународном и домаћем праву представља основно начело људских права и саставни део права на једнакост и забрану дискриминације. Њен нормативни садржај превазилази формалну једнакост пред законом и обухвата обавезу државе да се уздржи од сваког облика дискриминације жена, да обезбеди делотворну заштиту од дискриминације коју врше приватна лица, организације и предузећа и да активно гради услове у којима се равноправност остварује у свакодневним односима. Ове обавезе државе се не могу делотворно остварити без систематског познавања ставова и образаца понашања у популацији. Спровођење овог истраживања управо на мушкој популацији оправдано је имајући у виду да су мушкарци су у домаћим истраживањима до сада били недовољно обухваћени. Ово је посебно важно у контексту члана 5 Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена и члан 12 Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, који обавезују државу да предузме одговарајуће мере ради измене друштвених и културних образаца понашања жена и мушкараца заснованих на предрасудама и стереотипним улогама, па је упознавање и ставова мушкараца кључно је како би се развиле образовне, медијске и мере јавних политика у овој области. Ставови мушкараца о родној равноправности, дакле, нису само приватна ствар појединаца, нити вредносна преференција. Они су један од механизма у којем се родна равноправност у свакодневним друштвеним односима репродукује или оспорава, и као такви представљају легитиман и правно релевантан предмет јавног истраживања.

Покретање свеобухватног истраживања ставова мушкараца о родној равноправности у Републици Србији 2026. године има више непосредних разлога. Повереник за заштиту равноправности је 2025. године, објавио Посебан извештај о дискриминацији жена за период 2015–2025, који указује да се дискриминација жена у Србији јавља као трајан образац, а не као низ појединачних инцидента, и да формална једнакост не прати распоред стварне моћи у кључним областима друштвеног живота. Тиме се отвара питање узрока и механизма дискриминације, које није могуће обухватно разумети без података о ставовима мушкараца. Посебан фокус на тему ставова о наслеђивању, оправдавају резултати студије „Заробљене у насиљу“, коју је 2025. године објавио ИДЕАС и која указује да су жене које се налазе у ситуацији насиља у породици често економски зависне од насилног партнера, при чему 46% жена наводи да партнер доноси све финансијске одлуке у домаћинству. Иста студија показује да скоро половина жена које су финансијски зависне од партнера остаје у насилном односу дуже од пет година (48%), у поређењу са 22% жена које су финансијски независне. Разумевање ставова мушкараца о наследним правима жена постаје, у том контексту, део шире правне и јавне дебате о економским предусловима заштите од насиља.

Важан је и истраживачки контекст. Током 2024. године спроведена су два истраживања на репрезентативном узорку за територију Републике Србије, са фокусом на жене: Истраживање о перцепцији жена у већем ризику од дискриминације о родној равноправности, на узорку од 1.207

испитаница, и Истраживање о наследним правима и ставовима према наслеђивању у Србији, на узорку од 1.196 испитаника. Ова истраживања су системски документовала ставове и искуства жена у обе области, али су оставила отвореним питање мушке перспективе. Постојање упоредне женске базе података из претходне две године чини садашњи тренутак погодним за прикупљање података на узорку мушкараца, јер омогућава систематско поређење између две перспективе.

Упоредни подаци додатно поткрепљују потребу за овим истраживањем. Индекс родне равноправности за Републику Србију, израчунат 2021. године према методологији Европског института за родну равноправност на подацима из 2018. године, износи 58,0 јединица наспрам просека држава чланица Европске уније од 67,4 јединица. Евробарометар 545 о родним стереотипима, спроведен у државама чланицама Европске уније почетком 2024. године, не обухвата Србију и зато не омогућава непосредно статистичко поређење са домаћом популацијом. Он, међутим, пружа важан компаративни оквир за разумевање распрострањености родних стереотипа.

Најзад, истраживање је значајно и у контексту приступања Републике Србије. Директива (ЕУ) 2022/2381 о родној равнотежи у управљачким органима котираних компанија прописује државама чланицама обавезу да до 30. јуна 2026. године обезбеде да припадници недовољно заступљеног пола чине најмање 40% позиција неизвршних директора или најмање 33% свих директорских позиција. Директива (ЕУ) 2023/970 о транспарентности зарада уводи нове обавезе у погледу откривања критеријума за одређивање зарада и извештавања о родном јазу у зарадама. Директива (ЕУ) 2024/1500 о стандардима за тела за једнакост додатно јача институционални оквир заштите од дискриминације у области једнаког третмана и једнаких могућности жена и мушкараца у питањима запошљавања и рада. Пошто Србија није држава чланица Европске уније, ове директиве не стварају непосредне обавезе за Србију као за државе чланице, али представљају релевантне стандарде правних тековина Европске уније у процесу приступања и усклађивања домаћег законодавства. У том процесу, подаци о ставовима домаће популације у областима које су предмет ових инструмената представљају неопходан аналитички основ за формулисање пратећих политика и мера.

Ово истраживање је спроведено у оквиру пројекта Немачке међународне сарадње „Подршка социјалном укључивању у Србији“ (*Support to Social Inclusion in Serbia, SIP*), који се реализује у периоду од априла 2023. до септембра 2026. године. Пројекат финансира Савезно министарство Републике Немачке за економску сарадњу и развој -BMZ, у складу са родно одговорним приступом развојној сарадњи Савезне Републике Немачке, који за приоритет поставља јачање права, заступљености и ресурса жена у земљама партнерима. Пројекат спроводи *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit, GIZ*, у сарадњи са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Министарством за људска и мањинска права и друштвени дијалог..

Институционални корисник истраживања је Повереник за заштиту равноправности Републике Србије, самосталан и независан државни орган установљен Законом о забрани дискриминације. Повереник има овлашћења да поступа по притужбама у вези са дискриминацијом, да даје мишљења и препоруке, да прати стање у области заштите од дискриминације и да Народној скупштини подноси годишњи извештај о раду, као и посебне извештаје о појединим областима дискриминације када за то постоје нарочито важни разлози.

Теренски део истраживања, укључујући реализацију квантитативне анкете и организацију фокус група, спроведен је у сарадњи са агенцијом Фактор Плус, специјализованом за истраживања

јавног мњења. Аналитичку обраду података и припрему публикације спровео је истраживачки тим експерата, у уској сарадњи са стручном службом Повереника за заштиту равноправности и са саветницима пројекта SIP.

Резултати истраживања имају више конкретних канала институционалне употребе. Прво, доприносе редовном годишњем извештају Повереника Народној скупштини, у делу који се односи на процену стања у области сузбијања дискриминације и промовисања равноправности. Друго, представљају емпиријску основу за евентуалне предлоге измена законодавства, нарочито у области наследног права, спречавања насиља у породици, родне равноправности и забране дискриминације. Треће, користе се за идентификацију будућих активности Повереника у области сузбијања дискриминације и унапређења родне равноправности, укључујући мишљења, препоруке, јавне кампање и образовне активности. Коначно, истраживање пружа допринос и кроз креирање упоредних података на нивоу Европске уније.

2. Правни и аналитички оквир

Родна равноправност у савременом међународном и домаћем праву није пуко начело формалне једнакости пред законом. Она је истовремено основно људско право, мерило развијености правног поретка и мера остварене демократије. Њен правни садржај изричито је уређен чланом 2. Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена¹, који државе чланице обавезује на скуп међусобно повезаних мера: увођење начела равноправности мушкараца и жена у устав или друге одговарајуће прописе и обезбеђивање његове практичне примене; усвајање одговарајућих законских и других мера, укључујући санкције кад је потребно, којима се забрањују сви видови дискриминације жена; увођење заштите права жена на равноправној основи са мушкарцима и обезбеђивање ефикасне заштите жена од сваког поступка којим се врши дискриминација преко надлежних националних судова и других јавних институција; уздржавање од сваког поступка или праксе дискриминације жена и обезбеђивање да јавни органи и институције поступају у складу с овом обавезом; предузимање свих потребних мера за отклањање дискриминације жена од стране било ког лица, организације или предузећа; измена или укидање постојећих закона, прописа, обичаја и пракси који представљају дискриминацију жена; и стављање ван снаге свих унутрашњих казних одредби којима се врши дискриминација жена. Ове обавезе се у тумачењу Комитета за елиминацију дискриминације жена систематизују кроз три међусобно повезане димензије: обавезу уздржавања државе од дискриминације, обавезу заштите жена од дискриминације коју чине приватни актери, укључујући појединце, организације и предузећа, и обавезу активног обезбеђивања суштинске равноправности у свакодневним односима, а не само у тексту прописа. У домаћем правном поретку ове обавезе су пре свега разрађене кроз Устав Републике Србије, Закон о родној равноправности и Закон о забрани дискриминације.² Уставни основ родне равноправности садржан је пре свега у члану 15 Устава, којим је прописано да држава јемчи равноправност жена и мушкараца и развија политику

¹ Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена, 18. децембар 1979, 1249 UNTS 13 („Службени лист СФРЈ — Међународни уговори“, бр. 11/81) (у даљем тексту: CEDAW), чл. 2.

² Устав Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 98/2006 и 115/2021 (у даљем тексту: Устав); Закон о родној равноправности, „Службени гласник РС“, бр. 52/2021 (у даљем тексту: ЗРП). Уставни суд Републике Србије је у предмету ПУз-85/2021, на 8. седници одржаној 27. јуна 2024. године, покренуо поступак за утврђивање неуставности Закона о родној равноправности и обуставио извршење појединачног акта или радње предузете на основу одредаба тог закона. Према стању провереном на дан 1. јун 2026. године, поступак је био у току, а наведена обустава остала је релевантна за примену одредаба Закона; Закон о забрани дискриминације, „Службени гласник РС“, бр. 22/2009 и 52/2021.

једнаких могућности. Ова гаранција допуњена је општом забраном дискриминације из члана 21 Устава, којим се јемчи једнакост свих пред Уставом и законом, право на једнаку законску заштиту без дискриминације и забрањује свака непосредна и посредна дискриминација, укључујући дискриминацију по основу пола. Истим чланом Устав наглашава и значај посебних мера, прописујући да се дискриминацијом не сматрају мере које Република Србија може увести ради постизања пуне равноправности лица или група лица која су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима. Закон о забрани дискриминације даље конкретизује уставну забрану дискриминације, па у члану 20 забрањује дискриминацију на основу пола, рода и родног идентитета, укључујући ускраћивање права или признавање погодности у односу на пол, односно род и родни идентитет. Закон о родној равноправности, са друге стране, у члану 3 родну равноправност одређује као једнака права, одговорности и могућности, равномерно учешће и уравнотежену заступљеност жена и мушкараца у свим областима друштвеног живота. На тај начин домаћи правни оквир родну равноправност не поставља само као забрану неједнаког поступања, већ и као обавезу активног стварања услова за једнаке могућности и стварно учешће жена и мушкараца у јавном, професионалном, приватном и породичном животу.

Управо због таквог карактера, утврђивање стања родне равноправности у једном друштву захтева истовремено разумевање три слоја: правног оквира и његове усклађености са међународним стандардима; степена примене тих норми у јавном и приватном животу; као и ставова, вредности и образаца понашања припадника заједнице, од којих у највећој мери зависи и примена правног оквира и сам правни оквир који одређено друштво усваја.

Тек када се ови слојеви доведу у везу постаје видљиво колико правна норма стварно допире у свакодневни живот и које препреке стоје између формалног признања и стварне једнакости. У том смислу ставови мушкараца нису споредни елемент слике родне равноправности, већ један од њених важних чинилаца. Међународни и европски стандарди то изричито препознају: Пекиншка декларација и платформа за акцију политички усмеравају државе ка укључивању жена и мушкараца у промену друштвених образаца, Истанбулска конвенција правно обавезује државе уговорнице да подстичу све чланове друштва, посебно мушкарце и дечаке, да активно доприносе спречавању насиља, док опште препоруке Комитета за елиминацију дискриминације жена дају ауторитативно тумачење обавеза држава у погледу отклањања стереотипа, постизања суштинске равноправности и спречавања родно заснованог насиља.³

Области обухваћене овом анализом - општа представа о родној равноправности, родни стереотипи, неплаћени рад и родитељство, економска равноправност и тржиште рада, имовина и наслеђивање, насиље и контрола, политичка партиципација и лидерство, посебне мере и вишеструка дискриминација, представљају тачке у којима се преламају различити правни стандарди и у којима се документује раскорак између прописа и праксе. Свака од ових области има правни и аналитички значај:

³ Пекиншка декларација и Платформа за акцију, усвојене на Четвртој светској конференцији о женама, Пекинг, 15. септембар 1995, УН док. А/CONF.177/20/Rev.1, прилози I и II; Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, 11. мај 2011, CETS бр. 210 („Службени гласник РС – Међународни уговори“, бр. 12/2013); Комитет за елиминацију дискриминације жена, Општа препорука бр. 28 о основним обавезама држава уговорница према члану 2 CEDAW, УН Док. CEDAW/C/GC/28; Комитет за елиминацију дискриминације жена, Општа препорука бр. 35 о родно заснованом насиљу над женама, којом се ажурира Општа препорука бр. 19, УН Док. CEDAW/C/GC/35.

- Општа представа о равноправности говори о томе у којој мери грађани разумеју стање сопственог друштва у односу на мерљиве показатеље неједнакости;
- Родни стереотипи представљају основ за деловање државе у складу са чланом 5 CEDAW и један од кључних узрока насиља према женама;
- Расподела неплаћеног рада и родитељских обавеза пресудно утиче на положај жена на тржишту рада и на њихову економску самосталност;
- Имовина и наслеђивање представљају простор у којем се формално једнаки прописи систематски разилазе са обичајним праксама;
- Насиље према женама, укључујући партнерску контролу као облик контролишућег понашања, представља облик родно засноване дискриминације и захтева појачану обавезу државе на дужну пажњу у превенцији, заштити и кажњавању;
- Политичка партиципација и лидерство су услов стварне, а не само декларативне демократије;
- Посебне мере су један од кључних инструментарија за отклањање структурне неједнакости;
- Вишеструка дискриминација обухвата оне групе жена које због преклапања више основа, као што су етничко порекло, инвалидитет, старосно доба, место становања, имовно стање трпе најтеже облике дискриминације и искључености.

Ове области повезује заједнички појмовни оквир, а редослед излагања води од општих представа ка конкретним областима у којима се оне преламају у свакодневном животу. Овај правни и аналитички оквир има двоструку функцију: прво, да покаже да области обухваћене истраживањем произлазе из релевантних међународних, европских и домаћих стандарда родне равноправности, као и да омогући да се ставови испитаника тумаче не само као индивидуална мишљења, већ као показатељи степена друштвеног препознавања структурних неједнакости и подршке мерама за њихово отклањање.

2.1. Општа представа о родној равноправности и неједнаком третману

Општа представа о степену остварене родне равноправности чини полазну тачку анализе стања равноправности у једном друштву. Она не мери равноправност непосредно, већ степен у којем грађани виде стање своје заједнице. Раскорак између објективних показатеља неједнакости и субјективних оцена њене присутности, као и разлика у перцепцији између мушкараца и жена је самосталан друштвени проблем јер директно утиче на подршку политикама и мерама потребним за остваривање једнакости. Специфичност опште представе о равноправности је у томе што се у њој сусрећу три различита слоја представа: непосредно искуство испитаника, општа слика о друштву коју испитаник гради из јавног дискурса, и нормативно разумевање онога што би стање требало да буде. У литератури о перцепцији родне равноправности, појам јаза у опажању стања равноправности означава образац према којем мушки испитаници у бројним истраживачким контекстима прецењују степен остварене једнакости у поређењу са женским испитаницима, при чему та разлика није последица непознавања статистике, него израз структурне позиције из које се стање посматра. Европски институт за родну равноправност је у извештају из 2025. године утврдио да се перцепције родне равноправности знатно разликују по државама чланицама, полу и генерацији, при чему су жене, посебно у области рада и напредовања, склоније од мушкараца

да препознају неједнак третман, док мушкарци чешће процењују да постоји једнак третман или једнаке могућности.⁴

Како би се допринело бољем разумевању представе о степену остварене родне равноправности, као и родном јазу у Србији, ово истраживање покушава да одговори на неколико аналитичких питања. Једно је однос између опште оцене равноправности и оцена у појединачним областима. Друго се односи на то које области друштво препознаје као области у којима постоји највећи степен неједнакости, док се треће питање односи на то у којој мери постоји разлика у опажању између мушкараца и жена, односно у којој мери је у Србији изражен родни јаз. При томе треба имати у виду да се одговори мушкараца који сутеришу да су жене у једнаком или повољнијем положају могу тумачити као реакција на перципирано смањење релативне предности, што представља механизам у којем се губитак раније надмоћи, доживљаване као природног стања, субјективно опажа као лична штета, иако објективно нико није изгубио права већ их је само друга група стекла.

Обавезе државе

Грађани нису обавезни на тачно познавање статистике, али значајније одступање јавне представе од објективних показатеља неједнакости, посебно ако је такво одступање последица или одраз укоренењених родних стереотипа и предрасуда, указује на потребу да држава, у складу са обавезама из члана 5(а) CEDAW-а, предузме мере усмерене на отклањање таквих предрасуда, укључујући образовне мере и мере подизања свести у медијском и јавном простору.

О перцепцији родне равноправности у Србији доступни су подаци из више релевантних извора. Према налазима истраживања Повереника за заштиту равноправности из 2024. године, 41,7% испитаница сматра да је родна равноправност у Србији остварена, док 45,9% сматра да није, а свега 4,6% изјављује да је равноправност у потпуности остварена.⁵ Као области у којима је неједнакост најизраженија испитанице препознају бригу о деци и члановима породице (45,6%), имовно стање и приходе (41,1%) и приступ руководећим позицијама (34,0%). Када је реч о перцепцији области у којима су жене најчешће изложене дискриминацији, испитанице дискриминацију најчешће везују за рад и запошљавање (63%), затим за социјалну заштиту (29,7%), образовање (22,1%) и становање (20,5%). Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији жена у периоду 2015–2025. године формулише системски закључак да се дискриминација жена у Србији јавља као трајни образац, не као појединачни инцидент, и да формално гарантована једнакост није праћена равномерном расподелом моћи у кључним областима друштвеног и политичког одлучивања⁶ Индекс родне равноправности за Србију, објављен 2021. године и израчунат према методологији Европског института за родну

⁴ European Institute for Gender Equality (EIGE), Perception to Policy: Dismantling Gender Stereotypes in the European Union (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2025) (у даљем тексту: EIGE).

⁵ Ивана Крстић, Марко Милановић, Истраживање о перцепцији жена у већем ризику од дискриминације о родној равноправности (Београд: Повереник за заштиту равноправности, 2024) (у даљем тексту: Крстић и Милановић, Истраживање о перцепцији жена 2024).

⁶ Повереник за заштиту равноправности, Посебан извештај о дискриминацији жена 2015–2025 (Београд: Повереник за заштиту равноправности, 2025) (у даљем тексту: Посебан извештај Повереника 2025).

равноправност на основу података из 2018. године, износи 58,0, док просек држава чланица Европске уније износи 67,4. По појединачним доменима, најнижу вредност Србија бележи у домену моћи (46,5) и домену времена (48,7), док је највиша вредност остварена у домену здравља (84,1).⁷ Истраживање IMAGES Serbia, спроведено применом методологије *International Men and Gender Equality Survey* у новембру и децембру 2017. године и објављено 2018. године, показује да су, на скали GEM од 0 до 3, мушкарци остварили просечан скор 1,73, а жене 1,99, при чему 0 означава најнегативнији, а 3 најафирмативнији став према родној равноправности.⁸ Иако се оба пола налазе у зони умереног егалитаризма, разлика од 0,26 поена указује на то да жене исказују мање конзервативне, односно афирмативније ставове према родној равноправности од мушкараца. Образовање се показује као најснажнији предиктор егалитарних ставова, будући да мушкарци са најнижим нивоом образовања остварују просечну вредност од 1,57, а они са највишим нивоом 1,88. Тиме је образовање један од најважнијих предиктора егалитарних ставова, нарочито унутар мушког узорка. Генерацијски посматрано, најегалитарнија група мушкараца нису најмлађи испитаници, већ они старости између 25 и 30 година, са просечном вредношћу од 1,84, што отвара питање да ли је у најмлађој генерацији присутан отклон од равноправних вредности. Поменуто IMAGES истраживање такође показује да се 46,5% мушкараца не слаже да је "равноправност жена и мушкараца у нашем друштву достигнута", док се преосталих 53,5% са том тврдњом слаже или према њој заузима неутралан став, што указује на то да је међу мушкарцима подељен став о степену остварене равноправности. Око 70% мушкараца се не слаже са тврдњом да "више права за жене значи мање права за мушкарце", што говори да је логика нулте суме мањинска, али не и маргинална појава.

2.2. Родни стереотипи, норме и улоге

Родни стереотипи у савременом антидискриминационом праву представљају нормативно релевантну правну категорију, што значи да државама намећу обавезу њиховог препознавања, спречавања и отклањања.. Члан 5 тачка (а) CEDAW изричито обавезује државе да предузму "све одговарајуће мере" ради измене друштвених и културних образаца понашања мушкараца и жена, у циљу отклањања предрасуда и обичајних и свих других пракси заснованих на идеји инфериорности или супериорности било ког пола, односно на стереотипним улогама мушкараца и жена.⁹ Ова обавеза је системска и односи се на законодавне, образовне, културне, медијске и друге мере у оквиру надлежности државе. Комитет за елиминацију дискриминације жена у Општој препоруци бр. 28 наглашава да се обавеза из члана 5(а) не исцрпљује забраном дискриминације, већ захтева активно деловање државе ради преиспитивања и преобликовања образовних садржаја, медијских порука и културних пракси.¹⁰ Даљи развој овог стандарда видљив је у Општој препоруци бр. 35, која родне стереотипе препознаје као један од структурних узрока родно заснованог насиља према женама.¹¹ Истовремено, Пекиншка декларација и Платформа за акцију, посебно у области Ј посвећеној женама и медијима, указује на значај

⁷ Републички завод за статистику, Индекс родне равноправности у Републици Србији (Београд: РЗС, 2021) (у даљем тексту: РЗС, Индекс родне равноправности 2021).

⁸ Marina Hughson, *Men in Serbia: Changes, Resistances and Challenges - Results of Research on Men and Gender Equality (IMAGES Serbia)* (Belgrade: Center E8, 2018) (у даљем тексту: Hughson, *Men in Serbia — IMAGES Serbia*).

⁹ CEDAW, чл. 5(а).

¹⁰ Комитет за елиминацију дискриминације жена, Општа препорука бр. 28 о основним обавезама држава уговорница према члану 2 CEDAW, УН Док. CEDAW/C/GC/28.

¹¹ Општа препорука CEDAW бр. 35.

сузбијања стереотипног приказивања жена као предуслова за остваривање стварне родне равноправности.¹²

Истанбулска конвенција у члану 12. конкретизује обавезу из члана 5. CEDAW у контексту превенције насиља, тако што прописује да стране уговорнице треба да предузму потребне мере ради измене друштвених и културних образаца понашања жена и мушкараца са циљем искорењивања предрасуда, обичаја, традиција и свих других пракси заснованих на идеји инфериорности жена или на стереотипним улогама мушкараца и жена. Чланови 13. и 14. обавезују на спровођење јавних кампања подизања свести и на укључивање наставних садржаја о нестереотипним родним улогама у формалне курикулуме на свим нивоима образовања, тамо где је то примерено узрасту и образовном контексту. У домаћем праву, Закон о родној равноправности дефинише родне стереотипе у члану 6, обавезе у области образовања уређује чланом 37, а обавезе у области јавног информисања чланом 44. Домаћи оквир додатно чине Закон о јавном информисању и медијима и Закон о електронским медијима, који обезбеђују правни основ за поступање у вези са дискриминаторним садржајима, говором мржње, повредом достојанства и другим недопуштеним садржајима у јавном информисању и електронским медијима.¹³

Када се говори о родним стереотипима, посебно је важно имати у виду да они не делују само кроз отворено негативне ставове о женама, већ и кроз наизглед позитивна очекивања која жене смештају у унапред одређене друштвене улоге. Због тога је за тумачење налаза овог истраживања значајан концепт амбивалентног сексизма, према којем ставови према женама имају две међусобно повезане компоненте: непријатељски сексизам (*hostile sexism*), који се заснива на уверењима да су жене мање способне, мање рационалне или мање погодне за лидерске улоге, и благодански сексизам (*benevolent sexism*), који жене приказује као особе које треба посебно штитити и вреднује их пре свега кроз особине бриге, нежности и посвећености породици. Иако се друга компонента може представљати као позитивна, обе служе одржавању родне хијерархије, јер жене вреднују у односу на стереотипна очекивања, а не као равноправне актерке у приватном, јавном, професионалном и политичком животу.

Имајући у виду да родни стереотипи не делују само као појединачна уверења, већ и као обрасци који утичу на прихватање или оспоравање јавних политика усмерених ка родној равноправности, ово истраживање полази од неколико повезаних аналитичких питања. Прво питање односи се на раскорак између начелног прихватања родне равноправности и спремности да се подрже конкретне промене у породичним, професионалним и јавним улогама жена и мушкараца. Циљ је да се испита у којој мери подршка равноправности остаје декларативна, односно у којој мери се смањује када равноправност подразумева преиспитивање традиционалне поделе улога, прерасподелу моћи или промену уобичајених очекивања од жена и мушкараца. Друго питање односи се на полне и генерацијске разлике у ставовима. Истраживање испитује у којим димензијама су ове разлике најизраженије, посебно када је реч о отпору према процесу остваривања родне равноправности. Ово је важно и у светлу упоредних европских података који указују на растућу поларизацију између младих жена и младих мушкараца у погледу вредносних оријентација, односа према феминизму и подршке политикама равноправности. Коначно, истраживање испитује и став према медијској репрезентацији као посебне области репродукције

¹² Пекиншка платформа, критичка област Ј, стратешки циљ Ј.2.

¹³ ЗРР, чл. 6, 37. и 44; Закон о јавном информисању и медијима, „Службени гласник РС“, бр. 92/2023 и 51/2025; Закон о електронским медијима, „Службени гласник РС“, бр. 92/2023 и 51/2025.

родних стереотипа. Истраживање настоји да утврди у којој мери јавност препознаје стереотипно приказивање жена и мушкараца у медијима као друштвени проблем. Ова димензија је значајна јер степен препознавања медијских стереотипа представља индикатор друштвене осетљивости на суптилније облике дискриминације, али и предуслов за делотворност јавних политика и правне заштите у области јавног информисања и медија.

Обавезе државе

Пошто родни стереотипи представљају један од структурних узрока дискриминације и механизма путем којих се родна неједнакост одржава у друштву, а истовремено су и један од кључних узрока родно заснованог насиља, држава је, у складу са чланом 5. тачка (а) CEDAW, чланом 12. Истанбулске конвенције и релевантним одредбама домаћег антидискриминационог оквира, дужна да предузима системске мере усмерене на препознавање, спречавање и отклањање стереотипа, укључујући образовне и медијске интервенције усмерене на превазилажење стереотипних представа о улогама жена и мушкараца.

Емпиријска основа за анализу родних стереотипа у Србији добро је документована, а структура постојећих налаза омогућава непосредно поређење и са налазима Евробарометар 545, који је реализован 2024. године.¹⁴ Према Истраживању о перцепцији жена у већем ризику од дискриминације, постоји значајна подељеност међу женама у односу на родне стереотипе. Тако, када је реч о улози жене, 38,6% испитаница прихвата тврдњу да се жена првенствено мора остварити као супруга и мајка, док је 31,1% одбацује. Када је реч о улози мушкарца, 32,9% испитаница прихвата тезу да је најважнија улога мушкарца да зарађује новац, док је 40,4% одбацује. Већина испитаница (51,7%) сагласна је да жене при доношењу одлука претежно полазе од емоција, што указује на опстанак стереотипа о емоционалној природи женског расуђивања. Истовремено, 69,4% испитаница прихвата тврдњу да је прихватљиво да мушкарци плачу, што може указивати на извесно преиспитивање традиционалних родних норми које емоционалну уздржаност повезују са мушкошћу. Ови налази заједно потврђују да раскорак између формалне равноправности и унутрашњих представа о улогама није искључиво карактеристика мушке популације. Посебно место у репродукцији родних стереотипа заузимају медији. Стереотипно приказивање жена у медијима и рекламама препознаје 45% испитаница као постојећи проблем, док 27,4% сматра да проблем не постоји, а 24,1% није сигурно.

Евробарометар 545 даје упоредну основу за сваку од десет тврдњи које се испитују у упитнику овог истраживања, а будући да су подаци у том истраживању разложени по полу, испод су наведени резултати за мушки подзорак у Европској унији, као непосредно упоредив са мушком популацијом у Србији. Тврдњу да је прихватљиво да мушкарци плачу прихвата 83% мушкараца у ЕУ, при чему у укупним националним резултатима распон сагласности иде од 98% у Шведској до 64% у Румунији, што указује да је у домену емоционалног изражавања мушкараца европски стандард значајно померен ка прихватању родне равноправности, али и даље са израженим регионалним разликама. Тврдњу да жене чешће од мушкараца доносе одлуке вођене емоцијама

¹⁴ Крстић и Милановић, Истраживање о перцепцији жена 2024; European Commission, Special Eurobarometer 545: Gender Stereotypes (Brussels: Directorate-General for Justice and Consumers, 2024) (у даљем тексту: Евробарометар 545).

прихвата 62% мушкараца у ЕУ, а тврдњу да је најважнија улога мушкараца да зарађује новац прихвата 45% мушкараца у ЕУ, са распоном међу државама од 75% у Словачкој до 11% у Шведској. Тврдњу да је најважнија улога жене да се брине о дому и породици прихвата 40% мушкараца у ЕУ, са распоном од 74% у Бугарској до 10% у Данској. У овом делу приказани су распони међу државама у ЕУ, како би се приближиле значајне разлике које постоје и на нивоу саме ЕУ. Тврдња да је подједнако важно да жене и мушкарци буду финансијски независни наилази на најснажнији консензус у целом истраживању, јер је прихвата 89% мушкараца у ЕУ. Тврдњу да мушкарац треба да има последњу реч у важним породичним одлукама прихвата 24%, док се са тврдњом да подизање деце пружа већи осећај испуњености жени него мушкарцу слаже 41% мушкараца. Тврдњу да је непривлачно када жене јавно износе чврсте ставове прихвата 24% мушкараца. Када је реч о питању заједничке користи од родне равноправности, 73% мушкараца у ЕУ прихвата да би и мушкарци имали користи од веће једнакости. Један од најизраженијих полних јазова међу наведеним тврдњама јавља се код става да је феминизам отишао предалеко, који прихвата 52% мушкараца наспрам 39% жена, што представља разлику од тринаест процентних поена.

2.3. Неплаћени рад и родитељство

Неплаћени рад у домаћинству и брига о члановима породице представљају економски и друштвено значајан рад који је дуго остајао изван формалног појма рада и економског вредновања. У савременом антидискриминационом праву ова област заузима све значајније место, јер неравномерна расподела неплаћеног рада непосредно утиче на приступ жена тржишту рада, могућности професионалног напредовања, стицање имовине, економску самосталност и учешће у јавном животу. Због тога међународни, европски и домаћи стандарди све јасније захтевају од државе да овај рад препозна, мери и кроз јавне политике смањује његову несразмерну расподелу између жена и мушкараца.

На универзалном нивоу, потциљ 5.4 Агенде 2030 Уједињених нација успоставља развојни стандард који од држава захтева препознавање и вредновање неплаћеног рада у домаћинству и неплаћеног рада старања кроз јавне услуге, инфраструктуру и политике социјалне заштите, као и подстицање заједничке одговорности у домаћинству и породици, у складу са националним околностима.¹⁵ Одговарајући показатељ 5.4.1 оперативно прати удео временаведеног у неплаћеном домаћем раду и раду старања, разврстано према полу, старости и месту становања.¹⁶

CEDAW у члану 5 обавезује државе да обезбеде да породично васпитање обухвати правилно схватање материнства као друштвене функције и признање заједничке одговорности мушкараца и жена у подизању и развоју деце, док чланови 11. и 16. разрађују обавезе у вези са родитељством, заштитом од дискриминације због трудноће и материнства, плаћеним породичним одсуством, услугама бриге о деци и једнаким правима и дужностима родитеља у породичним односима.¹⁷ Општа препорука број 29 Комитета за елиминацију дискриминације жена разматра економске последице брака, породичних односа и њиховог престанка, наглашавајући да стварна једнакост

¹⁵ Генерална скупштина УН, Трансформисање нашег света: Агенда 2030 за одрживи развој, Резолуција А/RES/70/1 од 25. септембра 2015, Циљ 5, подциљ 5.4.

¹⁶ Статистичка комисија УН, Методолошки приручник за индикатор одрживог развоја 5.4.1 (удео времена утрошен на неплаћени кућни рад и негу, разложен по полу, узрасту и месту становања).

¹⁷ CEDAW, чл. 5(b), 11 ст. 2 и 16 ст. 1(d).

мора обухватити утицај родних улога, бриге о деци и нефинансијских доприноса на економску способност жена и расподелу имовине након престанка заједнице.¹⁸

У праву Европске уније, кључни инструмент је Директива 2019/1158 о равнотежи пословног и приватног живота родитеља и пружалаца неге¹⁹. Она поставља минималне стандарде који имају за циљ равномернију расподелу породичних и неговатељских обавеза између жена и мушкараца, укључујући право на најмање десет радних дана очинског одсуства поводом рођења детета, најмање четири месеца родитељског одсуства за сваког родитеља, од чега су најмање два месеца непреносива, као и најмање пет радних дана годишње одсуства за лица која пружају негу. Директива, поред тога, признаје право родитеља деце до најмање осам година живота, као и лица која пружају негу, да затраже флексибилне радне аранжмане. Директива 92/85/ЕЕЗ уређује заштиту трудница, породиља и дојиља на раду, укључујући право на најмање четрнаест недеља породичног одсуства, од којих су најмање две недеље обавезне, као и заштиту од отказа повезану са трудноћом и материнством.²⁰ За samozапослена лица значајна је Директива 2010/41/ЕУ, која уређује примену начела једнаког третмана жена и мушкараца који обављају самосталну делатност, као и супружника и животних партнера који учествују у тој делатности, укључујући приступ одговарајућој накнади у случају прекида активности због трудноће или материнства.²¹ На нивоу основних права, члан 33. Повеље о основним правима Европске уније јемчи право на заштиту од отказа из разлога повезаних са материнством, као и право на плаћено породично одсуство и родитељско одсуство након рођења или усвојења детета.²²

У домаћем праву, Закон о раду уређује породично одсуство, одсуство са рада ради неге детета и одсуство са рада ради посебне неге детета, као и заштиту од отказа за време трудноће, породичног одсуства, одсуства ради неге детета и одсуства ради посебне неге детета.²³ Закон о финансијској подршци породици са децом уређује систем накнада зараде, односно накнаде плате за време породичног одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета.²⁴ Закон о родној равноправности у члану 6 дефинише неплаћени кућни рад као послове за које се не остварује новчана накнада, укључујући вођење домаћинства, старање и бригу о деци, старијим и болесним члановима породице, послове на пољопривредном имању и друге сличне неплаћене послове. Члан 12. овог закона уређује прикупљање и објављивање података о неплаћеном кућном раду као делу званичне статистике, док члан 28 предвиђа вредновање укупне вредности неплаћеног кућног рада и право на здравствено осигурање по том основу за лице које није осигурано по другом основу.

¹⁸ Комитет за елиминацију дискриминације жена, Општа препорука бр. 29 о економским последицама брака, породичних односа и њиховог престанка (2013), УН Док. CEDAW/C/GC/29 (у даљем тексту: Општа препорука CEDAW бр. 29).

¹⁹ Директива (ЕУ) 2019/1158 Европског парламента и Савета од 20. јуна 2019. године о равнотежи пословног и приватног живота родитеља и пружалаца неге и о стављању ван снаге Директиве Савета 2010/18/ЕУ, ОЈ L 188/79.

²⁰ Директива Савета 92/85/ЕЕЗ од 19. октобра 1992. године о увођењу мера за подстицање побољшања безбедности и здравља на раду трудница, породиља и дојиља, ОЈ L 348/1.

²¹ Директива 2010/41/ЕУ Европског парламента и Савета од 7. јула 2010. године о примени принципа једнаког третмана мушкараца и жена који се самостално баве делатношћу, ОЈ L 180/1.

²² Европска унија (ЕУ), Повеља о основним правима Европске уније, 2012/С 326/02, 14. децембар 2007.

²³ Закон о раду, „Службени гласник РС”, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – одлука УС, 113/2017, 95/2018 – аутентично тумачење и 109/2025 – др. закон (у даљем тексту: ЗОР).

²⁴ Закон о финансијској подршци породици са децом, „Службени гласник РС”, бр. 113/2017, 50/2018, 46/2021 – одлука УС, 51/2021 – одлука УС, 53/2021 – одлука УС, 66/2021, 130/2021, 43/2023 – одлука УС, 62/2023, 11/2024 – одлука УС и 79/2024 (у даљем тексту: ЗФППД).

Имајући ово у виду постављају се следећа питања од значаја за емпиријско истраживање. Прво се тиче перцепције о томе како би требало да изгледа подела родитељских обавеза и кућних послова, односно у којој мери мушкарци прихватају као оправдане традиционалне тврдње о улози мајке као примарне неговатељице и о наводној „природној” мушкој некомпетентности за кућне послове. Друго питање односи се на перцепцију постојеће расподеле, односно колико мушкарци препознају да жене у домаћинству проводе више времена у кућним пословима и бризи о члановима домаћинства, а у којој мери сматрају да је расподела равномерна. Треће обухвата конкретне обрасце понашања на нивоу домаћинства испитаника, где поређење између нормативног става и стварне поделе конкретних активности открива у којој мери формално прихватање равноправности прати стварна промена понашања. Четврто питање тиче се стварног или хипотетичког коришћења родитељског одсуства од стране оца, као индикатора преузимања одговорности за негу детета.

Полазећи од тога да неједнака расподела неплаћеног рада није само питање приватне организације домаћинства, већ један од механизма који непосредно утичу на економски положај жена, истраживање ову област посматра кроз три повезане аналитичке димензије. Прва се односи на вредносне представе о родитељству и кућном раду, односно на питање у којој мери мушкарци прихватају традиционална уверења о мајци као примарној неговатељици и о кућним пословима као превасходно „женској” одговорности. Друга димензија тиче се препознавања стварне расподеле неплаћеног рада у домаћинству. Истраживање испитује у којој мери мушкарци уочавају да жене проводе више времена у кућним пословима и бризи о члановима домаћинства, а у којој мери постојећу расподелу виде као равномерну или правичну. Ова разлика је значајна јер показује да ли је неједнакост у неплаћеном раду друштвено препозната као проблем или остаје нормализована као део уобичајеног породичног живота. Трећа димензија односи се на конкретне обрасце понашања и спремност на преузимање одговорности за бригу о детету. Поређење између начелних ставова и стварне поделе активности у домаћинству омогућава да се утврди у којој мери декларативно прихватање равноправности прати промена свакодневних пракси. У том контексту, посебан значај има стварно или хипотетичко коришћење родитељског одсуства од стране оца, као индикатор спремности мушкараца да преузму активну улогу у нези детета и равноправније учествују у породичним обавезама.

Обавезе државе

Будући да неплаћени рад у домаћинству и рад старања представљају економски и друштвено значајан рад који се несразмерно расподељује на штету жена, држава је дужна да предузима мере за његово препознавање и правичнију расподелу. У том смислу, држава је дужна да развија доступне и приступачне јавне услуге бриге о деци, старијим особама и особама којима је потребна подршка, да обезбеди статистичко праћење и вредновање неплаћеног рада, да подстиче равноправно коришћење родитељских одсустава и флексибилних радних аранжмана, као и да спречава и санкционише неповољнији третман по основу трудноће, материнства, очинства, родитељства и обавеза старања.

На националном нивоу, перцепцију неравномерне расподеле кућних послова и бриге у домаћинству документује истраживање које је 2024. године спровео Повереник за заштиту равноправности. Према овом истраживању, 76,6% испитаница сматра да жене проводе више времена од мушкараца у обављању кућних послова и бризи о члановима домаћинства, док 70,5%

подржава равноправну поделу кућних послова као вредносни принцип. Ови подаци показују висок степен начелног препознавања и подршке равноправнијој расподели неплаћеног рада. Истовремено, 47,9% испитаница сматра да би жене требало да буду плаћене за посао који обављају у кући, што се може тумачити као израз препознавања економске вредности неплаћеног рада, али и као показатељ да се тај рад и даље примарно везује за жене. На то указује и податак да 35,1% испитаница прихвата тврдњу да је у реду да жена у много већој мери од мушкараца брине о особама којима је потребна помоћ и подршка. Овакав налаз показује да декларативна подршка равноправној подели кућних послова не подразумева нужно и потпуно одбацивање традиционалне женске улоге у свакодневној бризи о породици.²⁵ Подаци о стварној расподели времена додатно потврђују ову неравнотежу. Публикација Републичког завода за статистику *Коришћење времена у Републици Србији, 2021/2022*, објављена 2024. године, показује да жене у Србији у неплаћеним пословима у просеку проведу 4 сата

и 9 минута дневно, док мушкарци проведу 2 сата и 3 минута. То значи да жене у овим активностима проводе приближно двоструко више времена од мушкараца. Изражено као удео у дану од 24 часа, неплаћени рад заузима око 17,3% дневног времена жена и 8,5% дневног времена мушкараца. Подаци РЗС-а, поред тога, показују да се родна неравнотежа у расподели неплаћеног рада одржава кроз различите типове насеља и образовне групе.²⁶

Евробарометар 545 даје упоредну основу за тумачење података у овом истраживању. Тврдњу да, све у свему, породични живот трпи када мајка ради пуно радно време прихвата 52% мушкараца у ЕУ, док тврдњу да је родитељско одсуство обогаћујуће искуство за оца прихвата 79% мушкараца, док се са тврдњом да су мушкарци природно мање компетентни од жена за обављање кућних послова слаже 48% мушкараца. Тврдњу да, ако је плата оца нижа од плате мајке и породица мора да одлучи ко прекида рад ради бриге о деци, отац треба да буде тај који ће то учинити прихвата 50% мушкараца у ЕУ.

2.4. Економска равноправност и тржиште рада

Економска равноправност и положај жена на тржишту рада представљају једну од области у којој се најјасније уочава раскорак између формалне и стварне једнакости. Иако су право на рад, једнаку зараду за рад једнаке вредности, заштиту од дискриминације и једнаке могућности за напредовање већ дуго саставни део међународних, европских и домаћих правних стандарда, њихово формално признавање не доводи само по себи до равноправног положаја жена и мушкараца на тржишту рада. Неједнака расподела неплаћеног рада, родни стереотипи о „пожељним” занимањима и улогама жена, дискриминација повезана са трудноћом, материнством и родитељством, као и ограничен приступ позицијама одлучивања, настављају да обликују економске могућности жена. Због тога жене у Србији, као и у Европској унији, остају изложене родном јазу у зарадама, хоризонталној и вертикалној сегрегацији, споријем професионалном напредовању и системским препрекама у приступу руководећим позицијама.

На универзалном нивоу, члан 11. CEDAW обавезује државе да предузму све одговарајуће мере ради отклањања дискриминације жена у области запошљавања и да обезбеде једнака права жена и мушкараца у овој области. Та права обухватају право на рад као неотуђиво право свих људских

²⁵ Крстић и Милановић, Истраживање о перцепцији жена 2024.

²⁶ Републички завод за статистику, *Коришћење времена у Републици Србији, 2021/2022* (Београд: РЗС, 2024).

бића, једнаке могућности запошљавања, једнаку накнаду за рад и једнак третман за рад једнаке вредности, право на социјалну сигурност, као и право на заштиту здравља и безбедности на раду, укључујући заштиту функције репродукције. Конвенције Међународне организације рада бр. 100 о једнакости награђивања за рад једнаке вредности (1951), бр. 111 о дискриминацији у погледу запошљавања и занимања (1958), бр. 156 о радницима са породичним обавезама (1981) и бр. 183 о заштити материнства (2000) чине додатни слој међународних стандарда у области рада, који су за Србију обавезујући након ратификације.²⁷ У праву и политикама Европске уније, Европски стуб социјалних права из 2017. године, кроз начела 2 (родна равноправност), 3 (једнаке могућности) и 9 (равнотежа пословног и приватног живота), поставља политички и нормативни оквир за унапређење једнаког положаја жена и мушкараца у области рада и запошљавања.²⁸

У примарном праву Европске уније, члан 157. став 1 Уговора о функционисању Европске уније обавезује државе чланице да обезбеде примену начела једнаке зараде за исти рад или рад једнаке вредности, док став 4 истог члана допушта доношење мера које обезбеђују специфичне погодности недовољно заступљеном полу ради олакшаног приступа занимању или отклањања неповољности у професионалној каријери. У секундарном праву, ова начела су разрађена кроз Директиву 2006/54/ЕЗ о примени начела једнаких могућности и једнаког третмана мушкараца и жена у питањима запошљавања и рада. Директива је консолидовала раније правне тековине ЕУ у овој области и уредила примену начела једнаког третмана у односу на приступ запошљавању, укључујући напредовање и стручно оспособљавање, услове рада, укључујући зараду, као и професионалне системе социјалне сигурности.²⁹ Посебно значајну новију интервенцију представља Директива (ЕУ) 2023/970 о транспарентности зарада, којом се јача примена начела једнаке зараде за исти рад или рад једнаке вредности. Она уводи обавезу да критеријуми за одређивање зарада, нивоа зарада и напредовања у зарадама буду доступни радницима, објективни и родно неутрални, као и право радника да добију информације о сопственом нивоу зараде и просечним нивоима зарада, разврстаним по полу, за категорије радника који обављају исти рад или рад једнаке вредности. Директива такође уводи обавезу периодичног извештавања о родном јазу у зарадама за послодавце са најмање 100 радника, уз различите рокове и периодичност извештавања у зависности од величине послодавца.³⁰ Директива (ЕУ) 2022/2381 о побољшању родне равнотеже међу директорима друштава чије су акције уврштене на берзу прописује да државе чланице обезбеде да та друштва до 30. јуна 2026. године достигну један од два циља: да припадници недовољно заступљеног пола чине најмање 40% позиција неизвршних директора или најмање 33% свих директорских позиција, укључујући извршне и неизвршне

²⁷ Конвенција Међународне организације рада бр. 100 о једнакости награђивања мушке и женске радне снаге за рад једнаке вредности, 29. јун 1951, С100 („Службени лист ФНРЈ – Међународни уговори“, бр. 12/1952); Конвенција Међународне организације рада бр. 111 која се односи на дискриминацију у погледу запошљавања и занимања, 25. јун 1958, С111 („Службени лист ФНРЈ – Међународни уговори“, бр. 3/1961); Конвенција Међународне организације рада бр. 156 о једнаким могућностима и третману за раднике и раднице (радници са породичним обавезама), 23. јун 1981, С156 („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 7/1987); Конвенција Међународне организације рада бр. 183 о заштити материнства, 15. јун 2000, С183 („Службени гласник РС – Међународни уговори“, бр. 1/2010).

²⁸ Европски парламент, Савет Европске уније и Европска комисија, Интеринституционална прокламација о Европском стубу социјалних права, 17. новембар 2017, 2017/С 428/09, Службени лист Европске уније, С 428, 13.12.2017, стр. 10–15 (у даљем тексту: Европски стуб социјалних права).

²⁹ Директива 2006/54/ЕЗ Европског парламента и Савета од 5. јула 2006. године о примени начела једнаких могућности и једнаког третмана мушкараца и жена у питањима запошљавања и рада (преиначена), ОЈ L 204/23.

³⁰ Директива (ЕУ) 2023/970 Европског парламента и Савета од 10. маја 2023. године о јачању примене начела једнаке зараде мушкараца и жена за исти рад или рад једнаке вредности кроз транспарентност зарада и механизме спровођења, ОЈ L 132/21.

директоре.³¹ Ова директива, поред квантитативних циљева, захтева транспарентне поступке избора, извештавање о родној структури управљачких органа и делотворне санкције за повреде националних правила донетих ради њене примене.

У домаћем праву, основ за заштиту економске равноправности жена и мушкараца у области рада и запошљавања најпре произлази из Устава Републике Србије. Члан 15. Устава јемчи равноправност жена и мушкараца и обавезује државу да развија политику једнаких могућности, члан 21. забрањује непосредну и посредну дискриминацију по било ком основу, укључујући пол, док члан 60. јемчи право на рад, слободан избор рада, доступност свих радних места под једнаким условима, правичну накнаду за рад и заштиту достојанства на раду. Овај уставни оквир даље разрађује Закон о забрани дискриминације, који у члану 16. забрањује дискриминацију у области рада, укључујући нарушавање једнаких могућности за заснивање радног односа, напредовање, стручно усавршавање и једнаку накнаду за рад једнаке вредности, док члан 20. посебно забрањује дискриминацију на основу пола, рода и родног идентитета, као и неповољније поступање у вези са трудноћом, породилским одсуством и одсуством ради неге детета.

У радноправном оквиру, Закон о раду у члану 18. забрањује непосредну и посредну дискриминацију лица која траже запослење и запослених, између осталог по основу пола, трудноће, брачног статуса и породичних обавеза, док члан 19. дефинише непосредну и посредну дискриминацију. Члан 20. забрањује дискриминацију у односу на услове запошљавања и избор кандидата, услове рада и сва права из радног односа, образовање, оспособљавање и усавршавање, напредовање и отказ уговора о раду, а члан 21. забрањује узнемиравање и сексуално узнемиравање. Начело једнаке зараде за исти рад или рад исте вредности уређено је чланом 104. Закона о раду.

Закон о родној равноправности додатно уређује посебне обавезе у области рада, запошљавања и samozapošljavanja. Члан 16. прописује обавезу органа јавне власти и послодаваца који имају више од 50 запослених и радно ангажованих лица да у оквиру годишњих планова или програма рада одређују и спроводе посебне мере за остваривање и унапређење родне равноправности. У области рада и запошљавања, члан 28. гарантује једнаке могућности и примену општих и посебних мера у погледу приступа запошљавању, напредовања, плаћања, услова рада, стручног усавршавања, флексибилног радног времена и усклађивања породичних и радних обавеза. Члан 29. забрањује дискриминацију у области рада и запошљавања на основу пола, рода и породичног статуса и обавезује послодавце да обезбеде једнаке могућности у остваривању права из радног односа и по основу рада. Поред тога, члан 30. Закона о родној равноправности односи се на уравнотежену заступљеност полова у органима управљања и надзора код послодавца, члан 31. забрањује отказ, раскид радног односа и проглашавање запосленог за вишак по основу пола, рода, трудноће, породилског одсуства, одсуства ради неге детета и одсуства ради посебне неге детета, а члан 32. забрањује узнемиравање, сексуално узнемиравање и сексуално уцењивање на раду и у вези са радом. Члан 33. штити запослене након повратка са одсуства у вези са трудноћом, материнством, родитељством, усвојењем, хранитељством и старатељством, док члан 34. забрањује неједнаку зараду и гарантује једнаку плату за исти рад или рад исте вредности. Обавезе вођења родно разврстаних евиденција и извештавања о остваривању родне равноправности, укључујући

³¹ Директива (ЕУ) 2022/2381 Европског парламента и Савета од 23. новембра 2022. године о унапређењу родне равнотеже међу директорима котираних компанија и о повезаним мерама, ОЈ L 315/44 (у даљем тексту: Директива 2022/2381), чл. 5.

податке о платама, накнадама, напредовању, отказима, пријавама узнемиравања и родној структури органа управљања, уређене су члановима 65. и 66. Закона о родној равноправности.

Када говоримо о економској равноправности издвајају се три појма која помажу разумевању структурних образаца у овој области. Први је родна сегрегација, која се јавља у два облика: хоризонтална сегрегација означава концентрисање жена у одређеним делатностима и занимањима, по правилу ниже плаћеним, као што су образовање, здравствена заштита, социјална заштита, малопродаја, док вертикална сегрегација означава њихову подзаступљеност у вишим хијерархијским позицијама унутар истих занимања. Други су појмови „стакленог плафона“ и „лепљивог пода“, који описују механизме блокаде женског напредовања ка највишим позицијама, односно задржавања на најнижим - обрасце који често нису везани за отворену дискриминацију, већ за сплет наизглед неутралних правила и пракси чије кумулативно дејство производи родно асиметричан исход. Трећи је појам упоредиве вредности, који указује на систематску потцењеност занимања у којима преовлађују жене, чак и када су функционално упоредива са мушки доминантним занимањима, што доводи до стварног родног јаза у зарадама чак и у условима формалне примене начела једнаке зараде за исти рад.

Имајући у виду да се неједнакости на тржишту рада не исцрпљују у појединачним актима дискриминације, већ се одржавају кроз структурне обрасце запошљавања, напредовања, вредновања рада и расподеле породичних обавеза, истраживање које је пред вама ову област посматра кроз две повезане аналитичке димензије. Прва димензија односи се на препознавање структурних узрока економске неједнакости жена и мушкараца. Истраживање испитује у којој мери мушкарци у Србији препознају да родни јаз у зарадама, спорије напредовање жена и њихова подзаступљеност на руководећим позицијама нису последица различитих способности, мотивације или амбиција, већ резултат структурних образаца који се репродукују кроз наизглед неутралне праксе запошљавања, вредновања рада и професионалног напредовања. У том оквиру посебно је важно испитати да ли се и даље одржавају стереотипи о женама као мање амбициозним, мање посвећеним каријери или мање погодним за руководеће позиције. Друга димензија односи се на подршку конкретним мерама за смањење родних неједнакости на тржишту рада. Истраживање испитује да ли начелну подршку родној равноправности прати и подршка инструментима њене практичне примене, као што су транспарентност зарада, санкционисање дискриминације по основу трудноће, материнства, очинства, односно родитељства, као и мере за уравнотеженију заступљеност жена на руководећим позицијама. Ова димензија је посебно важна јер показује границу између декларативног прихватања равноправности и спремности да се подрже мере које мењају постојеће односе моћи у сфери рада.

Обавезе државе

Обавеза државе у овој области не исцрпљује се у формалном прописивању забране дискриминације, већ подразумева и развој мера које омогућавају да се родне неједнакости на тржишту рада препознају, спрече и отклоне у пракси. Због тога су налази о ставовима мушкараца значајни јер показују у којој мери се родни јаз у зарадама, спорије напредовање жена, дискриминација повезана са трудноћом, материнством и родитељством и подзаступљеност жена на позицијама одлучивања препознају као последица структурних неједнакости, а не као резултат индивидуалних избора, способности или амбиција. Уколико истраживање покаже да такве неједнакости нису довољно препознате или да не постоји подршка мерама за њихово отклањање, то указује на потребу да држава, поред правне заштите, развија информисање, образовање, родно осетљиво прикупљање података и јавне политике које јачају разумевање и примену стандарда родне равноправности у области рада.

На националном нивоу, истраживање Повереника за заштиту равноправности из 2024. године указује да рад и запошљавање представљају једну од области у којима је дискриминација жена најзаступљенија у Србији, коју као такву препознаје 63% испитаница. Међу конкретним препрекама са којима се сусрећу на раду, 42,7% испитаница наводи предрасуде послодаваца према женама, 38,4% притисак да дају предност породици, а 32,9% недовољну заштиту трудница и мајки на раду. Истовремено, 79,9% сматра да жене треба да имају исте каријерне шансе као мушкарци, а 67,3% одбацује тезу да жене не треба да буду на руководећим позицијама, што указује на изражену подршку равноправности упркос препознавању структурне дискриминације.³²

Објективну слику стања на тржишту рада дају подаци Републичког завода за статистику из публикације Жене и мушкарци у Републици Србији.³³ Неприлагођени родни јаз у зарадама у Србији креће се у распону између 8% и 11% у зависности од сектора, при чему прилагођени јаз, који узима у обзир разлике у сектору, образовању и радном искуству, остаје значајан и показује да део разлике у зарадама није могуће објаснити различитим индивидуалним карактеристикама радника³⁴. Жене у Србији остварују и ниже стопе запослености и активности од мушкараца, а тржиште рада показује изражену хоризонталну сегрегацију, при чему су жене концентрисане у образовању, здравству, социјалној заштити и малопродаји, док су мушкарци доминантни у грађевинарству, саобраћају, производњи и информационим технологијама.

Евробарометар 545 даје упоредну основу за пет тврдњи које се испитују у оквиру овог истраживања. Тврдњу да жене треба да дају предност породичним обавезама у односу на каријеру прихвата 36% мушкараца у Европској унији, док тврдњу да жене имају исте шансе за унапређење као мушкарци прихвата 57% мушкараца. Тврдњу да мушкарци често зарађују више јер су њихови

³² Крстић и Милановић, Истраживање о перцепцији жена 2024.

³³ Републички завод за статистику, *Жене и мушкарци у Републици Србији* (Београд: РЗС, 2024) (у даљем тексту: РЗС, *Жене и мушкарци у Републици Србији*).

³⁴ Неприлагођени родни јаз у зарадама означава разлику између просечних зарада жена и мушкараца без додатног статистичког узимања у обзир њихових карактеристика, као што су сектор рада, образовање, занимање или радно искуство. Прилагођени родни јаз у зарадама показује део разлике који остаје након што се такве карактеристике узму у обзир, па се тумачи као разлика која се не може објаснити доступним мерљивим факторима.

послови захтевнији прихвата 46% мушкараца, а тврдњу да су мушкарци који користе родитељско одсуство мање амбициозни у каријери прихвата 21% мушкараца. Тврдњу да жене немају довољно амбиције за највиши менаџмент прихвата 23% мушкараца.

У ширем европском контексту, подаци Евростата о родном јазу у зарадама за 2023. годину показују просек Европске уније од око 12% неприлагођеног јазу у корист мушкараца, са знатним разликама међу државама чланицама³⁵. Извештај Европске комисије о родној равноправности у Европској унији за 2025. годину документује стагнирање родног јазу у зарадама у последње три године, са благим побољшањима у државама које су увеле мере транспарентности зарада.³⁶

2.5. Имовина и равноправност у наслеђивању

На универзалном нивоу, члан 15. CEDAW јемчи женама једнакост са мушкарцима пред законом и признаје им, у грађанским стварима, правну способност идентичну оној коју имају мушкарци, посебно у погледу закључивања уговора и управљања имовином. Члан 16. изричито прописује једнакост супружника у погледу права власништва, стицања, управљања, коришћења и располагања имовином. Општа препорука бр. 21 Комитета за елиминацију дискриминације жена наглашава да формална једнакост у породичним и имовинским односима није довољна уколико обичајне праксе, друштвени притисци или стереотипна очекивања женама онемогућавају стварно уживање имовинских права.³⁷ Општа препорука бр. 29 даље развија овај стандард у контексту економских последица брака, породичних односа и њиховог престанка, посебно указујући на потребу пуне једнакости у наслеђивању и на недопустивост законских или обичајних пракси које доводе до тога да ћерке, удовице или друге жене буду лишене имовине или подстакнуте да се одрекну наследних права под околностима у којима је њихова стварна слобода избора доведена у питање.

Истанбулска конвенција не уређује непосредно наслеђивање, али је њен појам економског насиља из члана 3. релевантан за ситуације у којима се притисак на ћерке или удовице да се одрекну наследних права јавља као облик породичне принуде, контроле или економског условљавања. У праву Европске уније, материјална правила наслеђивања у највећој мери остају област националног права држава чланица, док се на нивоу ЕУ уређују пре свега прекогранични аспекти наследних ствари. У том оквиру, члан 21. Повеље Европске уније о основним правима, којим се забрањује дискриминација, и члан 17. Повеље, којим се штити право на имовину, укључујући право да се она остави у наслеђе, представљају релевантан заштитни оквир када се наследноправна питања разматрају у области примене права ЕУ.

У домаћем праву, члан 62. Устава Републике Србије јемчи равноправност супружника у браку и породичним односима. Закон о наслеђивању Републике Србије прихвата родно неутрално начело законског наслеђивања, при чему први наследни ред чине оставиоцеви потомци и његов брачни друг, а оставиоцева деца и брачни друг наслеђују на једнаке делове.³⁸ Породични закон прописује да имовина коју су супружници стекли радом у току трајања заједнице живота у браку представља

³⁵ Eurostat, *Gender pay gap statistics*, Statistics Explained, European Commission.

³⁶ European Commission, DG JUST, 2025 Report on Gender Equality in the EU (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2025).

³⁷ Комитет за елиминацију дискриминације жена, Општа препорука бр. 21 о једнакости у браку и породичним односима (1994), УН Док. А/49/38.

³⁸ Закон о наслеђивању, „Службени гласник РС“, бр. 46/95, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015, чл. 8 и 9.

њихову заједничку имовину, да супружници том имовином управљају и располажу заједнички и споразумно, као и да се претпоставља да су удели супружника у заједничкој имовини једнаки³⁹. Истраживање Повереника за заштиту равноправности о наследним правима и ставовима према наслеђивању у Србији, спроведено 2024. године, показује да домаће позитивно право формално гарантује једнакост жена и мушкараца у наслеђивању, али да се неједнакост у пракси репродукује кроз обичајне норме, породичне притиске, недовољну информисаност и економску зависност жена.

У овом делу истраживање се усмерава на питање у којој мери мушкарци прихватају став да синови и ћерке треба да имају једнака наследна права и да родитељска имовина треба да се дели без разлике по полу, као и како испитаници виде критеријуме за правичну расподелу имовине у конкретним породичним односима, укључујући ситуације у којима се неједнака расподела оправдава старањем о родитељима, радом на имању, очувањем породичне имовине или очекивањем да син наставља породичну линију. Исто тако, истраживање анализира и перцепцију социјалних санкција и породичне притиске према женама које инсистирају на свом наследном праву.

Обавезе државе

Будући да је једнакост жена и мушкараца у наслеђивању формално зајемчена, али се неједнакост у пракси често репродукује кроз обичајне норме, породичне притиске, економску зависност и недовољну информисаност, држава је дужна да обезбеди не само једнак правни режим, већ и услове за стварно уживање наследних и имовинских права жена. Ова обавеза подразумева мере информисања о једнаким наследним правима, препознавање и спречавање притисака који воде ка фактичком одрицању жена од наследства, јачање заштите у оставинским поступцима, као и мере усмерене на промену обичајних и стереотипних очекивања према којима се породична имовина примарно везује за мушке наследнике.

На националном нивоу, истраживање које је 2024. године спровео Повереник за заштиту равноправности на узорку од 1.196 испитаника оба пола представља најпотпунији извор података о ставовима према наслеђивању у Србији. Према том истраживању, 47% испитаника прихвата став да мушкарац треба да има предност у наслеђивању, при чему је полни јаз изражен. Пуну равноправност у наслеђивању подржава 66% жена и 39% мушкараца, што чини разлику од двадесет седам процентних поена. Информисаност о правном оквиру кретала се на нивоу 64% испитаника који знају да закон прописује једнака наследна права синовима и ћеркама, што значи да више од трећине пунолетне популације није упознато са основним садржајем законског режима.⁴⁰ Регионалне разлике су изразите: у руралним подручјима 63% мушкараца прихвата неки облик неједнакости у наслеђивању, док у Београду и Војводини преко 70% испитаника подржава пуну једнакост, што потврђује да се обичајни обрасци у овој области одржавају првенствено у

³⁹ Породични закон, „Службени гласник РС“, 18/2005-26, 72/2011-73 (др. закон), 6/2015-6, 109/2025-252 (др. закон), чл. 171, 174 и 180.

⁴⁰ Ивана Крстић и Марко Милановић, Истраживање о наследним правима и ставовима према наслеђивању у Србији (Београд: Повереник за заштиту равноправности, 2024) (у даљем тексту: Крстић и Милановић, Истраживање о наслеђивању 2024), стр. 31–52.

средионама у којима је пољопривредни и стамбено-породични режим традиционалније организован.

Квалитативна компонента истог истраживања документује два доминантна обрасца рационализације одрицања жена од наследства: појам моралне дужности према породици (да не буде свађе) и појам компензације за улагање (брат који је остао на имању добио је више јер ради), што указује на образац у којима се одрицање представља као добровољан, морално утемељен чин, иако се у позадини налазе очекивања средине, страх од породичног спора и непознавање правних последица.

2.6. Насиље, контрола и препознавање неприхватљивог понашања

Насиље према женама у савременом праву није искључиво кривичноправна категорија, нити само питање породичних односа. Оно је правно квалификовано као кршење људских права и као облик дискриминације жена, што значи да обавеза државе у овој области превазилази кажњавање појединачних учинилаца и обухвата системске мере превенције, заштите, подршке и обештећења.

На универзалном нивоу, CEDAW не садржи изричиту одредбу о насиљу према женама, али је Комитет за елиминацију дискриминације жена у Општој препоруци број 19 утврдио да родно засновано насиље представља облик дискриминације у смислу члана 1. Конвенције и да обухвата поступке који женама наносе физичку, психичку или сексуалну штету или патњу.⁴¹ Општа препорука број 35 из 2017. године проширује овај стандард тако што изричито укључује и економску штету као облик родно заснованог насиља. Она разрађује и стандард дужне пажње, према којем државе нису одговорне само за поступање својих органа, већ и за пропуштање да спрече, истраже и санкционишу акте насиља које врше недржавни актери, као и да обезбеде делотворну заштиту и обештећење жртвама.

Кључни међународни инструмент у овој области је Истанбулска конвенција. Члан 3. дефинише насиље према женама као кршење људских права и облик дискриминације који обухвата све акте родно заснованог насиља који доводе или могу да доведу до физичке, сексуалне, психичке или економске штете или патње, укључујући претње таквим делима, принуду или самовољно лишавање слободе, било у јавном или приватном животу. Чланови 33. до 40. обавезују државе да криминализују или на други начин санкционишу психичко насиље, прогањање, физичко насиље, сексуално насиље укључујући силовање, принудни брак, генитално сакаћење, принудни прекид трудноће и принудну стерилизацију, као и сексуално узнемиравање. Члан 12. изричито искључује културу, обичај, веру, традицију и част као оправдање за било који акт насиља обухваћен Конвенцијом. Република Србија је ратификовала Конвенцију 2013. године, а за Европску унију је Конвенција ступила на снагу 1. октобра 2023. године, у областима њене надлежности.

У праву Европске уније, Директива (ЕУ) 2024/1385 о борби против насиља над женама и насиља у породици представља прву хоризонталну законодавну интервенцију ЕУ у овој области.⁴² Директива утврђује заједничка минимална правила у погледу кривичних дела, казни, заштите

⁴¹ Комитет за елиминацију дискриминације жена, Општа препорука бр. 19 о насиљу над женама (1992), УН Док. А/47/38.

⁴² Директива (ЕУ) 2024/1385 Европског парламента и Савета од 14. маја 2024. године о борби против насиља над женама и насиља у породици, ОЈ L, 2024/1385, 24.5.2024.

жртава, приступа правди, специјализоване подршке, превенције, прикупљања података, координације и сарадње. Посебно су значајне одредбе које се односе на генитално сакаћење, принудни брак, неовлашћено дељење интимног или манипулисаног материјала, сајбер-прогањање, сајбер-узнемиравање и сајбер-подстицање на насиље или мржњу, као и одредбе о индивидуалној процени потреба жртава, хитним мерама забране и специјализованим услугама подршке.

У домаћем праву, Закон о спречавању насиља у породици уводи посебан систем процене ризика, хитних мера, координације институција и индивидуалног планирања заштите и подршке жртви.⁴³ Хитне мере обухватају привремено удаљење учиниоца из стана и привремену забрану учиниоцу да контактира жртву и прилази јој, док групе за координацију и сарадњу имају задатак да разматрају случајеве, израђују индивидуалне планове заштите и подршке и предлажу мере надлежном јавном тужилаштву. Кривични законик прописује кривичну одговорност за поједине облике родно заснованог насиља и сродна кривична дела, укључујући прогањање, силовање, полно узнемиравање и насиље у породици.⁴⁴ Закон о родној равноправности, у члановима 51. до 58. уређује спречавање и сузбијање родно заснованог насиља, укључујући забрану насиља заснованог на полу, полним карактеристикама, односно роду, посебне мере и програме, обавезу пријављивања, опште и специјализоване услуге подршке, програме за лица која су извршила насиље и мере подизања свести јавности. Поред тога, Породични закон у члановима 197 – 200 уређује породичноправну заштиту од насиља у породици, укључујући дефиницију насиља у породици и мере заштите које суд може одредити према члану породице који врши насиље, као што су налог за исељење из породичног стана или куће, налог за усељење у породични стан или кућу, забрана приближавања, забрана приступа простору око места становања или рада и забрана даљег узнемиравања.

У оквиру овог сегмента постављају се два питања значајна за емпиријску анализу. Прво се односи на препознавање различитих облика контроле и узнемиравања, односно на то у којој мери испитаници контролу над финансијама партнерке, праћење њених активности и комуникације, као и сугестивне коментаре о изгледу колегинице на радном месту, препознају као неприхватљиве облике понашања и онда када нема физичке агресије. Друго питање односи се на присуство обрасца минимизовања и приватизације насиља, односно на то у којој мери су заступљени ставови да жене често измишљају или преувеличавају пријаве злостављања и да насиље у породици треба решавати у кругу породице. Ови ставови су значајни јер могу да утичу на спремност жртава да насиље пријаве, на реакцију околине и на друштвену подршку институционалном поступању.

⁴³ Закон о спречавању насиља у породици, „Службени гласник РС“, бр. 94/2016 и 10/2023 – др. закон.

⁴⁴ Кривични законик, „Службени гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 и 94/2024, чл. 121а, 138а, 178, 182а, 187а и 194.

Обавезе државе

Будући да родно засновано насиље представља кршење људских права и облик дискриминације, држава је дужна да обезбеди делотворан систем превенције, заштите, подршке, гоњења и кажњавања, као и доступне правне лекове и накнаду штете у складу са домаћим правом и прихваћеним међународним обавезама. Ова обавеза не обухвата само реаговање на физичко насиље, већ и препознавање психичког, сексуалног, економског и дигиталног насиља, укључујући различите облике контроле и узнемиравања. У том смислу, држава је дужна да јача институционални одговор, обезбеди доступне и специјализоване услуге подршке, унапређује поступање професионалаца, прикупља и користи родно разврстане податке, спроводи мере подизања јавне свести и отклања обрасце који насиље оправдавају, минимизују или смештају искључиво у приватну сферу.

На националном нивоу, истраживање које је 2024. године спровео Повереник за заштиту равноправности документује да испитанице у Србији заштиту од насиља препознају као примарну област деловања у родној равноправности (32,8%), а да 30,5% испитаница примећује сексуално узнемиравање на раду као проблем, што заједно потврђује да је перцепција нивоа насиља и повезаних облика контроле у нашем друштву и даље висока.⁴⁵ Истраживање ИДЕАС-а из 2025. године, указује да 55% жена у партнерским односима извештава о неком облику насиља, 37% о породичном насиљу садашњег или бившег партнера, док 53% жена са искуством насиља осећа финансијску зависност од партнера, чиме се потврђује да економска контрола није споредан, него централан образац у структури родно заснованог насиља.⁴⁶ Извештај GREVIO о Србији из 2020. године и први тематски извештај GREVIO објављен 2025. године документују напредак у законодавном оквиру, али идентификују празнине у спровођењу, нарочито у погледу доступности прихватилишта, специјализованих услуга подршке и родно осетљивог поступања институција према жртвама.⁴⁷

Евробарометар 544 даје непосредну упоредну основу за тврдње у овом истраживању. Када је реч о ситуацијама које се тичу контроле и узнемиравања, на нивоу Европске уније 79% испитаника сматра неприхватљивим да мушкарац контролише активности или односе своје партнерке, при чему се тај удео креће од 62% у Мађарској до 89% у Данској. Исто тако 78% сматра неприхватљивим да мушкарац даје сугестивне коментаре о изгледу колегинице на послу, али свега 63% сматра неприхватљивим да мушкарац контролише финансије своје партнерке, при чему се удео неприхватања креће у изразито широком распону од 36% на Кипру и Мађарској до 77% у Ирској, што показује да је контрола финансија и даље најмање препозната као самосталан

⁴⁵ Крстић и Милановић, Истраживање о перцепцији жена 2024.

⁴⁶ Центар за истраживање и развој друштва IDEAS, Заробљене у насиљу: Анализа утицаја неповољног социоекономског положаја жене на породично насиље (Београд: Центар за истраживање и развој друштва IDEAS, 2025).

⁴⁷ Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): Serbia, GREVIO/Inf(2019)20 (Strasbourg: Council of Europe, 2020); Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), First thematic evaluation report: Building trust by delivering support, protection and justice — Serbia, GREVIO(2025)3 (Strasbourg: Council of Europe, 2025).

облик штетне контроле.⁴⁸ Када је реч о тврдњама о веродостојности пријава и приватности насиља, исто истраживање показује да се 73% испитаника на нивоу Европске уније не слаже се са тврдњом да жене често измишљају или преувеличавају пријаве злостављања или сексуалног насиља. Са тврдњом да је насиље у породици приватна ствар коју треба решавати у породици не слаже се 87% испитаника у ЕУ, а у свим државама чланицама удео неслагања прелази три четвртине.

2.7. Политичка партиципација и лидерство

Иако је формално право жена да бирају и буду биране, као и да учествују у вршењу јавних функција, у Србији обезбеђено у пуном обиму, формална једнакост изборних права не значи нужно и стварну равноправност у приступу политичкој моћи, јавном утицају и позицијама одлучивања. Политичка партиципација жена зато представља једну од области у којој се најјасније види разлика између правног признања једнакости и њене стварне примене. У овој области није довољно посматрати само да ли жене имају право да учествују у политичком животу, већ и да ли су у том животу стварно присутне, да ли имају приступ позицијама утицаја, да ли учествују у доношењу кључних одлука и да ли су изложене родним стереотипима који ограничавају њихов политички легитимитет.

На универзалном нивоу, члан 7. CEDAW обавезује државе да отклоне дискриминацију жена у политичком и јавном животу и да женама, на равноправној основи са мушкарцима, обезбеде право да гласају и буду биране, да учествују у формулисању и спровођењу државне политике, да заузимају јавне функције и да обављају све јавне дужности на свим нивоима власти, као и да учествују у раду невладиних организација и удружења која се баве јавним и политичким животом. Члан 8. CEDAW додатно обавезује државе да женама обезбеде једнаке могућности да представљају државу на међународном нивоу и учествују у раду међународних организација. Општа препорука број 23 Комитета за елиминацију дискриминације жена разрађује ове обавезе и наглашава да стварна равноправност у политичком и јавном животу често захтева примену привремених посебних мера, укључујући квоте, циљеве и друге инструменте усмерене на повећање учешћа жена у одлучивању.⁴⁹ Пекиншка декларација и Платформа за акцију, у стратешкој области G, такође препознаје учешће жена на позицијама моћи и одлучивања као једно од кључних предуслова за остваривање родне равноправности.⁵⁰

У праву Европске уније, питање родне равнотеже у одлучивању најнепосредније је уређено у области корпоративног управљања кроз Директиву 2022/2381 о побољшању родне равнотеже међу директорима друштава чије су акције уврштене на берзу. Ова директива не односи се непосредно на политичку партиципацију, али је значајна за шири оквир лидерства и приступа позицијама одлучивања, јер прописује да до 30. јуна 2026. године припадници недовољно заступљеног пола треба да чине најмање 40% позиција неизвршних директора или најмање 33% свих директорских позиција у котираним компанијама. Поред квантитативних циљева,

⁴⁸ European Commission, Flash Eurobarometer 544: Gender Stereotypes – Violence against Women (Brussels: DG JUST, February 2024).

⁴⁹ Комитет за елиминацију дискриминације жена, Општа препорука бр. 23 о политичком и јавном животу (1997), УН Док. А/52/38/Rev.1.

⁵⁰ Пекиншка платформа, критичка област G.

директива захтева транспарентне поступке избора, објективне критеријуме и извештавање о родној структури управљачких органа.⁵¹

У домаћем праву, уставни основ за равноправно учешће жена и мушкараца у политичком и јавном животу произлази из члана 15. Устава Републике Србије, којим се јемчи равноправност жена и мушкараца и обавезује држава да развија политику једнаких могућности, члана 21. којим се забрањује непосредна и посредна дискриминација и допуштају посебне мере ради постизања пуне равноправности лица или група лица која су суштински у неједнаком положају, као и чланова 52. и 53. којима се јемче изборно право и право грађана да учествују у управљању јавним пословима и да под једнаким условима ступају у јавне службе и на јавне функције. Изборно законодавство уводи посебне мере у погледу састава изборних листа. Закон о избору народних посланика у члану 73. прописује да на изборној листи мора бити најмање 40% припадника мање заступљеног пола, тако да међу сваких пет кандидата по редоследу на листи морају бити три припадника једног и два припадника другог пола, док исто правило за изборне листе кандидата за одборнике прописује Закон о локалним изборима у члану 41.⁵² Закон о родној равноправности, додатно у члану 47. уређује родну равноправност у остваривању изборних права и у оквиру политичког деловања, укључујући једнаке могућности учешћа у одлучивању и управљању јавним пословима, док у члану 48 уређује родну равноправност у политичким странкама, синдикалним организацијама и удружењима, укључујући обавезу политичких странака и синдикалних организација да доносе планове деловања са посебним мерама за подстицање и унапређивање родне равноправности и уравнотежене заступљености полова у својим органима. Када говоримо о политичкој партиципацији и лидерству жена посебно је важно разликовање између дескриптивне и супстантивне репрезентације, у смислу да само присуство жена у телима одлучивања, што је дескриптивна репрезентација, није истоветно са заступањем женских интереса, што је супстантивна репрезентација.

Из овог нормативног и концептуалног оквира произлази неколико истраживачких питања. Прво се односи на распрострањеност предрасуда о томе да су жене мање заинтересоване, мање амбициозне или мање квалификоване за одговорне политичке позиције. Ови ставови су значајни јер директно показују да ли се формална једнакост у политичкој сфери прихвата и на нивоу друштвених уверења. Друго питање односи се на препознавање ограничења формалне једнакости, односно на то у којој мери испитаници разумеју да само постојање једнаких права не доводи нужно до једнаке заступљености и једнаког утицаја. Треће питање односи се на ставове према посебним мерама, нарочито квотама, као инструментима за отклањање недовољне заступљености жена у политичком животу. Четврто питање односи се на перцепцију стварног третмана жена и мушкараца у политици у Србији, укључујући питање да ли се жене у политичком животу процењују према истим критеријумима као мушкарци. Најзад, истраживање испитује и ставове о женском лидерству, односно у којој мери су присутне стереотипне представе о мушкарцима као природнијим, ауторитативнијим или способнијим лидерима.

⁵¹ Директива 2022/2381, чл. 1, 2, 5 ст. 1, 6 и 7.

⁵² Закон о избору народних посланика, „Службени гласник РС“, бр. 14/2022 и 47/2026; Закон о локалним изборима, „Службени гласник РС“, бр. 14/2022, 35/2024 и 47/2026.

Обавезе државе

Будући да политичка партиципација и приступ позицијама одлучивања представљају услов стварне, а не само формалне демократије, држава је дужна да обезбеди услове за делотворно и равноправно учешће жена у политичком и јавном животу. Ова обавеза не исцрпљује се обезбеђивањем једнаког изборног права, већ подразумева примену мера које омогућавају стварну заступљеност жена у телима одлучивања, транспарентне поступке избора и именовања, праћење родно разврстаних података и отклањање стереотипа који жене представљају као мање способне, мање ауторитативне или мање легитимне носитељке политичке моћи.

На националном нивоу, постојећи подаци показују да су квоте допринеле повећању заступљености жена у представничким телима, нарочито у Народној скупштини, али да родна равнотежа није подједнако остварена у свим деловима политичког и јавног живота. Заступљеност жена је по правилу виша у телима у којима постоје јасна правила о саставу изборних листа, док је неравномерност израженија у извршној власти, на руководећим позицијама, у јавним установама и јавним предузећима, као и унутар страначких структура у којима се доносе стварне политичке одлуке.⁵³

Истраживање које је 2024. године спровео Повереник за заштиту равноправности показује да 56,4% испитаница подржава квоте за повећање заступљености жена у политици, али да свега 2,1% испитаница политичку партиципацију препознаје као приоритетну област деловања.⁵⁴ Овај налаз је аналитички важан јер указује на разлику између подршке конкретном инструменту родне равноправности и доживљаја политичке партиципације као непосредног животног приоритета. Таква разлика може значити да жене препознају значај равноправније заступљености у политици, али да политичко учешће не виде као област која најнепосредније утиче на њихов свакодневни положај, нарочито у поређењу са економском сигурношћу, радом, социјалном заштитом, бригом о породици или заштитом од дискриминације и насиља.

У ширем европском контексту, Евробарометар 545 пружа упоредну основу за пет тврдњи о политичкој партиципацији које се испитују у овом истраживању. Тврдњу да су жене мање заинтересоване од мушкараца за одговорне позиције у политичком животу прихвата 36% мушкараца у Европској унији, при чему се удео слагања повећава са годинама и опада са нивоом образовања. Тврдњу да су мушкарци амбициознији од жена у политици прихвата 48% мушкараца, што чини најраспрострањенији стереотип у овој групи тврдњи. Тврдњу да жене немају потребне квалитете и вештине за одговорне политичке позиције прихвата 22% мушкараца, док тврдњу да су привремене мере, као што су квоте, потребне ради превазилажења недовољне заступљености жена прихвата 50% мушкараца, а тврдњу да би већа заступљеност жена у политичком животу довела до бољих политичких одлука прихвата 52% мушкараца. У области ставова о лидерству, да су мушкарци бољи лидери од жена слаже се 31% мушкараца, а да жене на руководећим позицијама немају ауторитет да би биле схваћене озбиљно слаже се 26% мушкараца, док се са тврдњом да су жене превише емотивне да би биле добре лидерке слаже се 26%

⁵³ Посебан извештај Повереника 2025.

⁵⁴ Крстић и Милановић, *Истраживање о перцепцији жена 2024.*

мушкараца. Афирмативне тврдње о женским лидерским капацитетима имају знатно већу подршку па тако да су меке вештине као што су емпатија и сарадња важне за доброг лидера слаже се 61% мушкараца, а да су родно уравнотежени лидерски тимови успешнији слаже се 68% мушкараца.

2.8. Посебне мере за постизање равноправности

Посебне мере су привремене мере којима се у пракси превазилази јаз између формалне једнакости пред законом и стварне једнакости у приступу ресурсима и могућностима. Подршка посебним мерама је посебно осетљив показатељ опште културе равноправности и показује у којој мери испитаници прихватају да формално једнаки прописи нису сами по себи довољни и да су за стварну једнакост потребни активни инструменти.

На универзалном нивоу, нормативни основ посебних мера налази се у члану 4. CEDAW, према којем усвајање привремених посебних мера усмерених на убрзавање стварне једнакости мушкараца и жена не представља дискриминацију у смислу Конвенције, али те мере ни на који начин не смеју доводити до одржавања неједнаких или одвојених стандарда и престају да се примењују када се циљеви једнаких могућности и третмана остваре. Општа препорука број 25 Комитета за елиминацију дискриминације жена из 2004. године даје најпрецизније тумачење овог института, при чему се разликују привремене посебне мере од трајних политика, и поставља захтев да привремене мере буду циљно одређене, сразмерне и временски ограничене. Општа препорука препознаје више врста мера, укључујући информативно-промотивне, обуке и развој кадрова, циљне бројеве, квоте и преференцијални третман у селекцији.

У праву Европске уније, основ посебних мера чини члан 157. Уговора о функционисању Европске уније, према којем начело једнаког третмана не спречава државе чланице да одржавају или доносе мере које обезбеђују специфичне погодности за недовољно заступљени пол, ради олакшаног приступа занимању или ради отклањања неповољности у професионалној каријери. Исто начело садржи и члан 23. Повеље европске уније о основним правима. Директива 2022/2381 о родној равнотежи међу директорима котираних компанија представља један од најразвијенијих примера посебних мера у секундарном праву ЕУ, јер поставља конкретне циљеве родне равнотеже, захтева транспарентне поступке избора и уводи обавезе извештавања.

У домаћем праву, члан 21. Устава Републике Србије изричито допушта посебне мере у корист лица или група лица која су суштински у неједнаком положају, ради постизања пуне равноправности. Закон о родној равноправности, у члану 10. дефинише посебне мере као активности, мере, критеријуме и праксе у складу са начелом једнаких могућности, којима се обезбеђују равноправно учешће и заступљеност жена и мушкараца, посебно припадника осетљивих друштвених група, у свим сферама друштвеног живота и једнаке могућности за остваривање права и слобода. Члан 11. овог закона разликује мере које се одређују и спроводе у случајевима осетно неуравнотежене заступљености полова, подстицајне мере и програмске мере, док члан 16. прописује обавезе органа јавне власти и послодаваца са више од 50 запослених и радно ангажованих лица да одређују и спроводе посебне мере у оквиру својих планова или програма рада. Закон о забрани дискриминације у члану 14. такође предвиђа посебне мере као инструмент постизања пуне равноправности, заштите и напретка лица или група лица која се налазе у неједнаком положају.

Из овог нормативног и аналитичког оквира произлази неколико истраживачких питања. Прво се односи на општу подршку посебним мерама када је нека група у неравноправном положају. Ово питање представља апстрактни нормативни тест и показује у којој мери испитаници у начелу прихватају легитимност корективне интервенције државе. Друго питање односи се на подршку посебним мерама за унапређење положаја жена у Србији. Поређење општег става о посебним мерама са ставом о мерама које се односе конкретно на жене омогућава да се утврди да ли постоји разлика између апстрактне подршке равноправности и подршке њеној примени у области родне равноправности. Најзад, поставља се питање у којим доменима испитаници најлакше прихватају корективне мере, а у којима постоји највећи отпор њиховој примени.

Обавезе државе

Будући да стварна једнакост у бројним областима остаје неостварена, држава је дужна да примењује посебне мере онда када формално једнака правила не доводе до стварно равноправног положаја жена и мушкараца. Ради њихове делотворности, правне сигурности и друштвеног прихватања, посебне мере треба да буду засноване на подацима, усмерене на јасно утврђене неједнакости, сразмерне циљу који се жели постићи и праћене образложењем њихове сврхе, временског оквира и везе са отклањањем стварне неједнакости. На тај начин се смањује јаз између декларативне подршке једнакости и подршке конкретним инструментима који су потребни да би се једнакост остварила у пракси.

На националном нивоу, истраживање које је 2024. године спровео Повереник за заштиту равноправности документује да 56,4% испитаница подржава квоте за повећање заступљености жена у политици, да висока подршка постоји за мере усклађивања рада и породице, заштите трудница и санкционисања дискриминације, али да квалитативна компонента фокус група истовремено бележи изражену резерву према мерама које се доживљавају као наметање равноправности.⁵⁵

2.9. Вишеструка дискриминација и жене у повећаном ризику

Појам вишеструке и интерсекцијске дискриминације обухвата ситуације у којима се пол или род укрштају са другим личним својствима, као што су етничко порекло, инвалидитет, животна доб, сексуална оријентација, родни идентитет, верско убеђење, пребивалиште, миграциони статус или имовно стање.⁵⁶ Значај ових појмова је у томе што показују да дискриминација жена није увек иста за све жене и да се положај жена из различитих друштвених група не може објаснити простим сабирањем појединачних основа дискриминације. Када се више личних својстава укршта, настају специфични облици неједнакости који се квалитативно разликују од

⁵⁵ Крстић и Милановић, Истраживање о перцепцији жена 2024.

⁵⁶ Вишеструка дискриминација означава дискриминацију засновану на два или више личних својстава, при чему се утицај појединачних основа дискриминације може разграничити. Интерсекцијска дискриминација означава ситуацију у којој се више личних својстава укршта и производи специфичан облик неповољног положаја који се не може свести на збир дискриминације по сваком појединачном основу.

дискриминације засноване на сваком појединачном основу. Управо такви облици дискриминације означавају се као вишеструка и интерсекцијска дискриминација и захтевају посебно препознавање и заштиту.

На универзалном нивоу, Општа препорука број 28 Комитета за елиминацију дискриминације жена изричито препознаје интерсекцијску дискриминацију као основни концепт за разумевање обавеза држава из члана 2. CEDAW. Комитет наглашава да је дискриминација жена на основу пола и рода нераскидиво повезана са другим факторима који утичу на њихов положај, укључујући расу, етничко порекло, веру или уверење, здравствено стање, старост, класу, сексуалну оријентацију и родни идентитет. Општа препорука број 35 додатно истиче да родно засновано насиље погађа поједине групе жена у већој мери или на специфичне начине, укључујући жене из етничких и верских мањина, жене са инвалидитетом, жене у миграционој ситуацији, старије жене и жене у руралним подручјима. Конвенција о правима особа са инвалидитетом у члану 6 посебно препознаје да су жене и девојчице са инвалидитетом изложене вишеструкој дискриминацији и обавезује државе да предузму мере ради обезбеђивања њиховог пуног и равноправног уживања људских права и основних слобода.

На европском нивоу, релевантност Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз Конвенцију и члана 21 Повеље о основним правима Европске уније за разумевање вишеструке и интерсекцијске дискриминације произлази из чињенице да ови инструменти забрањују дискриминацију по широком кругу основа⁵⁷. Такав оквир омогућава да се положај жена анализира не само у односу на пол или род, већ и у односу на друга лична својства која се са њима укрштају, као што су етничко порекло, инвалидитет, старосно доба, сексуална оријентација, верско уверење, миграциони статус или имовно стање.

У домаћем праву, Закон о забрани дискриминације у члану 13. препознаје дискриминацију лица по основу два или више личних својстава као тежак облик дискриминације, без обзира на то да ли се утицај појединих личних својстава може разграничити као вишеструка дискриминација или се не може разграничити као интерсекцијска дискриминација. Закон о родној равноправности у члану 4. такође дефинише вишеструку и интерсекцијску дискриминацију, а у члану 6. препознаје осетљиве друштвене групе, укључујући жене са села, жртве насиља и групе лица које се због друштвеног порекла, националне припадности, имовног стања, пола, родног идентитета, сексуалне оријентације, старости, инвалидитета, живота у неразвијеном подручју или другог својства налазе у неједнаком положају. Овај оквир је важан јер омогућава да се положај жена не посматра само кроз пол или род, већ и кроз друге околности које утичу на стварну доступност права, услуга и заштите.

У аналитичком смислу, за ово истраживање је посебно важно разликовање између општег препознавања дискриминације жена и препознавања специфичног положаја жена које припадају групама у повећаном ризику од дискриминације. Агрегатни подаци о женама често прикривају разлике између различитих група жена, док подаци о појединачним групама, ако нису укрштени са полом, могу прикрити специфичан положај жена унутар тих група. Због тога је за разумевање родне равноправности неопходно пратити не само положај жена уопште, већ и положај Ромкиња, жена са инвалидитетом, старијих жена, жена које живе на селу, жена у сиромаштву, самохраних мајки, жена припадница сексуалних мањина, мигранткиња, избеглица и других жена

⁵⁷ Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, 4. новембар 1950, ETS; Протокол број 12 уз Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, 4. новембар 2000, ETS бр. 177, чл. 1

које се налазе на пресеку више основа неједнакости. Како би се испитала перцепција мушкараца у односу на положај различитих група жена, питање којим се ово истраживање бави односи на то које групе жена јавност препознаје као најизложеније дискриминацији у Србији.

Обавезе државе

Будући да вишеструка и интерсекцијска дискриминација може остати невидљива када се подаци, политике и мере заштите заснивају само на општим категоријама, држава је дужна да у планирању, спровођењу и праћењу јавних политика препозна специфичан положај жена из група у повећаном ризику од дискриминације. Ова обавеза подразумева прикупљање и анализу података који омогућавају увид у пресек пола са другим личним својствима, процену ефеката прописа и мера на различите групе жена, развијање циљаних и приступачних услуга подршке и заштите, као и уклањање језичких, просторних, економских, културних и институционалних препрека које женама изложеним вишеструкој и интерсекцијској дискриминацији отежавају приступ правима. Држава је, поред тога, дужна да кроз образовање, јавне кампање и институционалну праксу повећава видљивост жена које се налазе на пресеку више основа дискриминације и да спречи да њихов положај остане прикривен унутар општих показатеља о женама или о појединачним мањинским групама.

На националном нивоу, истраживање које је 2024. године спровео Повереник за заштиту равноправности на узорку жена у Србији представља најнепосреднији упоредив извор за ову област, јер је испитивало управо перцепцију жена о групама које су највише изложене дискриминацији. Према том истраживању, испитанице као најугроженије групе жена најчешће препознају Ромкиње (49%), самохране мајке (36,6%) и сиромашне жене и бескућнице (35,5%). Значајан удео испитаница препознаје и жене које живе на селу (33,1%), жене са инвалидитетом (30,1%) и старије жене (28,1%), док се ређе наводе жене жртве родно заснованог насиља, жене припаднице сексуалних мањина, младе жене, мигранткиње и избеглице, жене припаднице националних мањина и жене припаднице верских мањина.⁵⁸ Посебан извештај Повереника за заштиту равноправности о дискриминацији жена за период 2015–2025. додатно документује да се дискриминација жена не испољава једнако у свим групама и да су Ромкиње, жене са инвалидитетом, ЛБТ+ жене, мигранткиње, избеглице, жене које живе на селу, старије жене и сиромашне жене изложене специфичним и често кумулативним препрекама у приступу образовању, раду, здравственој и социјалној заштити, правној заштити и безбедности.⁵⁹ Закључна запажања Комитета за елиминацију дискриминације жена о четвртном периодичном извештају Републике Србије из 2019. године такође указују на потребу да Србија посебну пажњу усмери на жене које доживљавају вишеструке и интерсекцијске облике дискриминације, укључујући Ромкиње, старије жене, сиромашне жене, жене са инвалидитетом, избеглице, интерно расељене жене и жене које саме издржавају домаћинство.⁶⁰

⁵⁸ Крстић и Милановић, *Истраживање о перцепцији жена 2024.*

⁵⁹ Посебан извештај Повереника 2025, стр. 40–82.

⁶⁰ Комитет за елиминацију дискриминације жена, *Закључна запажања о четвртном периодичном извештају Србије*, док. УН CEDAW/C/SRB/CO/4, 14. март 2019.

3. Предмет, циљ и истраживачка питања

Предмет овог истраживања је перцепција мушкараца у Републици Србији о родној равноправности. Истраживање обухвата ставове мушкараца о нормативном значењу родне равноправности, њихову процену степена остварености равноправности у Србији, препознавање дискриминације жена у појединачним областима друштвеног живота, као и ставове о мерама које су усмерене на отклањање структурних неједнакости.

Полазиште истраживања је да родна равноправност није само питање формалног постојања једнаких права, већ и питање стварних могућности, друштвених норми, расподеле моћи, породичних пракси и институционалних одговора на неједнакост. Због тога се ставови мушкараца посматрају као један од важних показатеља начина на који се родна равноправност у свакодневном животу разуме, прихвата, оспорава или селективно примењује. Истраживање, дакле, не замењује правне, институционалне и статистичке показатеље родне равноправности, већ их допуњује увидом у вредносне оријентације, обрасце оправдавања и отпоре који могу утицати на примену закона и јавних политика.

У тематском смислу, предмет истраживања прати области утврђене правним и аналитичким оквиром: општу представу о родној равноправности и неједнаком третману; родне стереотипе, норме и улоге; неплаћени рад и родитељство; економску равноправност и положај на тржишту рада; равноправност у наслеђивању; насиље, контролу и препознавање неприхватљивог понашања; политичку партиципацију и лидерство; подршку посебним мерама; као и препознавање вишеструке и интерсекцијске дискриминације жена које су у повећаном ризику од дискриминације. Посебан значај у оквиру истраживања има област наследних права и наследних пракси. Иако је право на наслеђивање формално једнако уређено, породична очекивања, обичајне норме, притисци на одрицање од наследства и различито вредновање доприноса синова и ћерки могу довести до неједнаких имовинских исхода. Због тога се ова тема анализира као део ширег питања економске самосталности жена и њихове могућности да остварују друга права, укључујући и право на живот без насиља и контроле.

Главни циљ истраживања је да обезбеди систематске и до сада недостајуће податке о томе како мушкарци у Републици Србији разумеју и процењују родну равноправност, у којим областима препознају неједнакост, где постоји највећа подршка променама, а где се јављају амбиваленција, отпор или нормализација неравноправних пракси. Циљ је и да се добијени подаци аналитички обраде на начин који омогућава њихову употребу у раду Повереника за заштиту равноправности, у припреми препорука, извештаја, јавних политика, образовних и комуникационих активности, као и евентуалних иницијатива за унапређење нормативног и институционалног оквира.

Из овог општег циља произлазе три специфична циља. Први је да се утврди у којој мери мушкарци у Србији прихватају начело родне равноправности и како га тумаче када се оно преведе у конкретне односе у породици, на раду, у наслеђивању, политици и јавном животу. Други је да се резултати упореде са налазима претходних истраживања, посебно са истраживањима која су 2024. године документовала ставове и искуства жена, како би се утврдио јаз у перцепцији између жена и мушкараца. Трећи је да се добијени налази ставе у однос са релевантним европским стандардима и индикаторима.

Истраживање је структурисано око следећих истраживачких питања:

1. У којој мери мушкарци у Србији сматрају да је родна равноправност остварена и у којим областима друштвеног живота најчешће препознају постојање неједнаког третмана жена и мушкараца?
2. Како мушкарци разумеју родну равноправност?
3. Колико су међу мушкарцима распрострањени ставови засновани на родним стереотипима о улогама жена и мушкараца у породици, на тржишту рада, у јавном простору и у процесима одлучивања?
4. У којој мери мушкарци препознају неравномерну расподелу неплаћеног кућног рада, бриге о деци и бриге о члановима домаћинства, и какав је однос између њихових начелних ставова о равноправности и стварних образаца поделе обавеза у домаћинству?
5. Како мушкарци процењују економску равноправност жена и мушкараца, укључујући једнаке могућности за запошљавање, напредовање, једнаке зараде, заштиту од дискриминације на раду и мере које подстичу већу заступљеност жена на руководећим позицијама?
6. Какви су ставови мушкараца према равноправном наслеђивању синова и ћерки, према породичним и обичајним очекивањима у расподели имовине, као и према притисцима да се жене одрекну наследства?
7. У којој мери мушкарци препознају различите облике насиља према женама, укључујући економску контролу, партнерску контролу, узнемиравање и неприхватљива понашања у приватном и јавном простору?
8. Како мушкарци доживљавају политичку партиципацију жена, женско лидерство и мере за повећање заступљености жена у политичком, јавном и организационом одлучивању?
9. У којој мери мушкарци подржавају посебне мере за унапређење равноправности и да ли их препознају као легитиман инструмент отклањања структурне неједнакости или као непотребну, наметнуту или неправичну предност?
10. У којој мери мушкарци препознају да жене нису хомогена група и да су поједине групе жена изложене вишеструким и интерсекцијским облицима дискриминације?

Кроз сва истраживачка питања посебно се прати да ли постоји разлика између начелног прихватања родне равноправности и подршке конкретним променама које мењају устаљену расподелу улога, одговорности, ресурса и моћи. Због тога је једна од централних аналитичких линија истраживања управо однос између формалне подршке једнакости и спремности да се равноправност примени у конкретним породичним, имовинским, економским, политичким и институционалним ситуацијама.

4. Методологија

У оквиру истраживања коришћен је мешовити методолошки приступ, комбинујући квантитативне и квалитативне методе истраживања.

Квантитативни део истраживања спроведен је као теренско истраживање током марта 2026. године. Интервјуи су реализовани техником лицем у лице, при чему су обучени анкетари разговарали са испитаницима у њиховим домаћинствима или на другим унапред дефинисаним локацијама погодним за спровођење истраживања. Истраживање је реализовано на узорку од 1201 испитаника мушког пола са територије Републике Србије. Коришћен је случајни репрезентативни узорак, дефинисан на основу узорачког оквира који обухвата популацију Републике Србије старости 18 и више година. Структура узорка усклађена је са релевантним демографским карактеристикама популације, како би се обезбедила репрезентативност добијених резултата.

Инструмент за прикупљање података садржао је 45 питања различитог типа, укључујући затворена питања, скале процене ставова и сетове тврдњи. Прикупљање података вршено је стандардизованим упитником. Просечно трајање интервјуа износило је од 45 до 60 минута. Поузданост истраживања процењена је на основу величине узорка и начина његовог формирања. Маргинална грешка процене за укупан узорак износи $\pm 3\%$ при нивоу поверења од 95%, што омогућава висок степен поузданости резултата и њихову генерализацију на популацију пунолетних мушкараца у Републици Србији.

Инструмент је развијен ради мерења ставова, норми, перцепција и делимично пракси које су релевантне за разумевање родне равноправности у Србији из перспективе мушкараца. Инструмент је конципиран тако да омогући и:

- Поређење са претходним истраживањима о перцепцијама жена;
- Поређење са одабраним европским индикаторима и батеријама ставова;
- Анализу налаза по старости, образовању, типу насеља, родитељском статусу и другим релевантним обележјима;
- Превођење налаза у препоруке за јавне политике, институционално поступање и комуникационе интервенције.

У истраживању је примењен вишестепни стратификовани случајни узорак. У првој фази популација Републике Србије подељена је на стратуме према релевантним географским и демографским карактеристикама, као што су регион и тип насеља. Стратификацијом је обезбеђено да све значајне подгрупе становништва буду адекватно заступљене у узорку. Након формирања стратума, избор испитаника спроведен је кроз више етапа. У првој етапи извршен је избор насеља и анкетних тачака на територији Републике Србије, при чему је број анкетних тачака одређен пропорционално величини популације у оквиру одговарајућих региона и типова насеља.

У другој етапи вршен је случајан избор домаћинстава унутар одабраних анкетних тачака, применом унапред дефинисаних процедура случајног кретања и правила избора домаћинстава. На тај начин је сваком домаћинству унутар дефинисаног узорачког оквира дата позната и ненулта вероватноћа уласка у узорак.

У трећој етапи, унутар изабраног домаћинства вршен је избор испитаника према унапред утврђеним критеријумима. У истраживање су могли бити укључени само пунолетни мушкарци (18 и више година). Уколико је у домаћинству живело више мушкараца који испуњавају критеријуме за учешће, избор испитаника вршен је применом методе последњег рођендана. Током теренског рада спровођене су редовне контроле квалитета прикупљених података, укључујући супервизију на терену и накнадне телефонске провере дела реализованих интервјуа.

Квалитативна компонента истраживања реализована је кроз четири фокус групне дискусије са мушкарцима различитих социо-демографских карактеристика. Фокус групе су организоване са циљем да пруже дубље разумевање образаца мишљења идентификованих у квантитативном делу истраживања, као и да омогуће интерпретацију налаза који захтевају додатни контекст и објашњење.

За потребе фокус група развијен је детаљно структурисан модераторски водич који је обухватао кључне тематске целине истраживања. Посебна пажња посвећена је креирању подстицајног окружења за дискусију, како би учесници могли отворено да говоре о личним искуствима и ставовима, али и да коментаришу шире друштвене норме и културне обрасце који обликују њихове погледе на родну равноправност. Фокус групе су модерирали искусни истраживачи, уз примену стандардних процедура за вођење групних дискусија и бележење података.

У свакој фокус групи учествовало је између четири и осам мушкараца, што је омогућило баланс између разноврсности мишљења и могућности сваког учесника да активно допринесе дискусији.

Узорак од 4 групе је конструисан тако да максимизује варијацију у димензијама које су се у квантитативном делу показале као значајне предиктивне варијабле, узраст, тип насеља и припадност групама у ризику од вишеструке дискриминације. Састав група:

- Фокус група 1: Мушкарци из урбане средине, већи градови, 25–40 година;
- Фокус група 2: Мушкарци из урбане средине, већи градови, 45–65 година;
- Фокус група 3: Мушкарци из руралних средина, 25–65 година;
- Фокус група 4: Мушкарци из група у ризику од вишеструке дискриминације 25–65 година.

Учесници фокус група регрутовани су наменским (сврховитим) узорковањем, на основу унапред дефинисаних критеријума релевантних за предмет истраживања. Приликом селекције водило се рачуна о старости испитаника и типу насеља у којем живе, како би биле заступљене различите друштвене и животне околности које могу утицати на формирање ставова о родној равноправности.

Регрутација учесника спроведена је према дефинисаним профилима за сваку фокус групу, при чему је циљ био да се обезбеди хетерогеност искустава и ставова унутар истраживане популације. У истраживање су укључени пунолетни мушкарци који одговарају критеријумима за припадност одређеној групи и који су добровољно пристали на учешће.

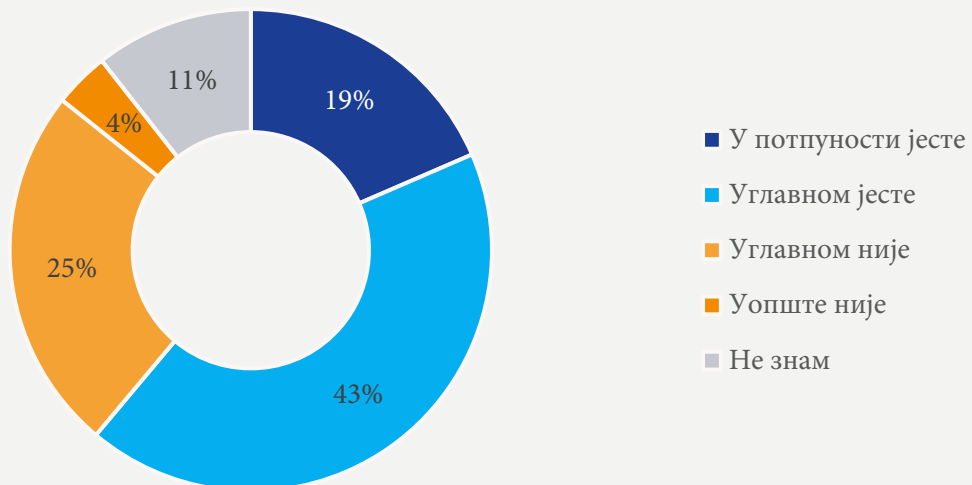
5. Резултати анкетног истраживања

5.1. Општа представа о родној равноправности и неједнаком третману

Анализа одговора на питање о општој оцени родне равноправности показује да 61% мушкараца сматра да је родна равноправност у Србији остварена. Од тога, 18,5% сматра да је остварена у потпуности, а 42,5% да је углавном остварена. Насупрот томе, 28,2% мушкараца сматра да родна равноправност није остварена, док 10,6% нема формиран став.

Слика 1. У којој мери сматрате да је родна равноправност остварена у Србији?

Структура одговора (%), n=1201

У поређењу са истраживањем Повереника за заштиту равноправности из 2024. године, спроведеним на узорку жена, уочава се изражен родни јаз у перцепцији остварености родне равноправности. Док 61% мушкараца сматра да је равноправност остварена, исти став има 41,7% жена. Истовремено, 45,9% жена сматра да равноправност није остварена, у поређењу са 28,2% мушкараца. Ови подаци показују да мушкарци чешће процењују да је родна равноправност већ постигнута.

Посматрано према социодемографским карактеристикама, разлике у процени родне равноправности јављају се према етничкој припадности, инвалидитету или дуготрајном обољењу, типу насеља, региону, образовању и старости. Ови подаци показују да се ставови мушкараца о родној равноправности не могу посматрати као став једне хомогене групе, већ зависе од друштвеног положаја, животног искуства и локалног контекста. Најизраженије разлике јављају се код мушкараца који се изјашњавају као припадници ромске националне мањине. У овој групи 21,3% сматра да је родна равноправност остварена, док 58% сматра да није. Сличан образац уочава се и код мушкараца са инвалидитетом или дуготрајним обољењем: 39,7% њих сматра да је равноправност остварена, док 47% сматра да није. Ови налази сугеришу да лично искуство друштвених препрека, искључености или неједнаког третмана може повећати осетљивост за препознавање родне неравноправности.

Разлике су видљиве и према типу насеља. Да је родна равноправност остварена сматра 47,7% мушкараца из приградских насеља, 61,6% мушкараца са села и 63,5% мушкараца из већих градова. Регионалне разлике такође су значајне: највећи удео мушкараца који сматрају да је родна равноправност остварена бележи се у Шумадији и Западној Србији, где такав став има 73% испитаника, док је најнижи у Војводини, где 47,7% мушкараца сматра да је равноправност остварена. Ови подаци су важни за планирање локалних активности, и указују на потребу за прилагођавањем активности и саме комуникације различитим срединама.

Разлике према образовању такође указују на неуједначене перцепције. Међу мушкарцима са завршеном основном школом 42,2% сматра да је родна равноправност остварена, док 39% сматра да није, у односу на 66,8% се средњом школом који сматрају да је равноправност остварена и 62,4% испитаника са вишим или високим образовањем.

Разлике по старости су мање изражене и не прате једноставну поделу на млађе и старије мушкарце. Да је родна равноправност остварена сматра 58,5% мушкараца до 24 године, 55,7% мушкараца старости 25–34 године, 67,7% у групи 35–44 године, 60,1% у групи 45–54 године, 67,4% у групи 55–64 године и 56,9% испитаника старијих од 65 година. Ови подаци показују да генерацијске разлике постоје, али да млађи мушкарци не показују нужно виши ниво препознавања родне неравноправности од старијих.

Социодемографски подаци у целини показују да мушкарци у Србији различито процењују стање родне равноправности у зависности од свог друштвеног положаја и животног контекста. То је важно за јавне политике, јер мере и комуникација о родној равноправности не могу бити усмерене ка мушкарцима као једној јединственој групи. Ефикаснији приступ подразумева прилагођавање порука различитим групама мушкараца, посебно онима код којих лично искуство друштвене рањивости већ утиче на другачије разумевање неједнакости.

Посебан сет питања односио се на процену степена остварености родне равноправности у конкретним областима друштвеног живота. У свим посматраним областима, удео мушкараца који сматрају да родна равноправност углавном или уопште није постигнута креће се у релативно уском распону, од 28,8% у области рада до 35,8% у области одгајања деце и бриге о члановима породице. То значи да ниједна област не одступа изразито од осталих, али се породична брига издваја као домен у којем мушкарци најчешће препознају да равноправност није достигнута.

У области одгајања деце и бриге о члановима породице, 35,8% мушкараца сматра да родна равноправност углавном или уопште није постигнута, 31,2% сматра да је делимично постигнута, а 32,9% да је углавном или у потпуности постигнута. Овај налаз показује да је расподела

породичних обавеза и неплаћеног рада област у којој је процена мушкараца најмање повољна, али и да је узорак у овој области изразито подељен.

У области политике, 31,7% мушкараца сматра да родна равноправност углавном или уопште није постигнута, 26,1% да је делимично постигнута, а 42,3% да је углавном или у потпуности постигнута. Сличан распоред видљив је и код лидерских позиција у компанијама и другим организацијама: 30,2% мушкараца сматра да равноправност није постигнута, 32,8% да је делимично постигнута, а 37% да је постигнута.

У односу на имовно стање и приходе, 29,6% мушкараца сматра да родна равноправност углавном или уопште није постигнута, 32,8% да је делимично постигнута, а 37,5% да је углавном или у потпуности постигнута. Ако се посматра равноправност на послу, 28,8% сматра да равноправност није постигнута, док 28,7% сматра да је делимично постигнута, а 42,6% да је углавном или у потпуности постигнута.

Слика 2. Молимо Вас да за следеће области оцените до које мере је постигнута родна равноправност у Србији на скали 1–5, где 1 значи да уопште није, а 5 да је у потпуности остварена.

Структура одговора (%), n=1201

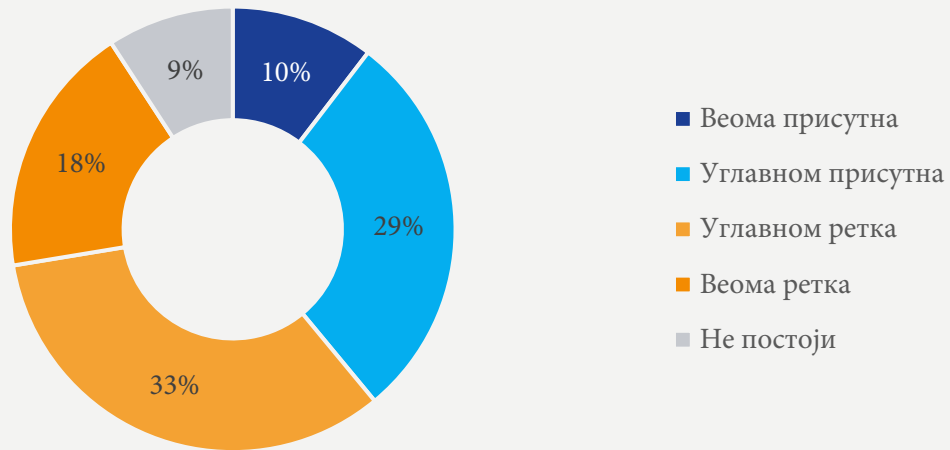

У поређењу са налазима истраживања из 2024. године на узорку жена, и жене и мушкарци као област у којој постоје највеће разлике препознају одгајање деце и бригу о члановима породице. Међутим, интензитет препознавања неравноправности код жена је виши: 45,6% жена сматра да равноправност у овој области није постигнута. Жене затим издвајају имовно стање и приходе, где 41,1% сматра да равноправност није постигнута, потом лидерске позиције, са 34%, док нешто више од 30% жена указује и на област рада и политике.

У односу на заступљеност дискриминације према женама, 39% мушкараца сматра да је дискриминација веома или углавном присутна у српском друштву. Више од половине мушкараца, 51,8%, сматра да је дискриминација углавном или веома ретка, док 9,2% наводи да дискриминација не постоји јер су жене равноправне. Ови подаци показују да највећи део мушкараца дискриминацију према женама не види као широко присутан друштвени проблем.

Слика 3. Колико је, по Вама, дискриминација према женама присутна у нашем друштву?

Структура одговора (%), n=1201

У поређењу са истраживањем Повереника за заштиту равноправности из 2024. године на узорку жена, разлика у перцепцији је изражена. Док 39% мушкараца сматра да је дискриминација веома или углавном присутна, исти став има 56,1% жена. Овај налаз показује да пол није споредан фактор у обликовању става о дискриминацији. Напротив, подаци указују да мушкарци ређе препознају дискриминацију према женама као системски или широко распрострањен проблем.

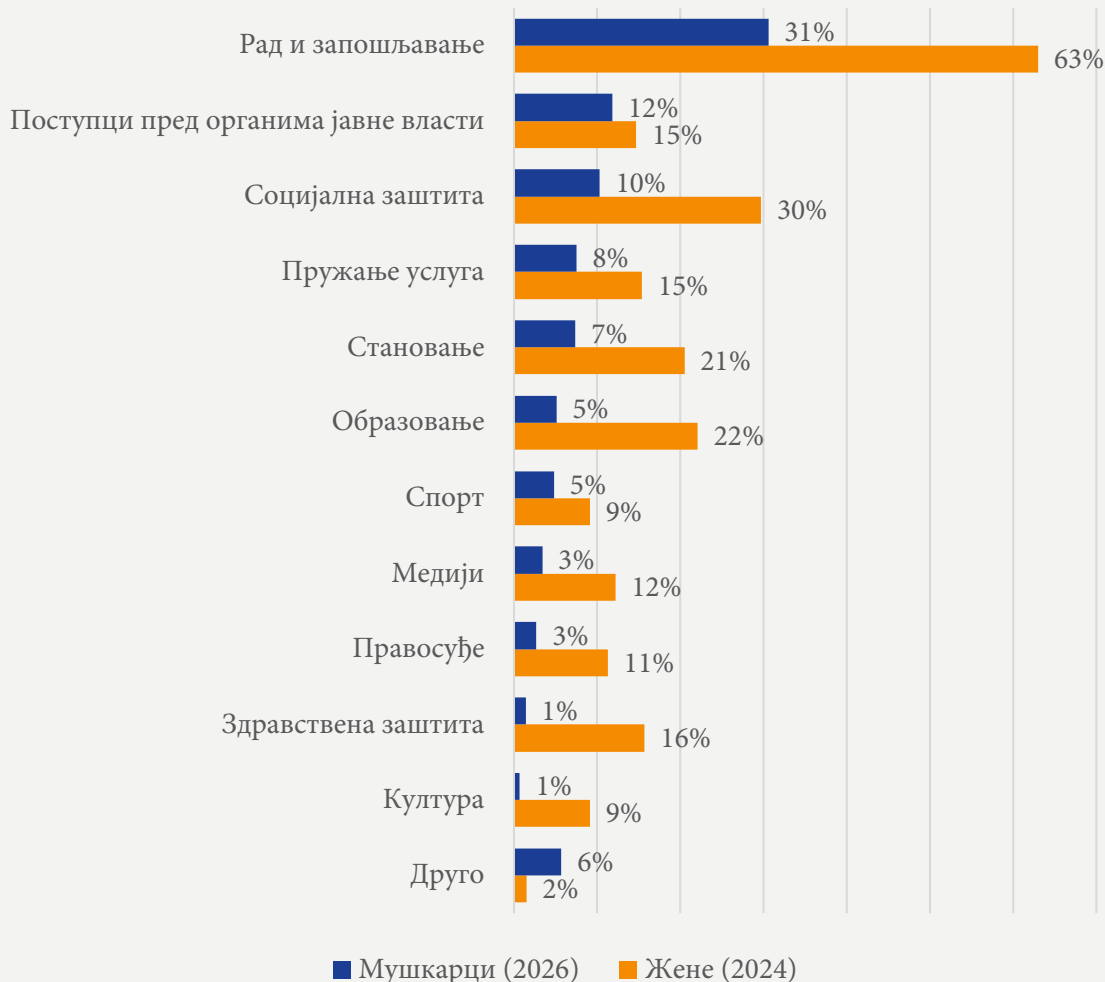
Посебно информативно питање односи се на конкретне области у којима мушкарци препознају да су жене најчешће изложене дискриминацији. Најчешће препозната област су рад и запошљавање, које наводи 30,6% мушкараца. Ова област се издваја, јер је наводи готово три пута више испитаника него следећу област по учесталости. Иза рада и запошљавања следе поступање пред органима јавне власти, са 11,8%, социјална заштита, са 10,3%, пружање услуга, са 7,5%, и становање, са 7,4%.

У поређењу са налазима истраживања на узорку жена из 2024. године, где 63% жена наводи рад и запошљавање као област у којој су жене најчешће изложене дискриминацији, видљива је готово двострука разлика у учесталости препознавања дискриминације у овој области. Дакле, рад и запошљавање јесу најпрепознатљивија област дискриминације и код мушкараца и код жена, али је степен препознавања код мушкараца значајно нижи.

Поред тога, ниска заступљеност препознавања дискриминације у домену правосуђа, које наводи 2,7% мушкараца, здравствене заштите, са 1,4%, и културе, са 0,7%, показује да правна и институционална заштита у тим областима остају изван фокуса већине мушких испитаника.

Слика 4. У којим областима су жене најчешће изложене дискриминацији?

Структура одговора (%), n=1201

Питање о томе ко је у српском друштву у повољнијем положају, мушкарци или жене, непосредно мери став о асиметрији родног положаја. Нешто мање од трећине мушкараца, 31,8%, сматра да су мушкарци у повољнијем положају. Истовремено, 28,6% сматра да су жене и мушкарци углавном у истом положају, док 25,5% сматра да положај зависи од области. Иако је реч о мањинском уделу, 11,3% испитаника сматра да су жене у повољнијем положају. Овај налаз указује да значајан део мушкараца не препознаје јасну структурну предност мушкараца у друштву или је релативизује кроз став да положај зависи од области. Посебно је важно то што више од једне десетине испитаника сматра да су жене у повољнијем положају. Такав став може утицати на отпор према мерама родне равноправности, нарочито ако се оне доживљавају као мере које фаворизују једну групу, а не као инструменти за отклањање постојећих неједнакости. Због тога је у јавном дискурсу и медијском простору потребно активније и конкретније комуницирати објективне, структурне неједнакости између мушкараца и жена.

У складу са овим налазима, када је мушкарцима постављено отворено питање о томе шта се још може учинити да се постигне родна равноправност у Србији, 56,4% учесника није дало конкретан предлог, док је 43,6% узорка дало конкретан предлог. Међу тим одговорима најчешће се помињу строжи закони и санкције (7%), образовање и едукација у школама и од најмлађег узраста (5,2%),

медијске кампање и промене у јавном дискурсу (3,5%), промена свести и међусобног поштовања мушкараца и жена (3,1%), мере у области рада и запошљавања (2,9%), равноправнија подела породичних и кућних обавеза (1,6%), квоте и веће учешће жена на руководећим позицијама (1,1%), заштита од насиља (0,7%) и унапређење учешћа жена у политици (0,4%). Преосталих 17,8% одговора није могло да се класификује у већу тематску целину.

Овај распоред показује да мушкарци, када уопште формулишу конкретан предлог, чешће помињу индиректне инструменте, као што су закони, образовање и медијске кампање, него мере које непосредно мењају расподелу моћи, положаја и обавеза. Квоте, веће учешће жена на руководећим позицијама, унапређење политичког учешћа жена и равноправнија подела породичних обавеза јављају се у знатно мањим уделитема. То указује да је подршка родној равноправности прихватљивија када се формулише као општи нормативни циљ, али је слабија када подразумева конкретне промене у политичком представљању, управљачким позицијама, тржишту рада или породичном животу.

Мањина мушкараца експлицитно признаје да им сметају промене повезане са унапређењем родне равноправности. Да постоји нешто у савременим захтевима и променама у области родне равноправности са чим се не слажу или што им смета наводи 22,3% мушкараца, док скоро двоструко више (41,2%), наводи да им ништа не смета. Једна трећина, 33,4%, нема формиран став, док 3,1% не жели да одговори.

Међутим, подаци показују да је стварни обим отпора знатно већи од директно признатог. Када се испитаницима понуди списак конкретних захтева и промена, 83,5% учесника означава бар једну ставку као сметњу. То је готово четири пута више од удела оних који су у претходном питању навели да им нешто смета. Овај налаз је посебно важан јер показује да отпор према родној равноправности није увек видљив на нивоу општих питања, већ се јасније појављује када се равноправност преведе у конкретне захтеве.

Сметње су релативно равномерно распоређене на седам аспеката, са уделитема између 22% и 29%, што значи да не постоји само једна доминантна сфера отпора. Ипак, најчешћи отпор јавља се према ставу да жене буду више заступљене у политици, што као сметњу наводи 28,5% мушкараца. Следе начин на који се о родној равноправности говори у медијима (28%), инсистирање на већој заступљености жена на руководећим позицијама (27,6%) и инсистирање на равноправној подели кућних послова и бриге о деци (26,9%). Сличан проценат се не слаже са ставом да жене не морају да рађају децу ако то не желе (26,1%), и ставом да жене треба да имају каријеру једнако као мушкарци (22%). Изразито мањи отпор бележи се код тврдње о једнаким правима у наслеђивању, коју као сметњу наводи 12,9% испитаника.

Најважнији налази

1. Мушкарци и жене у Србији различито процењују стање родне равноправности. Већина мушкараца, 61%, сматра да је родна равноправност у Србији остварена, док исти став има 41,7% жена. Истовремено, 45,9% жена сматра да равноправност није остварена, у поређењу са 28,2% мушкараца.
2. Мушкарци претежно сматрају да дискриминација жена није значајна. Наиме, тек 39% мушкараца сматра да је дискриминација према женама веома или углавном присутна, док такав став има 56,1% жена. То указује на ограничено препознавање структурне неједнакости, како међу мушкарцима, тако и међу женама.

3. Рад и запошљавање су област у којој мушкарци најчешће препознају да постоји дискриминација, што наводи 30,6%, док исто наводи 63% жена. Дакле, и када мушкарци препознају проблем, они га препознају у знатно ужем обиму него жене.
4. Апстрактна подршка родној равноправности не значи нужно подршку конкретним променама. Само 22,3% мушкараца каже да им нешто смета у савременим захтевима за родну равноправност. Међутим, када им се понуде конкретне мере и ставови, 83,5% означава бар једну област као спорну.
5. Отпор је најизраженији тамо где родна равноправност подразумева прераспodelу моћи, видљивости и улога. Најчешће сметње односе се на већу заступљеност жена у политици, начин на који се о родној равноправности говори у медијима, већу заступљеност жена на руководећим позицијама и равноправнију поделу кућних послова и бриге о деци. Насупрот томе, најмањи отпор постоји код једнаких права у наслеђивању, што показује да су формално-правни облици једнакости прихваћенији од промена које задиру у свакодневну расподелу моћи и обавеза.
6. Мушкарци нису хомогена група. Перцепције се значајно разликују према етничкој припадности, инвалидитету, образовању, региону, типу насеља и старости. Посебно се издвајају мушкарци ромске националности и мушкарци са инвалидитетом или дуготрајним обољењем, који чешће препознају да равноправност није остварена. То указује да лична изложеност неједнакости и друштвеној рањивости може повећати осетљивост за родну неравноправност.

5.2 Ставови о родним улогама и нормама

Ставови о родним улогама показују изразито амбивалентан образац. Мушкарци у Србији у значајној мери прихватају поједине егалитарне ставове, али истовремено у високом уделу задржавају традиционалне представе о породичним улогама, одлучивању и феминизму. Највиши ниво слагања бележи се код тврдње да је „подједнако важно да жене и мушкарци буду финансијски независни“, са којом се слаже 69,1% испитаника. Исто тако 66,5% испитаника прихвата и тврдњу да је „прихватљиво да мушкарци плачу“, док 54,7% мушкараца сматра да би и мушкарци имали користи од веће једнакости жена и мушкараца.

Слика 5. Сада ћу Вам прочитати неколико тврдњи и молим Вас да оцените од 1 до 4 колико се са сваком од ових тврдњи слажете, при чему 1 значи да се потпуно слажете, 2 да се углавном слажете, 3 да се углавном не слажете и 4 да се уопште не слажете.

Структура одговора (%), n=1201

Иако већина мушкараца у Србији прихвата ове егалитарне тврдње, поређење са Евробарометром 545 показује да је ниво подршке у Србији значајно нижи него у просеку Европске уније. На нивоу ЕУ 89% мушкараца сматра да је подједнако важно да жене и мушкарци буду финансијски независни. Слично томе, у ЕУ 83% мушкараца сматра да је прихватљиво да мушкарци плачу, у поређењу са 66,5% мушкараца у Србији. И код тврдње да мушкарци имају користи од родне равноправности разлика је значајна: такав став има 73% мушкараца у ЕУ, док га у Србији прихвата 54,7% мушкараца. Ово показује да се у Србији основни егалитарни ставови прихватају у већини, али да нису усвојени у мери у којој су усвојени на нивоу ЕУ.

Истовремено, подршка традиционалним и стереотипним тврдњама остаје висока. Тврдњу да жене чешће него мушкарци доносе одлуке вођене емоцијама прихвата 62,9% мушкараца у Србији. Овај налаз је готово идентичан ЕУ просеку, где се са истом тврдњом слаже 62% мушкараца. То указује да стереотип о „женској емоционалности“ није специфичан само за Србију, већ је један од најраспрострањенијих родних стереотипа и у ширем европском контексту. У поређењу са претходним истраживањем на узорку жена, где је ову тврдњу прихватило 51,7% жена, види се

родни јаз од 11,2%, али и чињеница да је овај стереотип у великој мери интернализован и међу женама.

Знатно израженије одступање од просека ЕУ показују тврдње које се односе на традиционалну поделу улога у породици и раду. Да је најважнија улога мушкараца да зарађује новац сматра 57,2% мушкараца у Србији, док исто сматра 45% у ЕУ. Још јаснија разлика јавља се код тврдње да је најважнија улога жене да се брине о дому и породици: у Србији се са тим слаже 58,7% мушкараца, у поређењу са 40% мушкараца на нивоу ЕУ.

Поређење са претходним истраживањем на узорку жена показује значајан родни јаз у односу на ове ставове. Тврдњу да је најважнија улога мушкараца да зарађује новац прихвата 32,9% жена, што је разлика од 24,3%, а тврдњу да је најважнија улога жене да се брине о дому и породици прихвата 38,6% жена, што је разлика од 20,1%. Ово указује да мушкарци знатно чешће од жена одржавају традиционалну поделу плаћеног и неплаћеног рада, управо у областима у којима се родне неједнакости најконкретније репродукују.

Посебно важан налаз односи се на породично одлучивање. Са тврдњом да код важних породичних одлука мушкарац треба да има последњу реч слаже се 45,7% мушкараца у Србији, док се 51,3% не слаже. Иако већина ову тврдњу одбацује, готово половина мушкараца ипак сматра да су њихове одлуке значајније у односу на мишљење жена. У поређењу са подацима на нивоу ЕУ, овај налаз представља једно од најизразитијих одступања, при чему се у ЕУ са истом тврдњом у просеку слаже 24% мушкараца.

Тврдњу да је „имати децу испуњавајуће више за жену него за мушкараца“ не прихвата 58,9% мушкараца, док се 34,4% слаже. Овај налаз показује да већина мушкараца не прихвата идеју да родитељство примарно испуњава жене, што је бољи резултат него у ЕУ, где се са истом тврдњом слаже 41% мушкараца. Насупрот томе, код тврдње да „није привлачно када жене јавно износе чврсте ставове“ Србија показује неповољнији образац - са овом тврдњом се слаже 35,6% мушкараца у Србији, у односу на 24% у ЕУ. Иако већина мушкараца у Србији, 59,2%, ову тврдњу одбацује, удео оних који прихватају негативно вредновање жена које јавно износе чврсте ставове значајно је виши него у ЕУ.

Посматрано према социодемографским карактеристикама, подаци показују да мушкарци у Србији нису хомогена група у погледу ставова о родним улогама. Разлике су најизраженије код тврдњи које се односе на традиционалну поделу улога, одлучивање у породици и прихватање жена које јавно износе чврсте ставове.

Најјаснији генерацијски образац види се код традиционалне улоге мушкараца као хранитеља породице. Са тврдњом да је најважнија улога мушкараца да зарађује новац слаже се 34,4% мушкараца од 25 до 34 године, док тај удео расте на 77,4% код мушкараца старијих од 65 година. Сличан, мада мање изражен образац постоји и код тврдње да је најважнија улога жене да се брине о дому и породици: са њом се слаже око 49% мушкараца у старосним групама до 24 и од 25 до 34 године, у поређењу са 69,3% мушкараца старијих од 65 година. Ови подаци показују да се традиционална подела плаћеног и неплаћеног рада најснажније задржава код најстаријих испитаника. Међутим, године живота не производи једноставан образац у којем су млађи мушкарци увек егалитарнији. На пример, са тврдњом да је у реду ако мушкарац плаче највише се слажу мушкарци у средњим старосним групама, посебно међу мушкарцима од 45 до 54 године, међу којима се са овом тврдњом слаже 73,4%, док је нижа код најмлађих (57,1%), и код најстаријих (57,8%). Такође, са тврдњом да код важних породичних одлука мушкарац треба да има последњу

реч слаже се 47,6% мушкараца до 24 године, што је више него у групама од 25 до 64 године, али знатно мање него код мушкараца старијих од 65 година, где слагање износи 64,7%. Ово указује да код најмлађих мушкараца постоји амбивалентан образац - они не прихватају све традиционалне ставове у истој мери, али део хијерархијских породичних норми остаје присутан.

Образовање је најснажнији фактор разликовања. Мушкарци са вишим и високим образовањем знатно чешће прихватају егалитарне тврдње и ређе подржавају експлицитно традиционалне ставове. Да је прихватљиво да мушкарац плаче сматра 48,0% мушкараца са основном или незавршеном основном школом у односу на 77,6% код мушкараца са вишим или високим образовањем. Слично томе, став да је подједнако важно да жене и мушкарци буду финансијски независни прихвата 47,6% мушкараца са најнижим образовањем, у поређењу са 74,1% мушкараца са вишим или високим образовањем. Тврдњу да би и мушкарци имали користи од веће једнакости жена и мушкараца прихвата 34,6% мушкараца са најнижим образовањем, наспрам 63,4% мушкараца са вишим или високим образовањем. Истовремено, образовање смањује подршку конкретним ставовима који успостављају хијерархију између мушкара и жена. Са тврдњом да мушкарац треба да има последњу реч код важних породичних одлука слаже се 57,3% мушкараца са основном или незавршеном основном школом, у поређењу са 28,5% мушкараца са вишим или високим образовањем. Тврдњу да је најважнија улога мушкараца да зарађује новац прихвата 66,9% мушкараца са најнижим образовањем и 42,1% мушкараца са вишим или високим образовањем. Такође, став да није привлачно када жене јавно износе чврсте ставове прихвата 42,3% мушкараца са најнижим образовањем, у поређењу са 21,8% мушкараца са вишим или високим образовањем. Ово показује да образовање има највећи ефекат управо код ставова који се односе на моћ, ауторитет и јавну видљивост жена.

Ипак, став да је феминизам „отишао предалеко“ није ограничен само на ниже образоване мушкарце. Са овом тврдњом се слаже 59,5% мушкараца са основном или незавршеном основном школом, 61,9% мушкараца са средњом школом и 55,7% мушкараца са вишим или високим образовањем. То значи да образовање смањује подршку појединим родним стереотипима, али не уклања у потпуности отпор према феминизму као ширем политичком и симболичком оквиру.

Регионалне разлике су такође изражене. Београд има најнижи ниво слагања са више традиционалних тврдњи: да је најважнија улога мушкараца да зарађује новац слаже се 47,3% мушкараца у Београду, у поређењу са 68,0% у Јужној и Источној Србији; да је најважнија улога жене да се брине о дому и породици слаже се 48,2% у Београду, у поређењу са 67,4% у Шумадији и Западној Србији. Са тврдњом да мушкарац треба да има последњу реч у важним породичним одлукама слаже се 32,0% мушкараца у Београду, 39,6% у Војводини, 54,2% у Шумадији и Западној Србији и 56,9% у Јужној и Источној Србији. Највећа регионална разлика јавља се код става да није привлачно када жене јавно износе чврсте ставове. Са овом тврдњом се слаже 20,8% мушкараца у Београду, 27,3% у Војводини, 40,0% у Јужној и Источној Србији и 53,1% у Шумадији и Западној Србији. Овај налаз је важан јер показује да отпор није усмерен само на породичне улоге, већ и на јавну видљивост жена. Истовремено, Шумадија и Западна Србија бележе и највиши ниво слагања са тврдњом да је подједнако важно да жене и мушкарци буду финансијски независни, 79,7%, као и са тврдњом да би и мушкарци имали користи од веће једнакости жена и мушкараца, 66,2%. Овај налаз показује да се егалитарни и традиционални ставови у истим срединама могу јављати истовремено.

Док се код става да је феминизам отишао предалеко бележи ниска разлика у односу на образовање, постоје значајне регионалне разлике. Најнижи ниво слагања бележи се у Војводини,

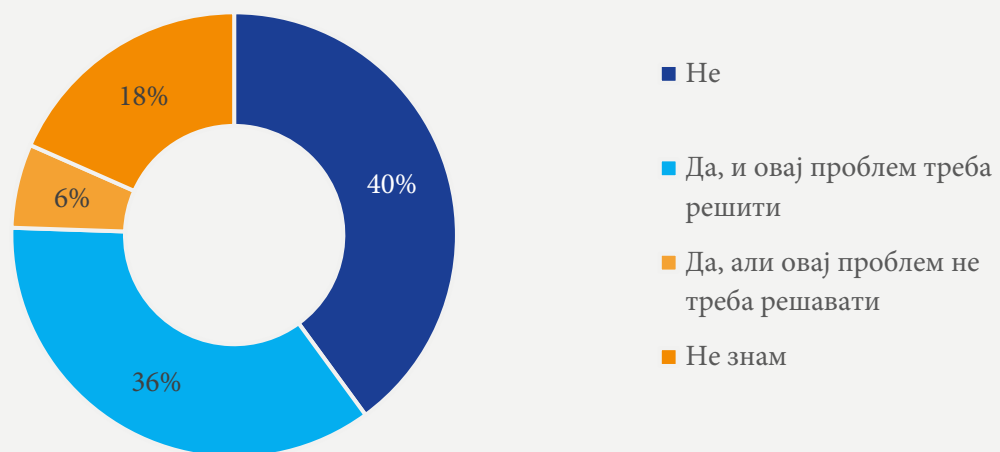
47,3%, док је највиши у Јужној и Источној Србији, 71,1%. У Београду се са овом тврдњом слаже 59,3% мушкараца, а у Шумадији и Западној Србији 63%. Ово показује да отпор према феминизму није ограничен на један тип средине, али је у појединим регионима знатно израженији.

Према величини насеља, разлике су мање него код образовања и региона, али су важне код питања породичне моћи и јавног иступања жена. Са тврдњом да мушкарац треба да има последњу реч код важних породичних одлука слаже се 38,1% мушкараца из градова, 59,2% из приградских насеља и 57,0% са села. Став да није привлачно када жене јавно износе чврсте ставове прихвата 27,8% мушкараца из градова, 40,1% из приградских насеља и 48,6% мушкараца са села.

Подаци показују да 41,7% мушкараца сматра да постоји проблем са начином на који су жене представљене у медијима и рекламама у Србији, а 35,6% сматра да тај проблем треба решити, док 6,1% препознаје проблем, али не сматра да га треба решавати. Насупрот томе, 40,0% мушкараца сматра да проблем не постоји, а 18,4% нема формиран став.

Слика 6. Да ли мислите да постоји проблем са начином на који су жене представљене у медијима и рекламама у Србији?

Структура одговора (%), n=1201

Овај налаз показује да је перцепција проблематичног медијског представљања жена код мушкараца подељена.

У поређењу са истраживањем Повереника за заштиту равноправности из 2024. године на узорку жена, разлика није у томе да жене драматично чешће траже решавање овог проблема, већ у томе да мушкарци чешће негирају његово постојање. У истраживању на узорку жена, 38,4% испитаница сматрало је да постоји проблем са начином на који су жене представљене у медијима и рекламама и да га треба решити, док је код мушкараца тај удео 35,6%. Разлика у подршци решавању проблема износи 2,8 процентних поена. Међутим, 40,0% мушкараца сматра да проблем не постоји, у поређењу са 27,4% жена.

Када је реч о представљању мушкараца у медијима и рекламама, 32,6% испитаника сматра да постоји проблем. Од тога, 26,6% сматра да тај проблем треба решити, док 6,0% сматра да проблем постоји, али да га не треба решавати. Готово половина мушкараца, 49,5%, сматра да проблем не

постоји, док 17,9% нема формиран став. Овај налаз показује да медијски и рекламни садржаји, иако могу репродуковати родне стереотипе и о женама и о мушкарцима, нису широко препознати као област у којој је потребна интервенција.

Најважнији налази

1. Ставови мушкараца о родним улогама су изразито амбивалентни. Већина прихвата поједине егалитарне ставове: 69,1% сматра да је подједнако важно да жене и мушкарци буду финансијски независни, 66,5% сматра да је прихватљиво да мушкарци плачу, а 54,7% да би и мушкарци имали користи од веће једнакости жена и мушкараца.
2. Ипак, традиционална подела породичних улога остаје снажно присутна. Да је најважнија улога мушкараца да зарађује новац сматра 57,2% мушкараца, док 58,7% сматра да је најважнија улога жене да се брине о дому и породици. У оба случаја подршка овим ставовима је знатно виша него међу женама, где исте ставове прихвата 32,9%, односно 38,6% испитаница.
3. Породично одлучивање остаје важна тачка хијерархијских родних норми. Са тврдњом да код важних породичних одлука мушкарац треба да има последњу реч слаже се 45,7% мушкараца. Иако се већина са овим ставом не слаже, податак да га прихвата готово сваки други мушкарац показује да мушка предност у породичном одлучивању није маргиналан став.
4. Стереотип о женској емоционалности је један од најраспрострањенијих. Тврдњу да жене чешће него мушкарци доносе одлуке вођене емоцијама прихвата 62,9% мушкараца. У претходном истраживању на узорку жена исти став прихватило је 51,7% испитаница, што указује да је овај стереотип присутан и међу женама, али је израженији међу мушкарцима.
5. Мушкарци са вишим и високим образовањем чешће прихватају егалитарне ставове и ређе подржавају хијерархијске норми. На пример са тврдњом да није привлачно када жене јавно износе чврсте ставове слаже се 42,3% мушкараца са основном или незавршеном основном школом, у поређењу са 21,8% мушкараца са вишим или високим образовањем.
6. Традиционална улога мушкараца као хранитеља најизраженија је код најстаријих, али део хијерархијских норми остаје присутан и међу најмлађима, при чему се са тврдњом да мушкарац треба да има последњу реч у важним породичним одлукама слаже се 47,6% мушкараца до 24 године.
7. Да постоји проблем са начином на који су жене представљене у медијима и рекламама сматра 41,7% мушкараца, од чега 35,6% сматра да тај проблем треба решити. Насупрот томе, 40% мушкараца сматра да проблем не постоји, што је знатно више него међу женама, где тај став има 27,4% испитаница.

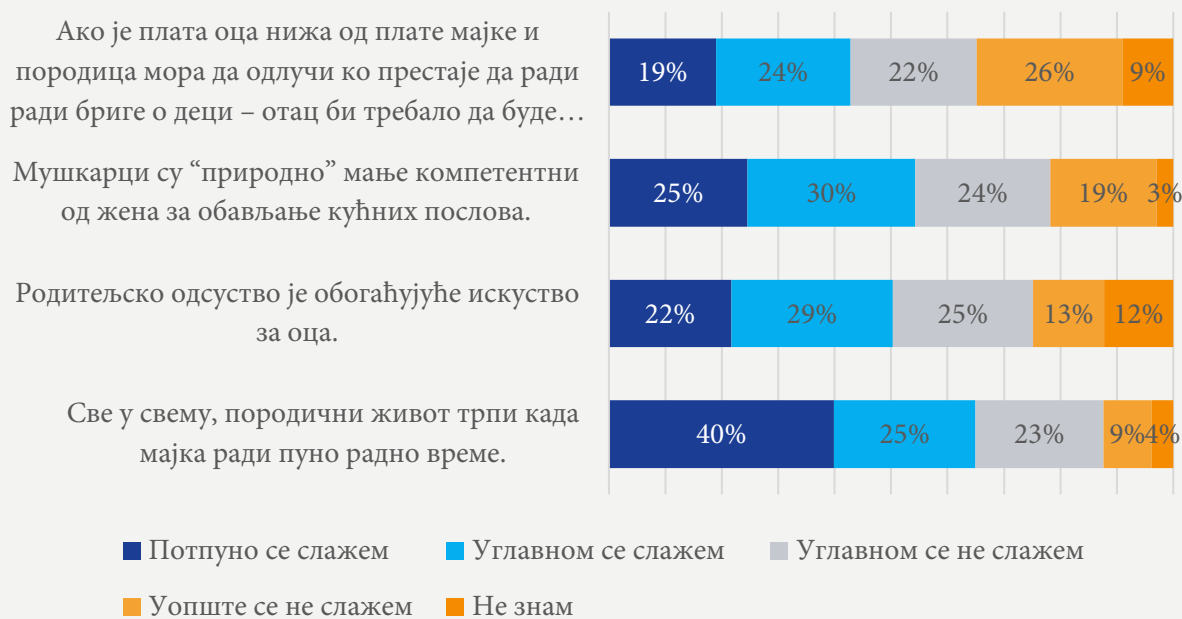
5.3 Неплаћени рад и родитељство

Неплаћени рад у домаћинству, брига о деци и брига о другим члановима породице једна су од кључних области у којима се родна равноправност испољава у свакодневном животу. Подаци показују да су ставови мушкараца о неплаћеном раду и родитељству изразито амбивалентни. С једне стране, половина испитаника препознаје очинство као активну родитељску улогу, при чему се 50,3% мушкараца слаже са тврдњом да је родитељско одсуство обогаћујуће искуство за оца. С друге стране, 64,9% мушкараца сматра да породични живот у целини трпи када мајка ради пуно

радно време. Оба налаза заједно указују на то да се очинство делимично препознаје као вредно и важно искуство, али да је идеја мајке као примарне неговатељице и даље снажно присутна. Стереотип о мањој компетентности мушкараца за кућне послове такође је изразито распрострањен. Са тврдњом да су мушкарци „природно“ мање компетентни од жена за обављање кућних послова слаже се 54,3% мушкараца, док се 42,7% не слаже, а 3% нема став. Овај налаз је важан јер не говори само о процени способности, већ о оправдању постојеће расподеле рада. Ако се кућни послови тумаче као област за коју су жене „природно“ компетентније, онда се неједнака подела рада лакше прихвата као природна, а не као последица друштвених очекивања и навика. Ставови су најподељенији око питања да ли би, у ситуацији када је плата оца нижа од плате мајке и када породица мора да одлучи ко престаје да ради због бриге о деци, отац требало да буде тај који престаје да ради. Са овом тврдњом слаже се 42,8% мушкараца, док се 48,2% не слаже, а 9,0% нема став. Овај налаз показује да чак и када економска логика упућује на то да би отац могао да преузме бригу о деци, готово половина мушкараца не прихвата такво решење.

Слика 7. Сада ћу Вам прочитати неколико тврдњи које се односе на економску равноправности и молим Вас да оцените од 1 до 4 колико се са сваком од ових тврдњи слажете, при чему 1 значи да се потпуно слажете а 4 да се уопште не слажете

Структура одговора (%), n=1201

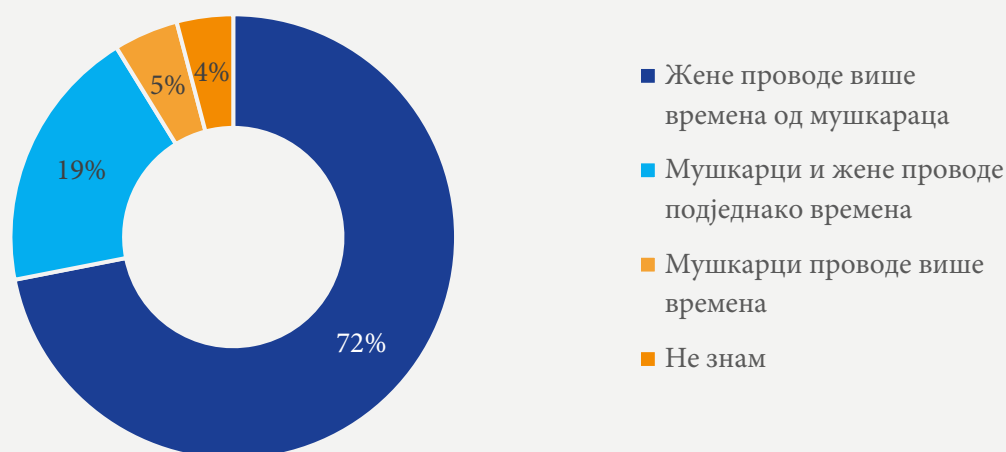
Посебно је значајно поређење са Евробарометром 545. У Србији се са тврдњом да породични живот трпи када мајка ради пуно радно време слаже 64,9% мушкараца, док је у ЕУ просеку слагање 52% међу мушкарцима. То значи да је у Србији традиционално очекивање да мајка буде примарно доступна породици израженије него у просеку Европске уније. Истовремено, тврдњу да је родитељско одсуство обogaћујуће искуство за оца прихвата 50,3% мушкараца у Србији, док је у ЕУ тај удео 79% међу мушкарцима. Ова разлика показује да је активна очинска улога у Србији значајно мање нормализована него у ЕУ. У ЕУ се са тврдњом да су мушкарци природно мање компетентни од жена за кућне послове слаже 48% мушкараца, у односу на 54,3% у Србији, што показује да овај стереотип није специфичан само за Србију, али је у Србији нешто израженији него међу мушкарцима у ЕУ. Са тврдњом да, у ситуацији када је плата оца нижа од плате мајке и породица мора да одлучи ко престаје да ради, отац треба да буде тај који то чини, у ЕУ се слаже

50% мушкараца, а у Србији 42,8%. Прихватање тог модела јесте ниже у Србији, али и у оба контекста више од половине мушкараца не прихвата да отац преузме примарну улогу у бризи о детету чак и када економска логика на то упућује, што указује да се стереотип о храниоцу одржава и преко рационалне процене интереса домаћинства.

Иако мушкарци у значајној мери задржавају традиционалне ставове о мајчинству и кућним пословима, већина ипак препознаје да жене данас носе већи терет неплаћеног рада. Укупно 72,0% мушкараца сматра да жене проводе више времена од мушкараца у обављању кућних послова и бризи о члановима домаћинства. Само 19,3% сматра да мушкарци и жене проводе подједнако времена у тим активностима, док 4,7% сматра да мушкарци проводе више времена од жена. Још 4,1% нема став. Међутим, тај налаз треба тумачити заједно са претходним ставовима. Препознавање да жене обављају више кућних послова не значи нужно и одбацавање норми које такву расподелу одржавају. Управо зато је важна разлика између перцепције стања и спремности да се оно промени.

Слика 8. Која од следећих тврдњи, која се односи на поделу кућних послова и бригу о члановима домаћинства, по Вашем мишљењу, најбоље описује данашњу ситуацију?

Структура одговора (%), n=1201

Поређење са истраживањем Повереника за заштиту равноправности из 2024. године на узорку жена показује висок степен сагласности у процени стварне расподеле неплаћеног рада. У том истраживању 76,6% жена сматрало је да жене проводе више времена од мушкараца у обављању кућних послова и бризи о члановима домаћинства, док је у овом истраживању исти став изнело 72,0% мушкараца. Ово указује да мушкарци и жене у Србији у великој мери деле увид да је неплаћени рад неравномерно распоређен.

Овај налаз је важан за јавне политике јер показује да основни проблем није само у томе да мушкарци не виде неједнаку расподелу рада. Напротив, већина је види. Проблем је у томе што препознавање неједнакости не мора да води ка промени пракси, нарочито ако су истовремено присутна уверења да су жене „природно“ компетентније за кућне послове или да породични живот трпи када је мајка у пуном радном ангажману.

Подаци о конкретној подели активности у домаћинству показују јасан образац, при чему жене, односно партнерке и супруге испитаника, најчешће преузимају свакодневне и временски

захтевне кућне послове, док мушкарци чешће преузимају техничке, административне и крупније набавне активности. Највећа асиметрија јавља се код прања веша и пеглања. Укупно 55,5% мушкараца наводи да овај посао углавном обавља њихова партнерка или супруга, док 10,1% наводи да га углавном обављају они сами, а 11,0% да се посао дели подједнако. Сличан образац постоји и код кувања, где 48,2% испитаника наводи да углавном кува партнерка или супруга, 12,6% да углавном кувају они, а 15,7% да се посао дели подједнако. Код чишћења куће, 46,5% мушкараца наводи да посао углавном обавља партнерка или супруга, 9,3% да га обављају они, а 22% да се посао дели подједнако. Ови подаци показују да су рутински кућни послови који се понављају свакодневно или више пута недељно и даље доминантно женска обавеза. То је посебно важно јер управо ова врста рада производи „другу смену“: невидљиву, континуирану и временски захтевну обавезу која се наставља након плаћеног рада и која најдиректније утиче на расположиво време, одмор и могућност професионалног ангажмана.

Слика 9. Ко у домаћинству углавном обавља поједине кућне послове и активности бриге?

Структура одговора (%), n=1201

Супротан образац јавља се код техничких и административних активности. Ситне поправке и техничко одржавање у кући углавном обавља сам испитаник у 62,4% случајева, док 6,4% наводи

да то углавном ради партнерка или супруга, а 9,2% да се посао дели подједнако. Плаћање рачуна и обављање административних обавеза за домаћинство углавном обавља 39,8% испитаника, док 14% наводи да то углавном ради партнерка или супруга, а 25,6% да се ова обавеза дели подједнако. Код куповине крупнијих потрештина и већих набавки за домаћинство, 31,7% испитаника наводи да то углавном ради он, 14,2% да углавном ради партнерка или супруга, а 35,5% да се посао дели подједнако. Овај образац показује да мушкарци чешће преузимају послове који су периодични, повезани са техничком и финансијско-административном контролом домаћинства. Насупрот томе, жене чешће преузимају послове који су рутински и временски интензивни.

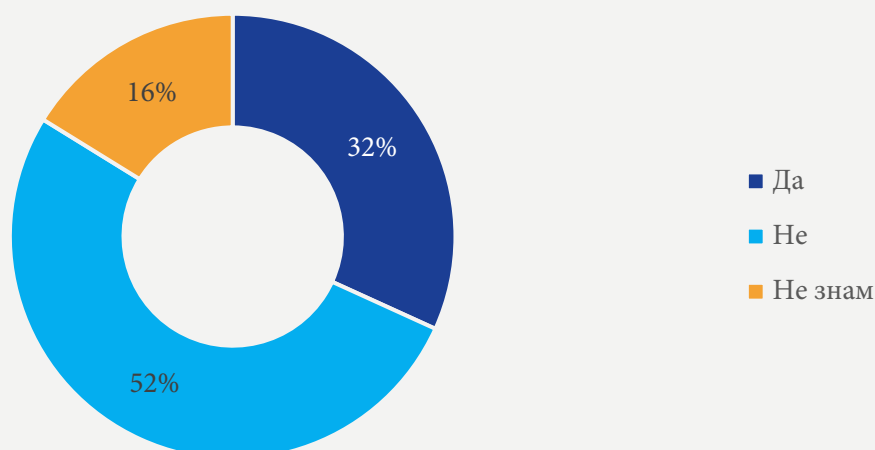
Код куповине намирница и кућних потрештина подела је нешто уравнотеженија, али не у потпуности. Укупно 28,2% мушкараца наводи да овај посао углавном обавља партнерка или супруга, 26,0% да га углавном обављају они, а 26,2% да се посао дели подједнако. Када је реч о бризи о деци, 34,4% мушкараца наводи да се ова обавеза дели подједнако, док 26,9% наводи да је углавном обавља партнерка или супруга, а 5,8% да је углавном обављају они. Код вођења деце код лекара, у школу, вртић или на спорт, 33,9% испитаника наводи подједнаку поделу, 20,1% да то углавном ради партнерка или супруга, а 9,6% да углавном раде они.

Код бриге о старијим члановима породице 32,7% испитаника наводи подједнаку поделу, 21,9% да ову обавезу углавном обавља партнерка или супруга, а 11,4% да је углавном обављају они. И овде је висок удео одговора „није применљиво“, 20,4%, што значи да се резултат односи на специфичну животну ситуацију, а не на целокупан узорак у истој мери.

Подаци који се односе на став о родитељском одсуству показују јасан јаз између умерене подршке идеји активног очинства и личне спремности да се преузме дуже одсуство ради неге детета. На питање да ли би лично користили, или су користили, родитељско одсуство ради неге детета у трајању од најмање два месеца, 31,8% мушкараца одговара потврдно. Више од половине, 52,0%, одговара да не би користило или није користило такво одсуство, док 16,2% нема став.

Слика 10. Да ли бисте лично користили, или сте користили, родитељско одсуство ради неге детета у трајању од најмање два месеца?

Структура одговора (%), n=1201

Уколико се ово упореди са претходно добијеним подацима, иако 50,3% мушкараца сматра да је родитељско одсуство обогаћујуће искуство за оца, само 31,8% наводи да би лично користило или

је користило одсуство у трајању од најмање два месеца. Разлика између општег става и личне спремности показује да прихватање активног очинства на нивоу вредности не значи нужно и спремност да се преузме конкретна пракса која подразумева изостанак са посла и преузимање примарне бриге о детету

Најважнији налази

1. Већина мушкараца препознаје да жене носе већи терет неплаћеног рада. Укупно 72% мушкараца сматра да жене проводе више времена од мушкараца у кућним пословима и бризи о члановима домаћинства. Само 19,3% сматра да мушкарци и жене проводе подједнако времена у тим активностима, док 4,7% сматра да мушкарци проводе више времена од жена.
2. Мушкарци и жене у великој мери деле процену да је неплаћени рад неравномерно распоређен, при чему 76,6% жена има овакав став.
3. Са тврдњом да породични живот у целини трпи када мајка ради пуно радно време слаже се 64,9% мушкараца у Србији, што је значајно више у односу на ЕУ просек (52%).
4. Активно очинство је делимично прихваћено као вредност, али знатно слабије као лична пракса. Да је родитељско одсуство обогаћујуће искуство за оца сматра 50,3% мушкараца у Србији, у поређењу са 79% мушкараца у ЕУ. Међутим, само 31,8% мушкараца у Србији наводи да би лично користило или је користило родитељско одсуство у трајању од најмање два месеца.
5. Стварна подела послова у домаћинству показује јасну родну специјализацију. Жене, односно партнерке и супруге испитаника, најчешће преузимају рутинске и временски захтевне послове: прање веша и пеглање углавном обавља партнерка или супруга у 55,5% случајева, кување у 48,2%, а чишћење куће у 46,5% случајева. Насупрот томе, мушкарци чешће преузимају техничке и повремене активности: ситне поправке и техничко одржавање углавном обавља сам испитаник у 62,4% случајева.
6. Брига о деци је нешто уравнотеженија од класичних кућних послова, али и даље није равноправно распоређена. Код бриге о деци, 34,4% мушкараца наводи да се ова обавеза дели подједнако, 26,9% да је углавном обавља партнерка или супруга, а само 5,8% да је углавном обављају они сами.

5.4. Економска равноправност и тржиште рада

Подаци показују да мушкарци у Србији имају подељене ставове о економској равноправности жена и мушкараца. Са једне стране, 68,4% мушкараца сматра да жене имају исте шансе за унапређење као мушкарци. Са друге стране, 57,8% сматра да жене треба да дају предност породичним обавезама у односу на каријеру, а 61,9% сматра да мушкарци често зарађују више јер су њихови послови захтевнији. Ови подаци показују да се формална представа о једнаким шансама истовремено јавља са ставовима који оправдавају или нормализују неједнакости у каријери и зарадама.

Слика 11. Сада ћу Вам прочитати неколико тврдњи које се односе на економску равноправност и молим Вас да оцените од 1 до 4 колико се са сваком од ових тврдњи слажете, при чему 1 значи да се потпуно слажете а 4 да се уопште не слажете:

Структура одговора (%), n=1201

Најизраженији традиционални став односи се на однос породице и каријере. Укупно 57,8% мушкараца слаже се са тврдњом да жене треба да дају предност породичним обавезама у односу на каријеру, док се 37,2% не слаже, а 5% нема став. Овај налаз је важан јер показује да се економска неравноправност не обликује само на радном месту, већ и кроз очекивања о томе која је примарна улога жене. Ако се од жена очекује да породичне обавезе стављају испред каријере, онда се неједнаке шансе за напредовање могу појавити и без отворене дискриминације, кроз претпоставку да ће жена бити мање доступна или мање посвећена. Поређење са Евробарометром 545 показује да је овај став у Србији знатно израженији него у просеку Европске уније. У ЕУ се са тврдњом да жене треба да дају предност породичним обавезама у односу на каријеру слаже 36% мушкараца, што је значајно мање него у Србији.

Истовремено, 68,4% мушкараца сматра да жене имају исте шансе за унапређење као мушкарци, док се 30,1% не слаже, а 1,5% нема став. Оваква, претежно позитивна перцепција равноправности на тржишту рада, може смањити видљивост структурних препрека. У поређењу са Евробарометром 545, удео мушкараца који прихватају тврдњу о једнаким шансама већи је у Србији него у ЕУ, при чему се у ЕУ се са тврдњом да жене имају исте шансе за унапређење као мушкарци слаже 57% мушкараца.

Са тврдњом да мушкарци често зарађују више јер су њихови послови захтевнији слаже се 61,9% мушкараца, док се 35,8% не слаже, а 2,3% нема став. Овај податак показује да већина мушкараца прихвата објашњење родног јаза у зарадама које разлику у примањима везује за наводно већу захтевност мушких послова. Поређење са подацима на нивоу ЕУ показује да је овај став у Србији

знатно израженији. У ЕУ се са тврдњом да мушкарци често зарађују више јер су њихови послови захтевнији слаже 46% мушкараца. Ово указује да мушкарци у Србији чешће него мушкарци у ЕУ родни јаз у зарадама тумаче као последицу карактеристика посла, а не као последицу структурне неједнакости.

Став о коришћењу родитељског одсуства показује већинску подршку активном очинству: 57% мушкараца одбацује тврдњу да су мушкарци који користе родитељско одсуство мање амбициозни у каријери од других, док се са том тврдњом слаже 34,5%, а 8,5% нема став. Дакле, већина мушкараца коришћење очинског одсуства не повезује са смањеном каријерном амбицијом. У поређењу са ЕУ, где се са истом тврдњом слаже 21% мушкараца, удео у Србији је већи, што показује да стигма очинског одсуства у Србији израженија него у ЕУ, али није већински став.

Са тврдњом да жене немају довољно амбиције да буду у највишем менаџменту слаже се 31,2% испитаника, док се 61,8% не слаже, а 7,1% нема став. Овај налаз показује да већина мушкараца не приписује подзаступљеност жена у највишем менаџменту недостатку амбиције. Ипак, удео од 31,2% није занемарљив. У ЕУ се са овом тврдњом слаже 23% мушкараца, што значи да је у Србији стереотип о недовољној амбицији жена за највише управљачке позиције израженији.

Подаци о подршци мерама за унапређење родне равноправности на тржишту рада показују да мушкарци у Србији у већини прихватају конкретне интервенције у области рада, али да је подршка јача када је реч о транспарентности и санкционисању дискриминације него када се мере односе на већу заступљеност жена на руководећим позицијама.

Слика 11. Сада ћу Вам прочитати неколико тврдњи које се односе на економску равноправност и молим Вас да оцените од 1 до 4 колико се са сваком од ових тврдњи слажете, при чему 1 значи да се потпуно слажете а 4 да се уопште не слажете:

Структура одговора (%), n=1201

Највишу подршку имају транспарентност плата и строже казне за дискриминацију на послу. Транспарентност плата, односно право запослених на јасне информације о критеријумима и распонима зарада, подржава 75,4% мушкараца. Од тога, 49,8% ову меру подржава у потпуности, а 25,6% углавном. Меру не подржава 16,7% мушкараца, док 7,9% нема став. Слично томе, строже казне за дискриминацију на послу, укључујући дискриминацију због трудноће, подржава 75,6% мушкараца. У потпуности ову меру подржава 53,9%, а углавном 21,7%. Меру не подржава 19,8%

мушкараца, док 4,7% нема став. Налаз указује да већина мушкараца у великој мери подржава санкционисање дискриминације на радном месту.

Подршка мерама које подстичу веће учешће жена на руководећим позицијама такође је већинска, али је слабија. Ове мере подржава 60,8% мушкараца, од чега 27% у потпуности, а 33,8% углавном. Мера не подржава 32% мушкараца, док 7,3% нема став.

Овај образац је у складу са претходним налазима из извештаја: мере које делују као процедуралне, правне или корективне, као што су транспарентност плата и санкције, прихватљивије су од мера које непосредно мењају структуру заступљености на вишим позицијама. Посебно је видљива разлика у уделу потпуне подршке: транспарентност плата у потпуности подржава 49,8% мушкараца, строже казне 53,9%, а мере за више жена на руководећим позицијама 27,0%.

Питање о узроцима разлика у зарадама жена и мушкараца показује да мушкарци у Србији најчешће препознају структурне разлике у занимањима и секторима, али знатно ређе директну дискриминацију при запошљавању и напредовању.

Слика 12. По Вашем мишљењу, у Србији разлика у зарадама жена и мушкараца је пре свега последица (изаберите највише 2 одговора)

Структура одговора (%), n=1201

Најчешће наведен узрок су различита занимања и сектори у којима раде жене и мушкарци, што наводи 52,2% испитаника. Овај налаз указује да више од половине мушкараца препознаје хоризонталну сегрегацију тржишта рада као фактор разлике у зарадама. Други најчешћи узрок су прекиди каријере због родитељства и бриге о породици, које наводи 38,8% мушкараца.

Разлику у нивоу образовања и квалификација као узрок разлике у зарадама наводи 27,6% мушкараца, док дискриминацију при запошљавању и напредовању наводи 25,4%. Разлику у преговарању о плати наводи 19,2% мушкараца.

Постојање родног јаза у зарадама не препознаје 17,4% мушкараца. Ово указује да чињеница о постојању јаза мање спорна од питања његових узрока, што указује да јавне политике треба да се фокусирају на тумачење узрока, а не на доказивање самог јаза.

Најважнији налази

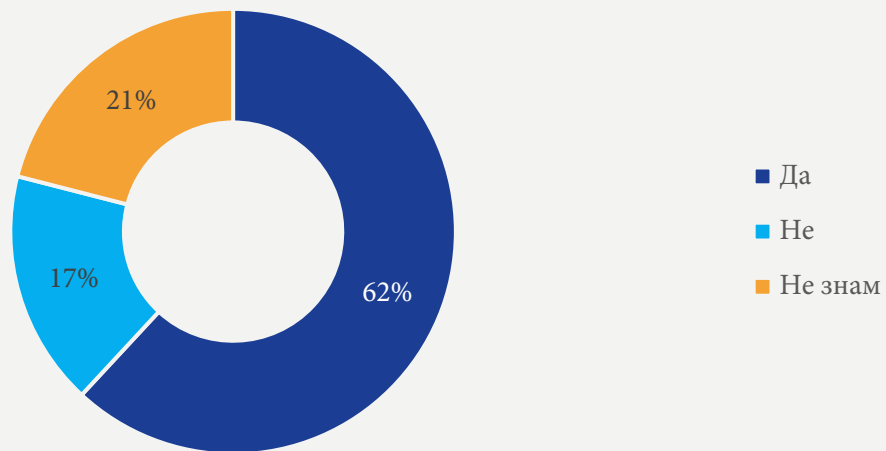
1. Већина мушкараца, 68,4%, сматра да жене имају исте шансе за унапређење као мушкарци. Међутим, истовремено 57,8% сматра да жене треба да дају предност породичним обавезама у односу на каријеру, а 61,9% да мушкарци често зарађују више јер су њихови послови захтевнији.
2. Са тврдњом да жене немају довољно амбиције да буду у највишем менаџменту слаже се 31,2% мушкараца, док се 61,8% не слаже, што указује већина мушкараца у Србији не прихвата овај стереотип.
3. Транспарентност плата подржава 75,4% мушкараца, а строже казне за дискриминацију на послу, укључујући дискриминацију због трудноће, подржава 75,6%. Ово показује да постоји широка подршка мерама које се представљају као обезбеђивање јасних правила, правичности и санкционисања неправде.
4. Подршка опада када мере директно мењају расподелу моћи у организацијама. Мере за веће учешће жена на руководећим позицијама подржава 60,8% мушкараца, док их 32% не подржава. Разлика је посебно видљива код потпуне подршке: транспарентност плата у потпуности подржава 49,8%, строже казне 53,9%, а мере за више жена на руководећим позицијама 27%.
5. Мушкарци селективно препознају узроке родног јаза у зарадама. Најчешће препознат узрок су различита занимања и сектори у којима раде жене и мушкарци, што наводи 52,2% мушкараца. Прекиде каријере због родитељства и бриге о породици наводи 38,8%, разлике у образовању и квалификацијама 27,6%, дискриминацију при запошљавању и напредовању 25,4%, а разлике у преговарању о плати 19,2%.
6. Да родни јаз у зарадама не постоји сматра 17,4% мушкараца.

5.5 Имовина и равноправност у наслеђивању

Подаци показују да 61,9% мушкараца сматра да закони у Србији прописују једнака права мушкараца и жена у погледу наслеђивања, 17,1% сматра да закони не прописују једнака права, док 21% не зна одговор. Овај налаз показује да већина мушкараца препознаје формалну правну једнакост у наслеђивању, али и да више од једне трећине испитаника, 38,1%, или има нетачну представу о закону или нема формиран став.

Слика 13. По Вашем мишљењу, да ли закони у Србији прописују једнака права мушкараца и жена у погледу наслеђивања?

Структура одговора (%), n=1201

Посматрано према социодемографским карактеристикама, разлике у познавању законских наследних права значајне су према образовању, старосној групи, типу насеља и региону. Најјаснији образац види се према старосној групи. Да закони у Србији прописују једнака права мушкараца и жена у погледу наслеђивања сматра 52,4% мушкараца до 24 године, 58,3% у групи 25–34 године, 60,0% у групи 35–44 године, 55,3% у групи 45–54 године, 72,0% у групи 55–64 године и 65,5% мушкараца старијих од 65 година. Кључни налаз није у томе да млађи мушкарци чешће имају погрешан став, већ да су знатно несигурнији: у групи до 24 године 34,4% не зна да ли закон прописује једнака наследна права, док је тај удео 12,1% у групи 55–64 године и 15,6% код мушкараца старијих од 65 година. Према типу насеља, подаци не показују једноставан јаз између урбаних и руралних средина. Напротив, мушкарци из градова и са села имају сличан ниво препознавања формалне једнакости: 63,4% мушкараца из градова и 64,6% мушкараца са села сматра да закони прописују једнака наследна права. Најнижи удео бележи се у приградским насељима, где такав став има 43,2% мушкараца. Истовремено, у приградским насељима 33,5% мушкараца сматра да закони не прописују једнака права, што је знатно више него у градовима, 16,4%, и на селу, 14,1%.

Највећи удео мушкараца који сматрају да закони прописују једнака наследна права бележи се у Шумадији и Западној Србији, 68,3%, и у Јужној и Источној Србији, 64,9%. Ниже вредности јављају се у Војводини, 58,0%, и Београду, 56,1%.

Укупно 52,1% мушкараца наводи да је веома добро или углавном добро упознато са правилима оставинског поступка, док 47,8% наводи да је углавном слабо, веома слабо или уопште није упознато. Ово показује да је практично знање о поступку ограничено. Додатно, 54,2% мушкараца наводи да је некада учествовало у оставинском поступку, док 41,1% није, а 4,6% не може да се сети. У целини, подаци о информисаности показују да постоји простор за јачање правне писмености у области наслеђивања. Да закон прописује једнака наследна права сматра 57,2% мушкараца са основном или незавршеном основном школом, 64,6% мушкараца са средњом школом и 59,4% мушкараца са вишим или високим образовањем.

На нивоу општег принципа, подршка равноправном наслеђивању је висока. Са тврдњом да је праведно да синови и ћерке добију једнаке делове родитељског наследства слаже се 79,7% мушкараца, док се 17,1% не слаже, а 3,1% нема став. Ово показује да већина мушкараца равноправно наслеђивање прихвата као принцип праведности. Слично томе, 73,1% мушкараца слаже се са тврдњом да равноправно наслеђивање доприноси праведнијим породичним односима и већем међусобном поштовању.

Ипак, подаци показују да се упркос високом вредновању равноправности у наслеђивању често дешава да се жене одричу наследства. Тако се 44,1% мушкараца слаже да је у њиховој широј породици уобичајено да се сестре одричу наследства у корист браће. Са тврдњом да су њихови родитељи увек били јасни да мушка деца имају предност у наслеђивању слаже се 39,9% мушкараца, док се 51,9% не слаже, а 8,3% нема став. Став да ћерка удајом „одлази у другу кућу“, па нема исти основ да потражује родитељску имовину као син, прихвата 30,1% мушкараца, док се 63,5% не слаже. Овај налаз је релативно повољан јер већина одбацује један од класичних патријархалних аргумената против наследних права ћерки. Ипак, удео од 30,1% показује да овај образац није маргиналан. Сличан образац видљив је и код тврдње да је, у случају када се наслеђује једна кућа, праведније да је добије син, а ћерка неку компензацију, на пример новац. Са овом тврдњом слаже се 38,8% мушкараца, док се 54,8% не слаже, а 6,4% нема став. Ово показује да већина не прихвата директну предност сина у наслеђивању куће, али да значајан део испитаника ипак сматра да је мушко дете прикладнији носилац породичне непокретности, уз компензацију ћерки. Код пољопривредног земљишта ставови су такође подељени. Са тврдњом да пољопривредно земљиште не треба делити на једнаке делове јер то уништава економску вредност слаже се 39% мушкараца, док се 50,2% не слаже, а 10,8% нема став. Овај налаз показује да аргумент економске рационалности може бити важан канал кроз који се једнако наследно право доводи у питање. Истовремено, 69,8% мушкараца слаже се да је праведно да дете које значајно улаже у одржавање куће или имања добије већи део наследства, без обзира на пол.

Слика 14. Сада ћу Вам прочитати неколико тврдњи које се односе на економску равноправност и молим Вас да оцените од 1 до 4 колико се са сваком од ових тврдњи слажете, при чему 1 значи да се потпуно слажете а 4 да се уопште не слажете:

Структура одговора (%), n=1201

Са тврдњом да би родитељи доживели као срамоту да се породица суди око наследства слаже се 72,3% мушкараца, док се 16,6% не слаже, а 11,1% нема став. Овај податак показује да је избегавање породичног конфликта веома снажна норма. У пракси, она може деловати као препрека

остваривању права, нарочито за жене које би, инсистирањем на наследном делу, могле бити представљене као особе које нарушавају породичне односе.

Исто тако, 46,2% мушкараца сматра да се у њиховој средини негативно гледа на жену која инсистира на свом наследном праву. Са овом тврдњом се не слаже 44,7%, док 9,0% нема став. Стога, иако већина начелно подржава једнака наследна права, скоро половина испитаника препознаје да жена која та права користи може бити изложена негативној реакцији средине и породице. То указује на значајан социјални притисак којим се одржавају традиционалне вредности у наслеђивању. Ставови у целини показују двојак образац. Начелно, равноправно наслеђивање има високу подршку. Међутим, у оквиру породичних норми и друштвених очекивања, делују механизми који ограничавају примену тог принципа.

Одговори на конкретне породичне сценарије показују да се начелна подршка равноправном наслеђивању значајно смањује када се испитаници суоче са реалистичним ситуацијама у којима једно дете живи са родитељима, ради на имању или свакодневно брине о њима.

У првом сценарију, породица има једну кућу и пољопривредно земљиште, син живи са родитељима и ради на имању, док ћерка живи у граду са својом породицом. У овој ситуацији 34,9% мушкараца сматра да имовину треба поделити 50/50 по закону. Готово исти удео, 35,2%, сматра да син треба да добије кућу и земљу, а ћерка новчану надокнаду или поклон. Још 12,3% сматра да син треба да добије већину, а ћерка мањи део, док 7,1% сматра да син треба да добије све. Веома мали удео, 0,3%, сматра да ћерка треба да добије све, 2,5% даје неки други одговор, а 7,8% не зна.

Слика 15. Породица има једну кућу и пољопривредно земљиште. Имају двоје деце: син живи са родитељима и ради на имању; ћерка живи у граду са својом породицом. Како би по Вама требало поделити имовину?

Структура одговора (%), n=1201

Када се саберу опције у којима син добија кућу и земљу уз надокнаду ћерки, већински део имовине или целокупну имовину, добија се 54,6% испитаника.

У другом сценарију, породица има један стан у граду, ћерка живи близу са мужем и свакодневно обилази родитеље, док син живи у иностранству и ретко долази. У овој ситуацији 36,0% мушкараца сматра да стан треба поделити 50/50 по закону. Укупно 27,5% сматра да ћерка треба да добије цео стан, а син новчану надокнаду, 15,2% сматра да ћерка треба да добије већи део, а 5,1% да ћерка треба да добије све. Истовремено, 3,2% сматра да син треба да добије све, 1,8% даје неки други одговор, а 11,2% не зна.

Слика 16. Породица има једну кућу и пољопривредно земљиште. Имају двоје деце: син живи са родитељима и ради на имању; ћерка живи у граду са својом породицом. Како би по Вама требало поделити имовину?

Структура одговора (%), n=1201

И у овом случају, подела 50/50 је најчешћи појединачни одговор, али није већински став. Када се саберу опције у којима ћерка добија цео стан уз надокнаду сину, већи део стана или цео стан, добија се 47,8% испитаника. То показује да значајан део мушкараца препознаје свакодневну бригу о родитељима као релевантан основ за одступање од једнаке поделе. Дакле, критеријум бриге делује и онда када је носилац те бриге ћерка.

Одговори на два конкретна сценарија показују да се начелна подршка равноправном наслеђивању смањује када се питање поделе имовине постави у реалистичан породични контекст. У оба сценарија приближно трећина мушкараца бира законску поделу 50/50: 34,9% у случају куће и земље и 36,0% у случају стана. То показује да се, када се уведу околности као што су рад на имању, живот са родитељима или свакодневна брига о њима, значајан део испитаника окреће критеријуму доприноса, а не строго једнаким деловима. Ипак, постоји блага асиметрија у корист сина. У сценарију у којем син живи са родитељима и ради на имању, 54,6% испитаника бира неки модел који сину даје предност. У сценарију у којем ћерка свакодневно обилази родитеље, 47,8% испитаника бира модел који ћерки даје предност.

Најважнији налази

1. Укупно 61,9% мушкараца сматра да закони у Србији прописују једнака права мушкараца и жена у погледу наслеђивања, али истовремено, 17,1% сматра да закони не прописују једнака права, а 21% не зна одговор. То значи да 38,1% мушкараца или има нетачну

представу о закону или нема сигурно знање о основном правилу једнаког наследног права.

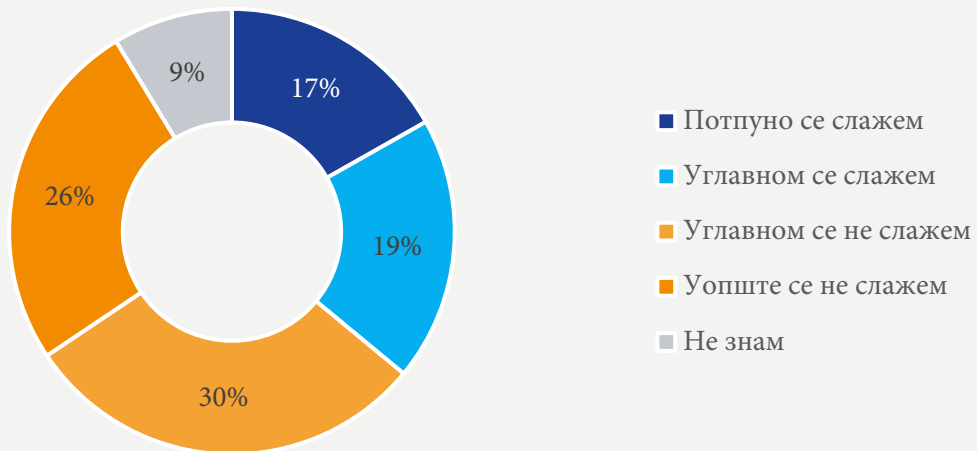
2. Начелна подршка равноправном наслеђивању је висока. Са тврдњом да је праведно да синови и ћерке добију једнаке делове родитељског наследства слаже се 79,7% мушкараца. Такође, 73,1% сматра да равноправно наслеђивање доприноси праведнијим породичним односима и већем међусобном поштовању.
3. Формална подршка једнакости постоји паралелно са обичајним праксама које је ограничавају. Укупно 44,1% мушкараца наводи да је у њиховој широј породици уобичајено да се сестре одричу наследства у корист браће. Са тврдњом да су родитељи увек били јасни да мушка деца имају предност у наслеђивању слаже се 39,9% мушкараца.
4. Најјачи социјални притисак односи се на избегавање породичног спора. Са тврдњом да би родитељи доживели као срамоту да се породица суди око наследства слаже се 72,3% мушкараца.
5. Скоро половина мушкараца препознаје негативну реакцију средине према женама које инсистирају на наследном праву. Укупно 46,2% мушкараца сматра да се у њиховој средини негативно гледа на жену која инсистира на свом наследном праву, док се 44,7% не слаже. Ово показује да је социјална санкција према женама које траже свој део веома присутна, чак и када се начелно подржава равноправно наслеђивање.

5.6 Насиље, контрола и препознавање неприхватљивог понашања

Са тврдњом да жене често измишљају или преувеличавају тврдње о злостављању или сексуалном насиљу слаже се 36% мушкараца, од чега се 16,8% потпуно слаже, а 19,2% углавном слаже. Са овом тврдњом се не слаже 55,3% испитаника, док 8,7% нема став.

Слика 17. Жене често измишљају или преувеличавају тврдње о злостављању или сексуалном насиљу

Структура одговора (%), n=1201

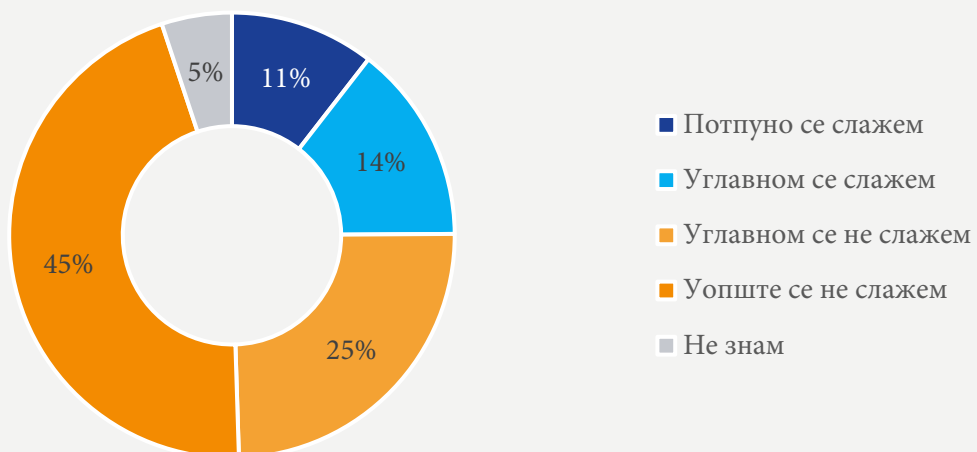

Овај налаз показује да већина мушкараца не прихвата став који доводи у питање кредибилитет жена које говоре о злостављању или сексуалном насиљу. Међутим, удео од 36% који се са овом тврдњом слаже није занемарљив. Такав став може утицати на то да се искуства жена унапред посматрају са сумњом, што отежава препознавање насиља, подршку жртвама и поверење у механизме заштите.

Други став показује повољнији образац. Са тврдњом да је насиље у породици приватна ствар и да га треба решавати у породици слаже се 24,8% мушкараца, док се 70% не слаже. Од тога, 45,4% се уопште не слаже, што показује да значајан део мушкараца јасно одбацује идеју да породично насиље треба оставити унутар породице. Још 5,1% нема став.

Слика 18. Насиље у породици је приватна ствар и треба га решавати у породици.

Структура одговора (%), n=1201

Овај налаз показује да већина мушкараца породично насиље не посматра као искључиво приватно питање. Ипак, скоро једна четвртина испитаника прихвата став да се оно решава унутар породице. Тај удео је важан за јавне политике јер показује да и даље постоји део мушкараца који може бити скептичан према институционалном реаговању, пријављивању или укључивању трећих лица.

Поређење ова два става показује да већина мушкараца не прихвата став да је породично насиље приватна ствар, него став који доводи у питање тврдње жена о злостављању или сексуалном насиљу. Другим речима, подршка институционалном приступу породичном насиљу је релативно висока, али сумња у кредибилитет жена које говоре о насиљу остаје значајна препрека.

Када су испитаници оцењивали конкретне ситуације, највећи део мушкараца означава контролу и узнемирујуће понашање као неприхватљиве. Ипак, у свакој од три ситуације око две петине испитаника сматра да је понашање прихватљиво или прихватљиво под одређеним околностима.

Финансијску контролу жене или девојке као неприхватљиву оцењује 54,6% мушкараца. Истовремено, 27,5% сматра да је такво понашање прихватљиво под одређеним околностима, а 13,7% да је прихватљиво. Збирно, 41,2% испитаника не одбацује финансијску контролу недвосмислено, већ је види као прихватљиву или условно прихватљиву. Још 4,1% не зна или не жели да одговори.

Слика 19. Шта мислите о следећим ситуацијама? За сваку ситуацију изаберите једну од следећих опција:

Структура одговора (%), n=1201

Сличан образац видљив је код контроле активности или односа жене, односно девојке, укључујући коришћење телефона и активности на друштвеним мрежама. Ово понашање као неприхватљиво оцењује 51% мушкараца. Међутим, 30,4% сматра да је прихватљиво под одређеним околностима, а 13,4% да је прихватљиво. То значи да 43,8% испитаника прихвата или условно прихвата овај облик контроле, док 5,3% нема јасан став.

Код ситуације у којој мушкарац даје сугестивне коментаре о изгледу колегинице на послу, 54,5% испитаника сматра да је то неприхватљиво. Са друге стране, 25,4% сматра да је прихватљиво под одређеним околностима, а 14,3% да је прихватљиво. Збирно, 39,7% испитаника не одбацује ово понашање недвосмислено, док 5,8% не зна или не жели да одговори.

У целини, ови налази указују да више од половине мушкараца препознаје да су финансијска контрола, контрола активности и сугестивни коментари на послу неприхватљиви. Међутим, у свакој ситуацији између 39,7% и 43,8% испитаника сматра да је такво понашање прихватљиво или прихватљиво под одређеним околностима. То значи да је потребно радити не само на осуди насиља у најужем смислу, већ и на препознавању раних, свакодневних и нормализованих облика контроле и узнемирујућег понашања.

Анализа демографских питања показују да ставови о насиљу, контроли и узнемирујућем понашању нису равномерно распоређени. Најјасније разлике јављају се према образовању, типу насеља, региону и старосној групи.

Мушкарци са вишим и високим образовањем чешће одбацују проблематичне ставове и јасније препознају неприхватљивост контролишућег понашања. Са тврдњом да жене често измишљају или преувеличавају тврдње о злостављању или сексуалном насиљу слаже се 53,4% мушкараца са основном или незавршеном основном школом, 35,3% мушкараца са средњом школом и 20,7% мушкараца са вишим или високим образовањем. Разлика је још јаснија код става да је насиље у породици приватна ствар - тај став прихвата 43,7% мушкараца са најнижим образовањем, 22,9% са средњим образовањем и 12,3% са вишим или високим образовањем.

Сличан образац се види и код конкретних ситуација. Контролу активности или односа жене, односно девојке, као неприхватљиву оцењује 30,2% мушкараца са основном или незавршеном основном школом, у поређењу са 61,8% мушкараца са вишим или високим образовањем. Финансијску контролу као неприхватљиву означава 43,4% мушкараца са основном или незавршеном основном школом и 61,5% мушкараца са вишим или високим образовањем. Сугестивне коментаре о изгледу колегинице на послу као неприхватљиве оцењује 41,2% мушкараца са основном или незавршеном основном школом, односно 59% мушкараца са вишим или високим образовањем.

Према типу насеља, мушкарци из градова чешће од осталих оцењују контролишуће и узнемирујуће понашање као неприхватљиво. Финансијску контролу као неприхватљиву оцењује 56,9% мушкараца из градова, 52,8% мушкараца са села и 45,2% мушкараца из приградских насеља. Контролу активности и односа као неприхватљиву оцењује 58,0% мушкараца из градова, 44,1% мушкараца са села и 25,7% мушкараца из приградских насеља. Са друге стране, контролу активности или односа жене као прихватљиву или прихватљиву под одређеним околностима оцењује 66,3% мушкараца из приградских насеља, у поређењу са 36,7% мушкараца из градова. Сугестивне коментаре о изгледу колегинице као неприхватљиве оцењује 60% мушкараца из градова, 47,6% мушкараца са села и 41,3% мушкараца из приградских насеља. Са тврдњом да жене често измишљају или преувеличавају тврдње о злостављању или сексуалном насиљу слаже се 58,2% мушкараца из приградских насеља, у поређењу са 32,4% мушкараца из градова и 37,9% мушкараца са села.

Регионалне разлике такође су видљиве. Мушкарци у Београду чешће од осталих оцењују контролишућа понашања као неприхватљива. Финансијску контролу као неприхватљиву оцењује 69,3% мушкараца у Београду и 42,5% мушкараца у Јужној и Источној Србији. Контролу

активности и односа као неприхватљиву оцењује 62,4% мушкараца у Београду и 31,5% мушкараца у Јужној и Источној Србији. Сугестивне коментаре о изгледу колегинице као неприхватљиве оцењује 62,7% мушкараца у Београду, 56,9% мушкараца у Шумадији и Западној Србији, 50% мушкараца у Војводини и 47,5% мушкараца у Јужној и Источној Србији.

Финансијску контролу као прихватљиву или прихватљиву под одређеним околностима оцењује 55,6% мушкараца у Јужној и Источној Србији, а контролу активности и односа жене, односно девојке, на исти начин оцењује 63,1% мушкараца у Јужној и Источној Србији. Са тврдњом да жене измишљају или преувеличавају тврдње о злостављању или сексуалном насиљу слаже се 43,2% мушкараца у Шумадији и Западној Србији и 31,2% мушкараца у Војводини. Са ставом да је породично насиље приватна ствар слаже се 16,9% мушкараца у Војводини, 25,3% мушкараца у Јужној и Источној Србији, 28,2% мушкараца у Шумадији и Западној Србији и 29,1% мушкараца у Београду.

Према старосној групи, не јавља се једноставан образац у којем су млађи мушкарци увек осетљивији, а старији увек традиционалнији. Контролу активности и односа као неприхватљиву оцењује 39,8% мушкараца у старосној групи до 24 године, 61,2% мушкараца старости 25–34 године, 58,5% мушкараца старости 35–44 године, и 42,0% мушкараца старости 65 и више година. Финансијску контролу као неприхватљиву оцењује 50,3% мушкараца млађих од 24 године, 59,3% мушкараца старости 25 – 34 године, 64,0% мушкараца старости 35–44 године, 62,8% мушкараца старости 45–54 године, 47,9% мушкараца старости 55–64 године, и 46,1% мушкараца старости 65 и више година.

Сугестивне коментаре о изгледу колегинице као неприхватљиве оцењује 53,3% мушкараца старости до 24 године, 54,5% мушкараца старости 25–34 године, 63,3% мушкараца старости 35–44 године, 57,0% мушкараца старости 45–54 године, 56,1% мушкараца старости 55–64 године и 45,8% мушкараца старости 65 и више година. Са тврдњом да жене често измишљају или преувеличавају тврдње о злостављању или сексуалном насиљу слаже се 48,6% мушкараца старости 65 и више година, 29,1% мушкараца старости до 24 године и 25,0% мушкараца старости 35–44 године.

Са ставом да је насиље у породици приватна ствар слаже се 33,7% мушкараца старости 65 и више година, 31,6% мушкараца старости до 24 године, 18,8% мушкараца старости 35–44 године и 16,9% мушкараца старости 55–64 године.

Најважнији налази

1. Већина мушкараца одбацује став да је породично насиље приватна ствар, али скоро четвртина и даље прихвата такав став. Са тврдњом да је насиље у породици приватна ствар и да га треба решавати у породици не слаже се 70% мушкараца, док се 24,8% слаже, а 5,1% нема став.
2. Сумња у веродостојност жена које говоре о злостављању или сексуалном насиљу остаје значајна препрека. Са тврдњом да жене често измишљају или преувеличавају тврдње о злостављању или сексуалном насиљу слаже се 36% мушкараца, док се 55,3% не слаже, а 8,7% нема став.
3. Контролишућа и узнемирујућа понашања већина мушкараца оцењује као неприхватљива, али уз релативно висок удео оних који их сматрају прихватљивим или условно прихватљивим. Финансијску контролу партнерке неприхватљивом сматра 54,6% мушкараца, сугестивне коментаре о изгледу колегинице 54,5%, а контролу активности, односа и комуникације партнерке 51%.

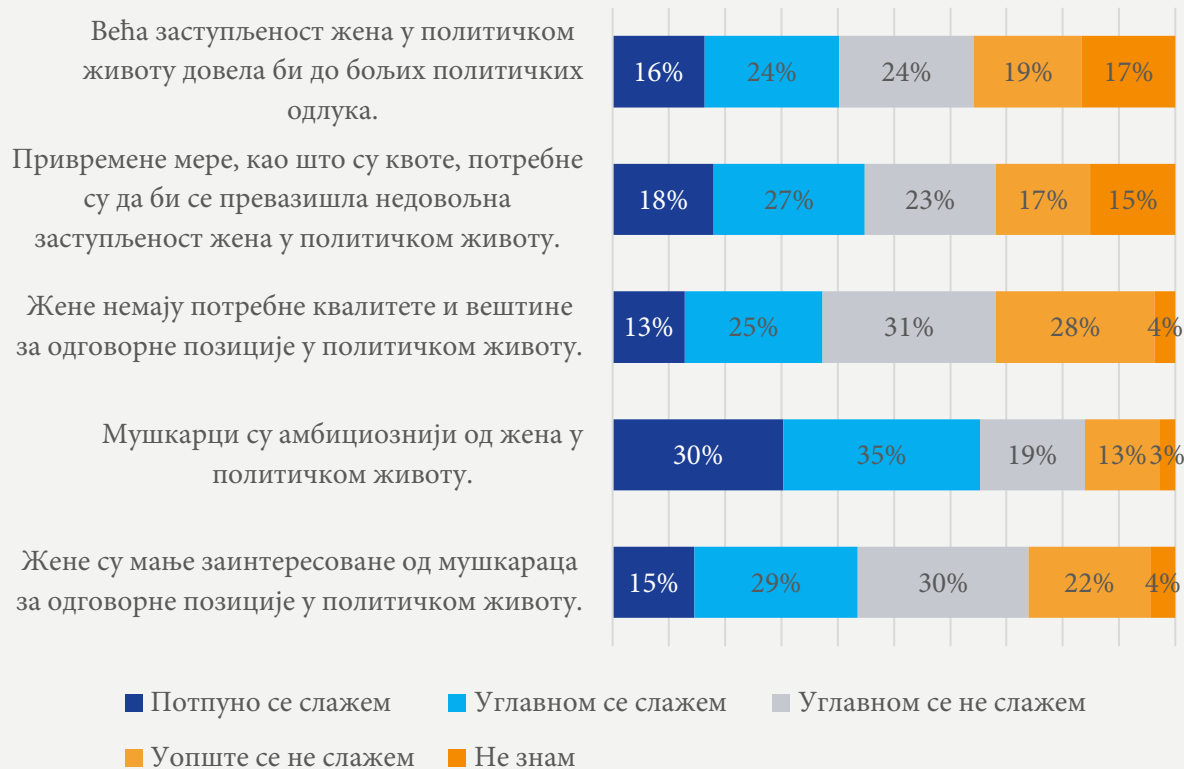
4. Истовремено, финансијску контролу партнерке као прихватљиву или прихватљиву под одређеним околностима оцењује 41,2% мушкараца, контролу активности, односа и комуникације 43,8%, а сугестивне коментаре о изгледу колегинице 39,7%.
5. У поређењу са Европском унијом, мушкарци у Србији знатно слабије препознају ова понашања као неприхватљива. Контролу активности или односа партнерке неприхватљивом сматра 79% испитаника у ЕУ наспрам 51% у Србији, сугестивне коментаре о изгледу колегинице 78% наспрам 54,5%, а финансијску контролу 63% наспрам 54,6%. Јаз је највећи код контроле активности и комуникације, где заостатак износи 28 процентних поена.
6. Разлике су посебно изражене у односу на образовање. Са тврдњом да жене често измишљају или преувеличавају тврдње о злостављању или сексуалном насиљу слаже се 53,4% мушкараца са основном или незавршеном основном школом, у поређењу са 20,7% мушкараца са вишим или високим образовањем. Став да је породично насиље приватна ствар прихвата 43,7% мушкараца са најнижим образовањем и 12,3% мушкараца са вишим или високим образовањем.
7. Према типу насеља, контрола активности и односа жене најчешће се оцењује као неприхватљива међу мушкарцима из градова, 58%, затим међу мушкарцима са села, 44,1%, док је тај удео најнижи у приградским насељима, 25,7%.
8. Старосне разлике нису једносмерне. Став да је породично насиље приватна ствар најчешће прихватају мушкарци старији од 65 година, 33,7%, али и 31,6% најмлађих мушкараца, старости до 24 године.

5.7 Политичка партиципација и лидерство

Подаци показују да мушкарци у Србији често прихватају стереотипе о политичкој амбицији и компетентности жена. Тако се са ставом да су мушкарци амбициознији од жена у политичком животу слаже 65,3% испитаника. Од тога, 30,4% се потпуно слаже, а 34,9% углавном се слаже. Са овом тврдњом се не слаже 31,9% мушкараца, док 2,9% нема став.

Слика 20. Сада ћу Вам прочитати неколико тврдњи које се односе на политички партиципацију жена молим Вас да оцените од 1 до 4 колико се са сваком од ових тврдњи слажете, при чему 1 значи да се потпуно слажете, 2 да се углавном не слажете, 3 да се углавном не слажете и 4 да се уопште не слажете.

Структура одговора (%), n=1201

Стереотип о већој политичкој амбицији мушкараца не односи се директно на формално право жена да учествују у политици, већ на објашњење зашто су жене мање заступљене. Ако се нижа заступљеност жена тумачи као последица мање амбиције, онда се структурне препреке потискују у други план. Са тврдњом да су жене мање заинтересоване од мушкараца за одговорне позиције у политичком животу слаже се 43,6% мушкараца, док се 52% не слаже, а 4,4% нема став. Овде већина одбацује стереотип, али је удео оних који га прихватају и даље висок. То значи да скоро половина мушкараца мању заступљеност жена у политици може тумачити као последицу мањег интересовања самих жена, а не као последицу начина на који политички систем и странке распоређују моћ и прилике.

Сличан, али нешто повољнији образац јавља се код тврдње да жене немају потребне квалитете и вештине за одговорне позиције у политичком животу. Са овом тврдњом се слаже 37,3% мушкараца, док се 59,1% не слаже, а 3,6% нема став.

Поређење са Евробарометром 545 показује да су ови стереотипи међу мушкарцима у Србији израженији него међу мушкарцима у Европској унији. У ЕУ се са тврдњом да су жене мање заинтересоване од мушкараца за одговорне позиције у политици слаже 36% мушкараца, а још израженија разлика јавља се код става да су мушкарци амбициознији од жена у политици, где у ЕУ тај став има 48% мушкараца у односу на 65,3% у Србији. Код тврдње да жене немају потребне

квалитете и вештине за одговорне политичке позиције, разлика је такође значајна, при чему ово сматра 22% мушкараца у ЕУ и 37,3% мушкараца у Србији.

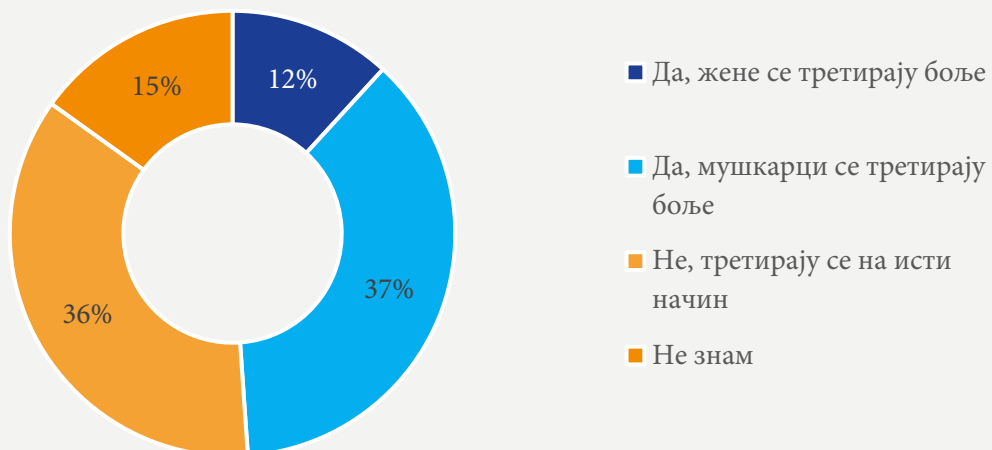
Са тврдњом да су привремене мере потребне да би се превазишла недовољна заступљеност жена у политичком животу слаже се 44,8% мушкараца у Србији. Са овом тврдњом се не слаже 40,1%, док 15,1% нема став. Овај налаз показује да је узорак подељен - подршка квотама постоји, али није довољно чврста да би се могла описати као јасно већинско прихватање корективних мера. Још је слабија подршка тврдњи да би већа заступљеност жена у политичком животу довела до бољих политичких одлука. Са овом тврдњом се слаже 40,3% мушкараца, док се 43,1% не слаже, а 16,6% нема став. Ово показује да мушкарци не препознају у довољној мери везу између родне равнотеже и квалитета политичког одлучивања. Другим речима, за део испитаника већа заступљеност жена може бити прихватљива као питање формалне једнакости, али не и као фактор који унапређује политичке исходе.

Поређење са Евробарометром 545 показује да је подршка овим ставовима у Србији нешто нижа него међу мушкарцима у ЕУ, где 50% мушкараца сматра да су привремене мере, укључујући квоте, потребне да би се превазишла недовољна заступљеност жена у политици, док је у Србији тај удео 44,8%. Већа разлика видљива је код тврдње да већа заступљеност жена у политици доводи до бољих политичких одлука: у ЕУ тај став има 52% мушкараца, а у Србији 40,3%.

Када се питање постави као процена постојећег третмана жена и мушкараца у политици у Србији, 37,1% мушкараца сматра да се мушкарци третирају боље, 36,0% сматра да се жене и мушкарци третирају на исти начин, а 11,8% сматра да се жене третирају боље.

Слика 21. По Вашем мишљењу, да ли постоји разлика у томе како се жене и мушкарци третирају у политици у Србији?

Структура одговора (%), n=1201

Највећи појединачни удео препознаје да су мушкарци у политици у повољнијем положају, али тај став нема већинску подршку. Скоро исти удео сматра да се жене и мушкарци третирају исто. Када се томе дода 11,8% оних који сматрају да се жене третирају боље и 15,1% неодлучних, види се да велики део мушкараца не препознаје јасно асиметрију политичке моћи и третмана.

У ЕУ 54% испитаника сматра да се мушкарци у политици третирају боље, 37% да се жене и мушкарци третирају исто, а 6% да се жене третирају боље, што указује да мушкарци у Србији ређе препознају да се мушкарци у политици третирају боље. Овај образац указује да је препознавање политичке неједнакости ограничено. Ако се положај жена и мушкараца у политици доживљава као исти, или чак као повољнији за жене, онда се квоте и друге мере лакше тумаче као непотребне или као повлашћивање.

Када се питање формулише директно, односно да ли су квоте за остварење једнаке партиципације жена у политичком животу неопходне, 36,6% мушкараца сматра да квоте доприносе већем учешћу жена у политичком животу. Додатних 22,7% сматра да су квоте допринеле политичкој партиципацији жена, али да их сада треба укинути. Са друге стране, 24,5% сматра да квоте у политичком животу за жене нису биле потребне, а 13% сматра да доводе до даље стигматизације жена. Још 3,1% наводи други одговор.

Ово указује на перцепцију значи да квоте имају делимичну легитимност као инструмент који је можда имао ефекта, али немају стабилну подршку као актуелно потребна мера. Ово је важан налаз јер показује разлику између прихватања резултата квота и прихватања саме логике привремених посебних мера. Део мушкараца може прихватити да су квоте повећале присуство жена, али не и да су и даље потребне док год не постоји стварна равнотежа у политичком утицају.

Ставови о лидерству показују још израженију амбивалентност него ставови о политичкој партиципацији. Са тврдњом да су мушкарци бољи лидери од жена слаже се 50,1% мушкараца, док се 44,6% не слаже, а 5,3% нема став.

Слика 22. Сада ћу Вам прочитати неколико тврдњи које се односе на лидерство молим Вас да оцените од 1 до 4 колико се са сваком од ових тврдњи слажете, при чему 1 значи да се потпуно слажете, 2 да се углавном не слажете, 3 да се углавном не слажете и 4 да се уопште не слажете.

Структура одговора (%), n=1201

Са тврдњом да жене на руководећим позицијама немају ауторитет да би биле схваћене озбиљно слаже се 38,3% мушкараца, док се 56,5% не слаже, а 5,3% нема став. Сличан образац постоји и код тврдње да су жене превише емотивне да би биле добре лидерке: са њом се слаже 39,1% мушкараца, док се 58,3% не слаже, а 2,6% нема став. У оба случаја већина одбацује стереотип, али га прихвата приближно две петине испитаника.

Најнижа подршка у овој области јавља се код тврдње да су организације у којима су жене на руководећим позицијама успешније. Са овом тврдњом се слаже 33,3% мушкараца, 46% се не слаже, а 20,7% нема став.

Поређење са Евробарометром 545 показује да су стереотипи о женама на лидерским позицијама у Србији знатно израженији него међу мушкарцима у ЕУ. У ЕУ се са тврдњом да су мушкарци бољи лидери од жена слаже 31% мушкараца, док је у Србији тај удео 50,1%. Са тврдњом да жене на лидерским позицијама немају потребан ауторитет слаже се 26% мушкараца у ЕУ, у поређењу са 38,3% у Србији, а са тврдњом да су жене превише емотивне да би биле добре лидерке слаже се 26% мушкараца у ЕУ, док је у Србији тај удео 39,1%. Са тврдњом да су вештине које се често сматрају „типично женским“, као што су емпатија и сарадња, потребне да би се било добар лидер слаже се 48,1% мушкараца у Србији, док се у ЕУ се са сличном тврдњом слаже 61% мушкараца. У целини, налази о лидерству показују да мушкарци у Србији не само да чешће прихватају негативне стереотипе о женама на руководећим позицијама, већ и ређе препознају позитивне ефекте родне равнотеже у лидерству.

Најважнији налази

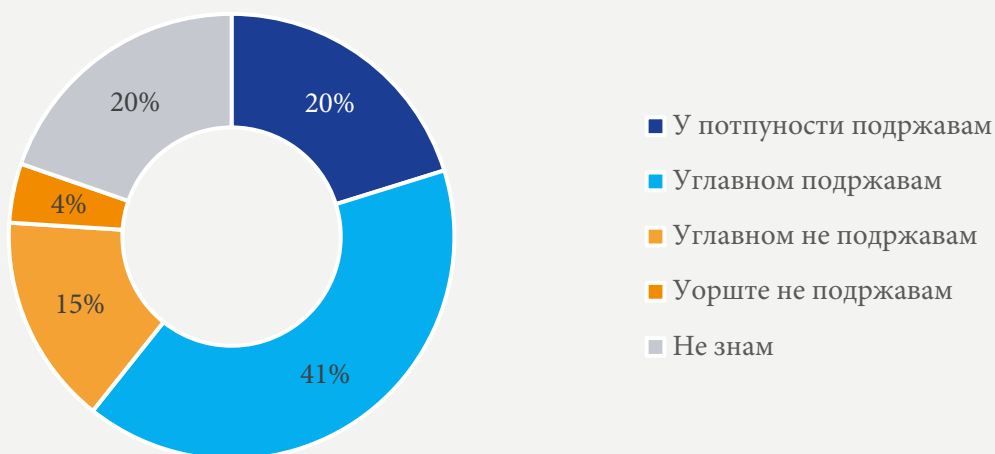
1. Најизраженији политички стереотип односи се на амбицију жена да се баве политиком, па се са тврдњом да су мушкарци амбициознији од жена у политичком животу слаже се 65,3% мушкараца у Србији, док у ЕУ исти став има 48% мушкараца.
2. Са тврдњом да су жене мање заинтересоване од мушкараца за одговорне позиције у политичком животу слаже се 43,6% мушкараца, док се 52% не слаже, док се у ЕУ са истом тврдњом слаже 36% мушкараца.
3. Са тврдњом да су посебне мере, као што су квоте, потребне да би се превазишла недовољна заступљеност жена у политичком животу слаже се 44,8% мушкараца, док се 40,1% не слаже, а 15,1% нема став.
4. Перцепција неједнаког третмана жена и мушкараца у политици је подељена. Да се мушкарци у политици третирају боље сматра 37,1% мушкараца, 36% сматра да се жене и мушкарци третирају исто, 11,8% да се жене третирају боље, док 15,1% не зна.
5. Са тврдњом да су мушкарци бољи лидери од жена слаже се 50,1% мушкараца у Србији, док се 44,6% не слаже. У ЕУ исти став има 31% мушкараца.

5.8 Подршка посебним мерама за унапређење равноправности

Посебне мере представљају један од кључних инструмената за отклањање неједнакости када формално једнака права нису довољна да обезбеде стварно равноправан положај. Подаци показују да 60,7% мушкараца подржава увођење посебних мера када је нека група у неравноправном положају. Од тога, 20,2% у потпуности подржава такве мере, а 40,5% их углавном подржава. Са друге стране, 19,6% испитаника не подржава посебне мере, од чега 15,3% углавном не подржава, а 4,3% их уопште не подржава. Значајан је и удео неодлучних: 19,7% мушкараца нема формиран став.

Слика 23. У којој мери генерално подржавате увођење посебних мера када је нека група у неравноправном положају?

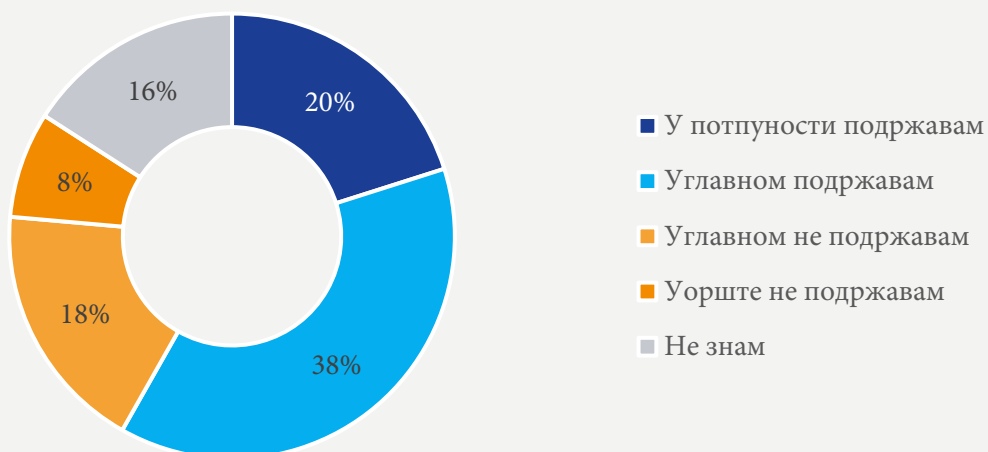
Структура одговора (%), n=1201

Овај налаз показује да посебне мере имају већинску подршку међу мушкарцима. Када се исто питање конкретизује и односи на увођење посебних мера ради унапређења положаја жена у Србији, такве мере подржава 58,2% мушкараца, од чега 20,1% у потпуности, а 38,1% углавном. Не подржава их 25,9% испитаника, док 15,9% нема став.

Слика 24. У којој мери подржавате увођење посебних мера у циљу унапређења положаја жена у Србији?

Структура одговора (%), n=1201

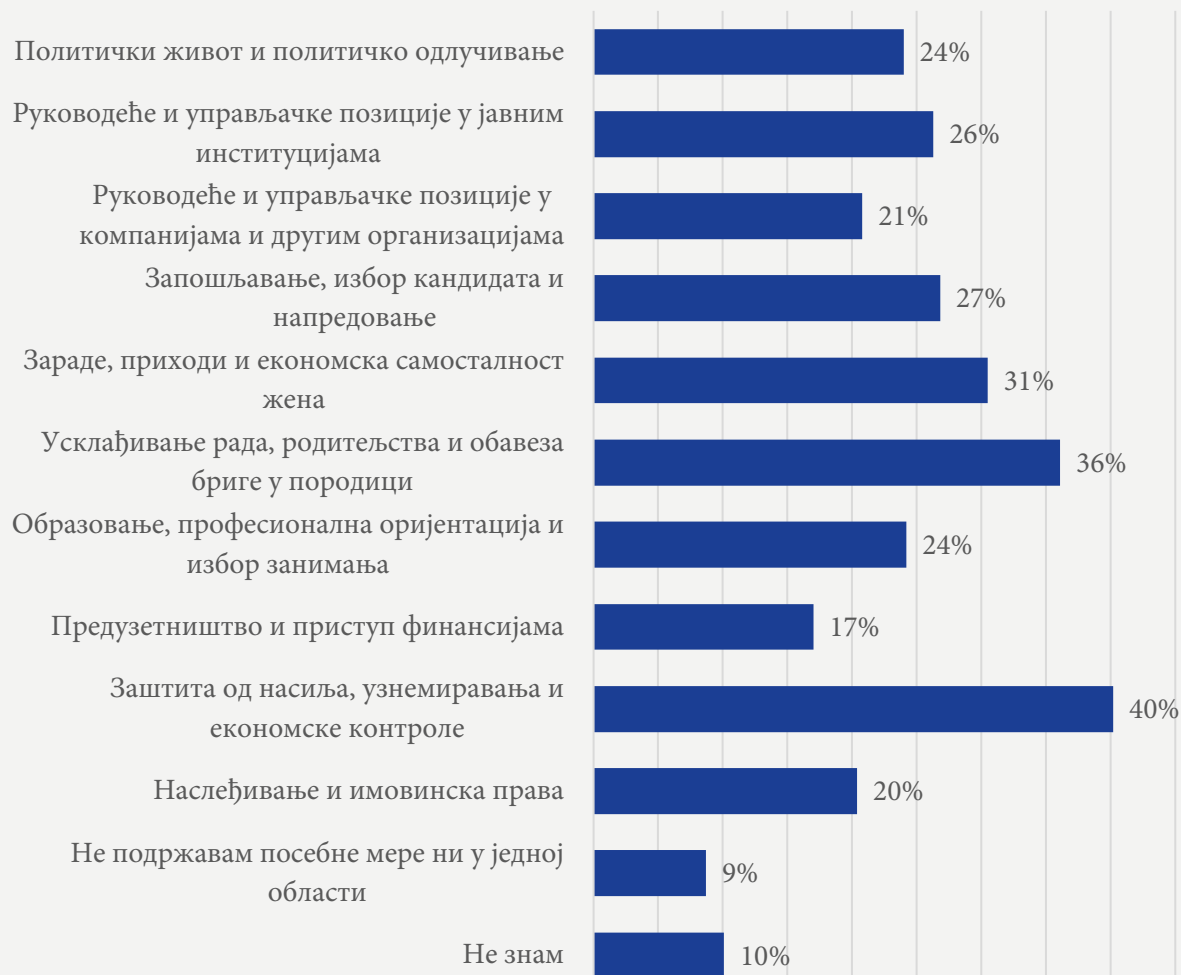

Када се испитаницима понуди више области у којима могу постојати посебне мере за унапређење положаја жена, највећа подршка јавља се у области заштите од насиља, узнемиравања и

економске контроле. Ову област наводи 40,2% мушкараца. То је највиши удео у целој листи и показује да се заштита од насиља најлакше препознаје као легитимна област за посебне мере.

Слика 25. У којим областима сматрате да је важно да постоје посебне мере за унапређење положаја жена?

Структура одговора (%), n=1201

Друга најчешће наведена област је усклађивање рада, родитељства и обавеза бриге у породици, коју наводи 36,1% мушкараца. Овај налаз је важан јер се директно надовезује на претходне налазе о неплаћеном раду и родитељству. Мушкарци у значајној мери препознају да је област бриге, родитељства и породичних обавеза једна од оних у којима су женама потребне додатне мере подршке. Трећа област по учесталости су зараде, приходи и економска самосталност жена, коју наводи 30,5% испитаника. Ово показује да део мушкараца препознаје економску равноправност као област у којој су посебне мере оправдане. Нешто нижи ниво подршке јавља се код запошљавања, избора кандидата и напредовања, које наводи 26,8% мушкараца, руководећих и управљачких позиција у јавним институцијама, са 26,3%, образовања, професионалне оријентације и избора занимања, са 24,2%, и политичког живота и политичког одлучивања, са 24%. Ови подаци показују да се мере у институционалним, образовним и политичким областима препознају, али не као највиши приоритети.

Најнижа подршка бележи се код руководећих и управљачких позиција у компанијама и другим организацијама, које наводи 20,8% мушкараца, наслеђивања и имовинских права, са 20,4%, и предузетништва и приступа финансијама, са 17,0%.

Најважнији налази

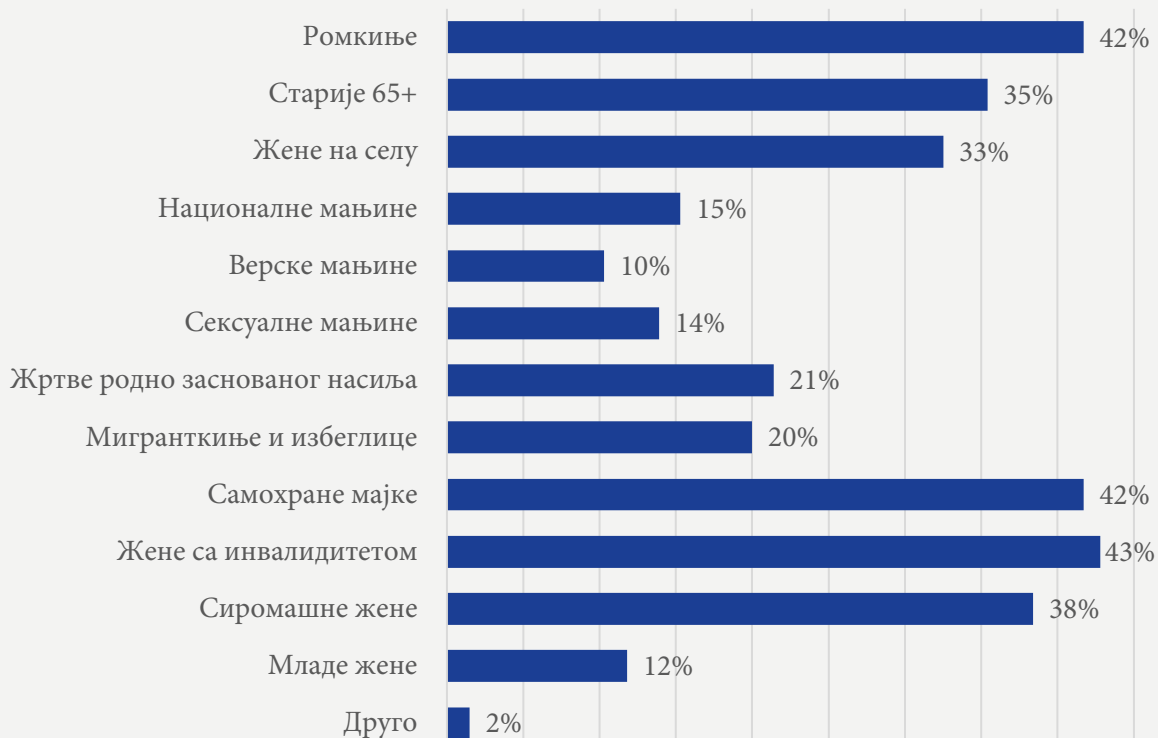
1. Увођење посебних мера када је нека група у неравноправном положају подржава 60,7% мушкараца, што је сличан ниво подршке и када се посебне мере конкретно односе на жене (58,2%).
2. Највећу подршку имају мере у области заштите од насиља, узнемиравања и економске контроле, које као важне наводи 40,2% мушкараца. Друга најчешће наведена област је усклађивање рада, родитељства и обавеза бриге у породици, са 36,1%, док мере у области зарада, прихода и економске самосталности жена наводи 30,5% мушкараца.
3. Мере у области запошљавања, избора кандидата и напредовања наводи 26,8% мушкараца, руководеће и управљачке позиције у јавним институцијама 26,3%, образовање, професионалну оријентацију и избор занимања 24,2%, а политички живот и политичко одлучивање 24,0%.
4. Најнижу подршку добијају мере које задиру у власништво, капитал и управљачку моћ. Руководеће и управљачке позиције у компанијама и другим организацијама као област за посебне мере наводи 20,8% мушкараца, наслеђивање и имовинска права 20,4%, а предузетништво и приступ финансијама 17,0%.

5.9 Вишеструка дискриминација и жене у повећаном ризику

Вишеструка и интерсекцијска дискриминација односи се на ситуације у којима се пол или род укрштају са другим основама неједнакости, као што су етничко порекло, инвалидитет, старост, сексуална оријентација, родни идентитет, верска припадност, место становања, миграциони статус или економски положај. У овом истраживању испитаници су одговарали на питање које групе жена су, по њиховом мишљењу, у највећој мери изложене дискриминацији.

Слика 26. У којим областима сматрате да је важно да постоје посебне мере за унапређење положаја жена?

Структура одговора (%), n=1201

Подаци показују да мушкарци најчешће препознају жене са инвалидитетом, Ромкиње, самохране мајке и сиромашне жене као групе у највећем ризику од дискриминације. Највише испитаника наводи жене са инвалидитетом, 42,8%, затим следе Ромкиње и самохране мајке, које наводи по 41,7% мушкараца, па сиромашне жене (38,4%). То су групе код којих се ризик често повезује са материјалном несигурношћу, тежим приступом услугама, већом зависношћу од институционалне подршке и изложеношћу предрасудама. У том смислу, перцепција мушкараца прати правно и стратешки препознате групе жена у повећаном ризику. Старије жене од 65 и више година наводи 35,4% мушкараца, а жене на селу 32,5%. Ови подаци показују да се старост и место становања препознају као важни фактори повећане изложености дискриминацији, али нешто слабије од инвалидитета, сиромаштва, ромске припадности и самохраног мајчинства.

Жртве родно заснованог насиља као групу у највећем ризику наводи 21,4% мушкараца, мигранткиње и избеглице 20%, жене из националних мањина 15,3%, припаднице сексуалних мањина 13,9%, младе жене 11,8%, а жене из верских мањина 10,3%. Само 1,5% наводи неку другу групу.

Најважнији налази

1. Жене са инвалидитетом као групу у највећој мери изложену дискриминацији наводи 42,8% мушкараца, Ромкиње 41,7%, самохране мајке 41,7%, а сиромашне жене и бескућнице 38,4%. Ове групе чине највидљивији круг жена у повећаном ризику.
2. Старије жене од 65 и више година наводи 35,4% мушкараца, а жене на селу 32,5%. Ово показује да се генерацијска и просторна димензија дискриминације препознају, али су у

перцепцији мушкараца ниже рангиране од инвалидитета, сиромаштва, ромске припадности и самохраног родитељства.

3. Иако је заштита од насиља у другим деловима истраживања препозната као важна тема, само 21,4% мушкараца наводи жене које су жртве родно заснованог насиља као групу у највећем ризику од дискриминације. То указује да се насиље чешће препознаје као безбедносни или породични проблем, али не увек као део ширег обрасца дискриминације и социјалне искључености.

6. Налази квалитативног истраживања

Ово поглавље представља налазе квалитативног дела истраживања, спроведеног кроз фокус групе са мушкарцима у Републици Србији. Циљ овог поглавља је да допуни и продуби налазе квантитативног истраживања, као и да понуди објашњења о томе како мушкарци различитог старосног доба и из различитих типова насеља конструишу и оправдавају своја уверења о родној равноправности и како их доводе у везу са сопственим животним искуством.

Учесници фокус група у највећој мери не одбацују родну равноправност као општи принцип. Напротив, она се често прихвата као нешто што је важно, пожељно или већ постигнуто. Међутим, начин на који се равноправност разуме углавном је сведен на формално-правни ниво: да жене имају иста права, да могу да се школују, запошљавају, конкуришу за послове и учествују у јавном животу.

„Што се тиче права, нисам приметио да постоје нека права која толико штрче, да чине неку неправду. Мислим да данас имају сва права. [...] Ја сам добијао послове много пута, то је зависило од моје вештине, не од тога да ли сам мушко или женско.”

ФГ1, И1

„Мислим да је фер да имају једнаке шансе, посао, плату, могућност запошљавања.”

ФГ3, И3

Овакви искази показују да се родна равноправност често препознаје као питање једнаких формалних могућности, али се ређе анализирају исходи. Управо ту се види разлика између формалног прихватања и разумевања равноправности као процеса који подразумева преиспитивање традиционалних улога и норми.

Једна од значајних тема у разговорима јесте разликовање равноправности и једнакости. Део учесника прихвата да жене и мушкарци треба да буду равноправни, али истовремено наглашава да „нису једнаки”. Ова разлика управо функционише као начин да се постави граница домету равноправности: жене и мушкарци могу имати иста права, али не треба очекивати да имају исте улоге, исте амбиције или исту заступљеност у свим областима.

„Прво ми падне на памет неразумност појма, зато што мислим да људи доста траже да то буде једнако, али не може да буде једнако јер нисмо једнаки и људи траже нешто што не разумеју. Мислим да жене не би желеле нешто што мушкарице раде, нешто што је одговорност мушкараца, и неке послове где су углавном мушкарице заступљени, као што и мушкарице не би желели супротно. Мислим да су једнакост и равноправност различити термини и да се то доста меша. Ми нисмо једнаки, различити смо, што је сјајно с обе

стране, и треба своје адуते да користимо.”
ФГ1, И4

Овде се разлике између мушкараца и жена представљају као природне, пожељне и комплементарне. Такав став није изражен као директно противљење женским правима, али у пракси може да оправда поделе на „мушке” и „женске” сфере. Када се каже да мушкарци и жене „нису једнаки”, то се не користи само као опис биолошких или индивидуалних разлика, већ и као аргумент да одређене друштвене улоге, професије или позиције нису подједнако „природне” за жене и мушкарце.

Овај начин размишљања важан је јер омогућава истовремено прихватање и ограничавање равноправности. Равноправност се прихвата као једнако право, али се неједнака расподела улога и моћи објашњава разликама у природи, склоностима, интересовањима, односно „адутима” жена и мушкараца. У истом правцу иде и став једног учесника да је „*супер постављена подела на мушке и женске послове*” (ФГ1, И3). Такви искази указују да се постојећа расподела улога често не доводи у питање, већ се нормализује као нешто што произилази из природе полова.

Како би оправдали суштинску неједнакост, учесници често објашњавају положај жена и мушкараца кроз индивидуалне факторе: способност, труд, знање, амбицију, карактер или лични избор. Ово је важан налаз јер показује како се структурне неједнакости могу учинити невидљивим. Ако се претпостави да сви имају иста права и исте могућности, онда се разлике у положају лакше тумаче као последица личних способности, а не као резултат друштвених баријера.

„Не гледа се име, презиме, само резултат, ко је шта донео и спрам тога се и одређује.”
ФГ3, И1

„И жене и мушкарци у свакој области имају исте шансе, само зависи од способности, ништа друго.”
ФГ3, И5

Учесници не морају нужно тврдити да су жене мање способне; напротив, многи препознају да су жене образоване, успешне и присутне у различитим професијама. Међутим, управо зато што полазе од претпоставке да су друштвени системи у основи неутралани, они мање уочавају баријере које делују пре формалне конкуренције, током селекције, у процесу напредовања или у односу према родитељству и породичним обавезама. Овај образац је посебно важан за разумевање отпора према посебним мерама. Ако се систем доживљава као правичан, онда се мере које треба да смање неједнакост лако тумаче као неправедна предност. Учесници зато често прихватају принцип да сви треба да имају једнака права, али су знатно резервисанији када се говори о квотама, подстицајним мерама или другим механизмима који треба да утичу на стварну расподелу моћи и позиција.

Иако је доминантан оквир формално-правни, у фокус групама постоје и изјаве које јасно препознају неравноправност. Оне се најчешће јављају онда када учесници говоре о конкретним примерима.

„Једнакост у плаћању је битна, за једнак рад треба да су једнако плаћени и мушкарци и жене. То није постигнуто, увек су жене мање плаћене и то је видљиво. Има неких података РСЗ.”
ФГ1, И5

„Имамо правни оквир који на папиру изгледа одлично, али се у пракси сударамо са дубоко укоревеним патријархатом, као и све код нас, све је само ‘на папиру’.”

ФГ2, И6

Ови искази показују да међу учесницима постоји и капацитет да се препознају институционалне и друштвене препреке. Међутим, такав став имао је мањи број учесника фокус група, и чешће се исказује кроз изловане изјаве, док се општа процена и даље враћа на став да жене „имају права”, да је „доста урађено” и да је проблем пре у појединачним ситуацијама него у структурним баријерама.

Посебно је важно да се отпор не јавља подједнако у свим областима. Учесници лакше прихватају жене у образовању, здравству, правосуђу, услужним делатностима или на „обичним” радним местима. Већа амбиваленција и отпор јављају се када се говори о позицијама моћи, управљања и симболичког ауторитета: политици, војсци, полицији, руководећим позицијама и локалном лидерству.

„Буде ми смешно када видим женско у маслинасто зеленој униформи и са окаченом пушком око рамена. [...] Не могу да замислим да иде женско да брани нашу отаџбину. Мислим да се то форсира, полиција, војска.”

ФГ1, И2

„То што кажу председник општине, ја не видим жену. Не постоји жена која има амбицију да постане нешто у селу. [...] Свака жена се одушеви чим затрудни јер неће радити две године.”

ФГ1, И3

Овај цитат исто тако указује да се неједнака заступљеност жена на позицијама моћи не тумачи као последица ограничења, очекивања средине или родних баријера, већ као недостатак женске амбиције. Истовремено, трудноћа и материнство се представљају као разлог због којег се жене удаљавају од рада и јавне улоге.

Један од значајних налаза фокус група односи се и на раздвајање родне равноправности и феминизма. Равноправност се у већини разговора представља као прихватљив, разумљив и легитиман циљ, док се феминизам често описује као нешто радикално, наметнуто, агресивно, повезано са невладиним организацијама, медијима и утицајем интересних група.

„Феминизам је отишао предалеко. То значи да је постао јако радикалан. [...] Феминизам прелази одређене границе и траже се одређена права, а мислим да је то неко покриће да добију неке грантове.”

ФГ1, И5

„Феминизам је лоша ствар, а родна равноправност је добра, док се договори о равноправности, а не једнакости.”

ФГ1, И4

„Родна равноправност се зна. Ја сам први за родну равноправност. Шта значи то? Да супруга треба да буде заступљена, поштована, радна, да буде мајка [...] да има све што треба да има једна жена. И да буде испоштована. Нема оно, пре дође муж пијан и истуче. [...] Мислим да је по том питању рађено пуно. И не видим ту простор што се сад феминизам укључио у све то. Нема потребе, нема места у укључивању

томе.”

ФГЗ, И2

Овај исказ показује како се равноправност прихвата само у оквиру већ постојећих родних улога. Жена треба да буде поштована, али се у опису њене друштвене улоге централно место даје улози супруге и мајке. На тај начин се равноправност не разуме као преиспитивање родних улога, већ као пристојан и ненасиљан однос према женама унутар постојећег поретка. Следећи цитат управо илуструје, на који начин се отпор јавља када равноправност почне да значи промену родних улога, преиспитивање мушке ”доминације” или напуштање идеје да постоји природна хијерархија између мушкараца и жена.

„Деца иду [у обданиште] усмерена да, поготово дечаки, буду угњетавани. По природи мушкарац је доминантан. И то је физички, не кажем интелектуално, физички је јачи, доминантан, и било је тако кроз време и векове, кроз историју. Сад долазимо у ситуацију да ми, јачи пол, то спутавамо и дајемо девојчицама на значају.”

ФГЗ, И2

Учесници често не оспоравају само садржај захтева за равноправност, већ и начин на који се о њима говори. У јавном дискурсу, медијима и на друштвеним мрежама препознају „галаму”, „викање”, „драње”, „форсирање”, „екстремне” и „агресивност”. Овај налаз је у складу са анкетним подацима који показују да начин на који се о родној равноправности говори у јавности код дела мушкараца изазива отпор.

„Сматрам да је дошло до превише агресивности у комуникацији, превише је дрска и нападна, набијена комуникација [...] превише је све постало неприродно.”

ФГ2, И6

„Медији су катастрофа. Мислим да нису добро представљени. Мислим да се екстремни заступају и да су најгласнији.”

ФГ1, И4

Ови ставови указују да се отпор често не формулише као директно противљење равноправности, већ као критика стила, тона и начина комуникације. На тај начин се расправа помера са питања да ли постоји неравноправност на питање да ли се о њој говори „превише”, „прегласно” или „на погрешан начин”. То је важан механизам јер омогућава да се захтеви за равноправност делегитимишу као нападни или неприродни, без нужног уласка у расправу о самом садржају неједнакости. Истовремено, поједини искази показују да се иза критике „агресивности” често налази дубљи отпор према промени родних улога. У том смислу, критика начина комуникације није само коментар о јавном дискурсу, већ и начин да се ограничи легитимност захтева за суштинском равноправношћу.

Налази фокус група у великој мери продубљују и квантитативни налаз да већина мушкараца препознаје да жене носе већи терет неплаћеног рада и показују како се ова неједнака подела у свакодневном животу објашњава и оправдава. Учесници често не негирају да жене обављају више кућних послова, али ту разлику представљају као резултат спонтаног договора, другачијих захтева послова које обављају, већих прихода мушкараца, личних склоности или улоге мајке.

У групи која је обухватила пре свега мушкарце са села подела кућних послова најчешће се описује кроз јасно раздвајање женских и мушких обавеза.

„Жена спрема ручак, пере, пегла. Мушке послове у кући радим ја, и то је то. Што се тиче деце, све зависи од смене, од посла, значи то је уз договор. [...] Жена спреми одела, све комплетно испегла. Ја сам ту као отац да одведем дете до вртића и то је то. Океј је таква подела. Не бих ништа мењао.”

ФГЗ, И5

„Код мене у породици углавном мушкарици, ја и отац, радимо мушке послове, мајка је за те кућне, она пере, пегла, кува. Ако нешто затреба, помогне се, наравно.”

ФГЗ, И3

Ови искази показују да се подела рада не доживљава нужно као неправедна, чак ни онда када је јасно родно одређена. Напротив, она се разуме као уобичајена, функционална и прихватљива. Посебно је значајан језик „помагања” од стране мушкараца. Мушкарац „помаже” када је потребно, али се не представља као равноправни носилац одговорности за кућне послове. То значи да основна одговорност остаје на жени, док је мушки допринос често описан као додатак, подршка или повремена помоћ.

„Оно што жена ради, то је око деце, око куће, ја помажем. [...] Ја одем ујутру у 7 и дођем у 5, не може да буде подједнако подељена брига о деци. [...] Једноставно зна се, мајка спрема ручак, вечеру, помаже увече око купања, спремања.”

ФГЗ, И2

Дужина радног дана, одсуство од куће и финансијски допринос користе се као аргументи за то да је већи део бриге и кућних послова на жени. У наставку истог исказа учесник додатно повезује равноправност са финансијским доприносом.

„Један важан фактор је да ја зарађујем три пута више од своје жене, тако да је и то фактор неке стабилности. [...] Ја се слажем да родна равноправност буде, али у финансијском делу. Значи, колико донесем ја, да донесе и моја супруга.”

ФГЗ, И2

Такав став занемарује чињеницу да неплаћени рад, иако не доноси директан приход, омогућава функционисање домаћинства и често омогућава мушкарцу да буде више доступан плаћеном раду. На тај начин се финансијски допринос користи као оправдање за неједнаку расподелу кућног рада, док се вредност неплаћеног рада умањује.

У групама које су чинили мушкарици из градова присутни су различити модели расподеле. У појединим исказима и даље су видљиве родне улоге, али се она чешће представља као „спонтана” подела, настала у складу са временом, навикама или практичним околностима.

„Супруга кува, пере веш. Док су била мала деца, ја сам их водио у школу. Набавку водим ја и водим рачуна о плаћањима. [...] Спонтано је настала одлука.”

ФГ2, И1

„У нашој породици кување је подељено на равне части. Прање и пеглање обавља супруга. [...] Одржавање куће, возила, плаћање рачуна и обавеза, бацање смећа и слично су мушки послови. Подела није настала, једноставно се без плана десила.”

ФГ2, И6

У овом исказу види се образац који је присутан и у квантитативним подацима: жене чешће преузимају рутинске и понављајуће послове, док мушкарици чешће преузимају набавку, плаћања и логистичке активности. Опис „спонтано је настала одлука” важан је јер показује да се родна

подела рада често не доживљава као последица друштвених очекивања, већ као природан ток ствари. Међутим, управо та „спонтаност” може бити начин на који се родне норме репродукују без експлицитног договора или отвореног наметања. Ипак, у фокус групама постоје и искази који показују равноправнију поделу обавеза.

„Подела је једнака, кад ко стигне кува, води децу на тренинг, у школу. Допуњавамо се међусобно и то је то. [...] Када не стигне жена, ја перем веш. Потпуно је подједнако.”

ФГ2, И3

„Обоје радимо, а и прилично смо комплементарни, радимо једнако све ствари. Како ко кад стигне. У исто време могу да гледам НБА и да пеглам веш.”

ФГ1, И5

Ови искази показују да равноправнији модели постоје, посебно у домаћинствима у којима оба партнера раде и у којима мушкарци не доживљавају кућне послове као нешто што је изван њихове улоге. Ипак, чак и у примерима равноправније поделе, постоји представа мајке као кључне фигуре за одгајање деце.

„Радим од куће 80%. [...] Супруга ми је запослена и путује на посао. Тако да ја обично позавршавам добар део кућних послова, док паралелно радим. И што се тиче ручка, веша и свега осталог. Што се тиче деце, ја сам ту да одвезем, довезем, погурам око сређивања, купања, али је деци више потребна мајка.”

ФГ3, И1

Овај исказ указује да чак и када мушкарац преузима значајан део кућних послова истовремено наглашава да је „деци више потребна мајка”. То показује да промена праксе не мора одмах да значи и промену родних уверења. Управо је реченица „мајка је мајка” један од важнијих мотива који указује на стереотипе који се и даље одржавају. Она се појављује као општеприхваћена, скоро неспорна формулација и показује како се неједнака подела бриге може оправдати емоционалним и културним значењем мајчинства.

„Код мене у кући је стварно прилично подељено између оца и мајке у смислу послова. [...] А што се тиче мојих родитеља и њихове бриге о мени као о детету, ту је исто подједнако. Али мајка се више брине. Мајка је мајка.”

ФГ3, И4

Ова реченица сажима шири образац: чак и када се подела описује као „прилично подељена” или „подједнака”, мајка се издваја као она која се „више брине”. Управо ту се види како културна идеја мајчинства производи додатну, често невидљиву одговорност. Ако је „мајка мајка”, поставља се питање зашто се очинство не подразумева на исти начин као стална и незаменљива брига. Овај образац посебно је видљив у разговору о родитељском одсуству.

„Не. Није реално. Зашто бих узео? Ако супруга има могућност да узме, и наравно она је мајка, деци је потребнија. [...] Дете треба да буде уз мајку у том периоду развоја. Мајчинска љубав и нега је неупоредива. Шта ја да радим? Мајка мора бити ту.”

ФГ3, И2

„Не бих, да останем сам са децом не бих сигурно. Узео бих, ако и она остаје кући.”

ФГ1, И3

Овај исказ показује да родитељско одсуство није само питање права или организације посла, већ и питање дубоко укорених уверења. Отац није нужно представљен као неважан, али је његова

улога секундарна у односу на мајку. Такво разумевање отежава нормализацију очева као равноправних корисника родитељског одсуства.

Наслеђивање је једна од тема у којој се види разлика између формално признатог права и породичне праксе. Учесници углавном знају или претпостављају да закон подразумева једнаке наследне делове, али исто тако и да је генерално наслеђивање скоро табу тема у нашем друштву.

У том смислу, питање наслеђивања се у свим фокус групама наводи као тема која се одлаже и о којој се не разговара јер се везује са смрћу, непријатношћу и могућим конфликтом.

„Већина чека да умре, па после наследници да поделе. Код мене у породици не причамо уопште о наслеђивању, јер не причамо о смрти. Мислим да већина не прича о томе.”

ФГ1, И5

„Имам брата млађег. То је затворена тема и не прича се о њој баш код нас. [...] Све се нешто чека, чека се смрт.”

ФГ1, И4

„Није се разговарало о томе уопште. Никад нам није било наметнуто то као тема. [...] У било ком случају, првенствено би био људски један нормалан договор.”

ФГ3, И1

Део учесника фокус група говоре о очекиваним традиционалним праксама поделе имовине, у којој син добија кућу или већу имовину, а као основни аргумент за такву поделу наводе удају ћерке.

„Отац је мало тежи за сарадњу, он да може све би мени преписао. Сестра је удата, а отац никада није био за тај брак.”

ФГ1, И2

„Имам сестру, она се пре удала и све би требало да иде мушкој страни, а сад, све је ствар договора да не би дошло до конфликта.”

ФГ3, И3

Ови искази показују да брак ћерке и одлазак из родитељске куће остају важни критеријуми у размишљању о имовини. Чак и када учесници наглашавају „договор”, полазна претпоставка је често да мушка страна има више права на наслеђе. То не мора увек бити формулисано као став да ћерка нема право, али се њено право релативизује кроз идеју да се она „удала”, „отишла”, „снашла” или „има своју породицу”. Наиме, и разговор о конкретним примерима наслеђивања, који су коришћени и у квантитативном истраживању указује да аргументи нису увек отворено родни, већ се приликом одлучивања испитаници често се позивају на рад, улагање, живот на имању и економску логику. Ипак, пошто су кућа и земља културно снажно повезане са мушким наследником, овај критеријум лако одржава традиционалну предност сина.

„Двоумио сам се између различитих опција. Ипак син живи са родитељима, није поштено, он учествује у свакодневном животу, улаже, и не би било поштено да буде 50/50.”

ФГ1, И2

„Ако неко ради на земљи, то му је радно место. И онда ти њему узмеш њиву, ти си њега уништио. [...] Кад неко живи на земљи, обрађује и тако даље, па нормално је да ће он и да наследи. А остали наследници треба да имају компензацију, да ли су мушко, женско, то је небитно.”

ФГ2, И5

„Син који живи са родитељима улаже у ту кућу, у одржавање, у помоћ родитељима и у земљу коју обрађује 15 година. [...] Кућа и земља у овом случају треба да остану сину.”

ФГ3, И1

Ови искази показују да се „праведно” не своди на законску једнакост, већ у великој мери на процену доприноса. Учесници најчешће не кажу да ћерка треба да остане без ичега, већ да треба да добије новчану накнаду, мањи део или неки други облик компензације. То је важан помак у односу на отворено искључивање жена, али не укида питање фактичке неједнакости: ако син добија непокретност, земљу и породичну кућу, а ћерка „накнаду” која често није прецизно дефинисана или није одмах исплатива, онда формална равноправност остаје ограничена.

Са друге стране, у сценарију у којем ћерка свакодневно брине о родитељима, део учесника примењује исту логику доприноса и сматра да ћерка треба да добије већи део или чак целу имовину. Ово показује да критеријум доприноса није нужно родно једносмеран. Када је ћерка та која је „ту”, која обилази, помаже, организује и брине, њен рад може бити препознат као основ за већи наследни део.

„Ћерка се бринула о родитељима и то не може да замени никакав новац. [...] Праведно је 70/30.”

ФГ1, И2

„Она се ту бакће са њима, нису то само лекови и лекари, него однеси, донеси. Треба да добије више.”

ФГ2, И4

„Искључио сам варијанту 50/50, јер није реална. [...] Ту је неко, ту се жртвује, ту вози, ту слуша приче, ту је свакодневно.”

ФГ3, И4

Ови искази су важни јер показују да се брига о родитељима може препознати и као подршка коју често пружају жене.

Судски спор око наследства готово једногласно учесници доживљавају као непожељан и срамотан. Међутим, овај снажан притисак на избегавање спора може имати различите последице за жене и мушкарце. Ако је жена та која треба да инсистира на свом законском делу, она може бити перципирана као неко ко ремети породични мир.

„То би био велики минус за породицу, искрено. Не би било прихватљиво. Не дај Боже.”

ФГ1, И2

„Поражавајуће је колики је број тих судских спорова и лошег породичног односа због те проклете имовине. [...] Родитељ за живота треба да реши.”

ФГЗ, И2

Овде се види да „породични мир” има двоструку функцију. Са једне стране, учесници говоре о разумљивој жељи да се избегну дуготрајни конфликти. Са друге стране, може постати механизам притиска на оне који траже свој део.

У целини, фокус групе показују да учесници не одбацују једнако наследно право као принцип. Ипак, када се поставе конкретне породичне ситуације, законска једнакост се надмеће са критеријумима доприноса, живота у кући, економске логике, бриге о родитељима, односа међу децом и избегавања породичног сукоба. Управо у том простору настају ризици да жене формално имају право, али да га у пракси теже остварују.

У области рада и запошљавања учесници најчешће полазе од става да жене и мушкарци имају исте формалне шансе. У том смислу, као и код општег разумевања равноправности, доминира уверење да је систем у основи неутралан, а да успех зависи од труда, резултата, способности, препоруке, амбиције или сналажења. То је нарочито изражено у групи мушкараца који живе на селу, где се више пута наглашава да је резултат пресудан.

„У приватном сектору, у којем сам ја дуги низ година, доста тога иде по заслугама. Не гледа се име, презиме, само резултат, ко је шта донео и спрам тога се и одређује.”

ФГЗ, И1

„Исте шансе, само зависи од способности, ништа друго.”

ФГЗ, И5

Овај оквир омогућава учесницима да подрже једнаке шансе, али истовремено смањује видљивост структурних препрека. Ако је резултат једини критеријум, онда се мање поставља питање ко има више времена за плаћени рад, ко носи већи терет бриге, ко је изложен очекивањима послодаваца у вези са трудноћом и ко лакше улази у неформалне мреже напредовања.

Упркос томе, у урбаним групама се чешће препознаје да жене и мушкарци не напредују истом брзином и да су мушкарци несразмерно присутни на врху институција, чак и онда када су жене бројније у професији.

„Мушкарци сигурно лакше напредују.”

ФГ1, И2

„У здравству и правосуђу су доминантно женске професије, али ако погледамо ко је начелник одељења, ко су председници судова, диспропорционално више су мушкарци. [...] Можда јесте више жена судија и тужилаца, али су мушкарци на врху.”

ФГ1, И6

„Разлог је у томе што код нас још увек влада стереотип да је мушкарац онај који доноси, који може и треба више да носи на раменима.”

ФГ2, И6

Ови искази уводе важну разлику између присуства жена у професији и њихове моћи унутар професије. Чак и када су жене бројчано већинске, то не значи да су равноправно заступљене на позицијама управљања, одлучивања и симболичког ауторитета.

Разлике у зарадама учесници објашњавају на различите начине. Један део их не препознаје као дискриминацију, већ као последицу различитих занимања, сектора, физички захтевних послова, рударства, грађевине, спорта или руководећих позиција. Овај аргумент није нужно нетачан, али је непотпун: он објашњава део разлике у зарадама, али не отвара питање зашто су неке професије ниже плаћене, зашто су мушкарци чешће на боље плаћеним позицијама и зашто жене имају прекиде у каријери.

„Не постоји да у истом занимању мушкарци имају већу плату од жена. [...] Можда су нека занимања више плаћена где су мушкарци више присутни. Можда у медицини, позиције које су боље плаћене већином заузимају мушкарци.”

ФГ2, И5

„Постоје занимања која су просто женска. Нпр. брига о старим лицима. [...] У тим неким пословима где се мисли да мушкарци или жене нешто боље раде.”

ФГ2, И2

Најјаснији и најмање спорни облик дискриминације у области рада јесте дискриминација жена због трудноће, планирања породице или породилског одсуства. У све три групе учесници су овакву праксу углавном означили као неправедну, незакониту или неприхватљиву.

„Уколико послодавац не жели да запосли жену која жели да остане трудна, то је чиста дискриминација.”

ФГ1, И5

„То ми је идиотски. [...] Треба да охрабрујемо жене да рађају. То јесте дискриминисање.”

ФГ1, И1

„О послодавцима који не желе да запосле жену на основу изговора да жели да ствара породицу имам најгоре мишљење и сматрам да законски треба казнити и забранити оваквим људима да послују.”

ФГ2, И6

„Чуо сам да на разговорима за посао постављају питања да ли ће жена остати у другом стању, што је по мени катастрофа. То је њена лична ствар.”

ФГ3, И1

Међутим, у истој области јављају се и искази који показују амбивалентност. Поједини учесници разумеју да је породилско одсуство терет за послодавца, посебно у малим фирмама, или наводе примере злоупотребе боловања. То не значи да оправдавају дискриминацију, али показује да се права жена на раду често анализирају кроз трошак за послодавца и организацију посла. Ипак, та амбивалентност тиче се трошка и организације рада, а не самог права на материнство, које се доживљава као неприкосновено, што сугерише да се оно, макар и несвесно, схвата као примарна и најважнија улога жене.

Посебно је занимљиво да се мушкарци који би користили дуже родитељско одсуство у урбаним групама чешће описују позитивно, док се истовремено препознаје да у Србији и даље постоји снажан стереотип о томе. Насупрот овоме, у групи која је обухватила мушкараце који живе на селу доминира уверење да је мајка у првим месецима незаменљива.

У целини, фокус групе показују да учесници прихватају једнака права на рад и осуђују најочигледније облике дискриминације, нарочито оне повезане са трудноћом. Међутим, мање су спремни да неједнаке исходе у зарадама и напредовању тумаче као резултат структурних баријера. Разлике се чешће објашњавају сектором, типом посла, способношћу, личним избором, непотизмом или природним склоностима, што значи да је економска равноправност препозната као вредност, али не увек и као питање системских баријера.

Тема контроле у партнерским односима показује да учесници у великој мери препознају негативна понашања, али да истовремено остављају простор за њихово условно оправдавање. Финансијска контрола и праћење кретања или комуникације најчешће се означавају као контрола, а не брига. Ипак, када се уведу околности као што су неодговорно трошење, зависност, љубомора, зарада или „заштита породице”, део учесника ублажава осуду. У случају финансијске контроле, део учесника јасно каже да је реч о контроли.

„Контрола. Не би требало да буде до тога ко више зарађује, јер су то све заједничке паре.”

ФГ2, И4

„То је контрола. Ако се друга страна не пита, то је то.”

ФГ1, И4

„По мени је то контрола. Чист пример контроле. [...] За основне ствари, да неко држи паре код себе и онда удељује, то је чиста контрола.”

ФГ3, И1

Ови искази показују да постоји разумевање да новац у партнерском односу није само техничко питање управљања буџетом, већ и питање моћи. Међутим, јављају се и условна оправдања. Финансијска контрола се може представити као брига када један партнер има проблем са зависношћу, када „неодговорно” троши или када се жели „сачувати новац у породици”.

„Мислим да може да буде и брига, када је у питању ирационално трошење новца, као што је алкохол или коцка, да би се задржао новац у породици. Не као вид контроле, него више да се сачува у породици.”

ФГ1, И5

„Наравно да је то контрола, али можда када је неко неодговоран и ради неке ствари које не би требало. [...] То је у ствари брига, јер је на тај начин спасила породицу.”

ФГ2, И5

Ако постоји јасан и изузетан разлог, као што је зависност или озбиљно угрожавање породичног буџета, привремено ограничење може се разумети као заштита. Међутим, у свакодневним односима та логика може бити злоупотребљена, где партнер који има више новца или више моћи може своју контролу представити као одговорност, рационалност и бригу.

У групи мушкараца који живе на селу појављује се и традиционалније разумевање финансијског управљања, у којем мушкарац „води кућу”, а одлуке се доносе уз договор са женом.

„Може да буде и брига и контрола, али нека буде брига. [...] Зна се код нас, мушкарац води кућу. Он одлучује уз договор са женом, одлучује о свему.”

ФГ3, И5

Овај исказ показује како се патријархална хијерархија може представити као договор. Жена је укључена у разговор, али је мушкарац описан као онај ко „води кућу” и има одговорност. Овакво разумевање може деловати умерено, јер не искључује жену у потпуности, али и даље подразумева асиметричну расподелу моћи.

Када је реч о праћењу кретања, контаката или комуникације партнера, учесници чешће и јасније говоре да је реч о контроли. Поверење се појављује као кључна граница: ако нема поверења, однос се доводи у питање.

„Мислим да је то контрола. По мом мишљењу треба да буде поштовање и поверење.”

ФГ2, И3

„Контрола. Ако немају поверења једно у друго, онда једноставно нису за брак.”

ФГ2, И5

„Та контрола је психички напорна. [...] Опсесивна контрола говори о несигурности. Контрола је по мени знак слабости.”

ФГ1, И1

Ипак, и овде постоје условна оправдања. Учесници говоре да „зависи шта претходи”, да сумња у превару може бити повод за проверу или да неке особе „лоше утичу”. У том смислу контрола није увек препозната као неприхватљива у начелу, већ се процењује кроз контекст, намеру и морални суд о понашању партнера. Када се говори о породичном насиљу, већина учесника јасно одбацује став да је то приватна ствар која треба да остане у кући. У све три групе појављују се искази да институције треба да реагују и да насиље не сме бити остављено партнерима да га сами „реше”.

„Насиље никада није приватно-породична ствар.”

ФГ2, И6

„Не треба да остане приватна ствар, треба да се укључе институције. Не сме да остане приватно.”

ФГ1, И6

„Када дође до тога, то мора да се решава кроз институције.”

ФГ3, И2

Међутим, у разговору се јавља и друга линија - сумња да жене могу злоупотребити институције, нарочито у контексту развода, старатељства и партнерских конфликта. Један учесник износи став да се „жени све верује” и да се институције могу користити као средство притиска. Ово показује да прихватање институционалне реакције на насиље може постојати паралелно са неповерењем према женама које пријављују насиље или траже заштиту. Тај налаз је важан за разумевање амбивалентности у области насиља. Учесници не желе да насиље остане у кући, али део њих истовремено страхује од „лажних пријава”, освете или злоупотребе. Због тога јавне политике и комуникација о насиљу треба да наглашавају и заштиту жртава и правичност поступка, али без релативизације чињенице да је породично и партнерско насиље друштвени проблем који захтева институционалну реакцију.

Питање политичке партиципације и посебних мера изазива највише отпора. Учесници углавном не оспоравају да жене могу бити у политици, на руководећим позицијама или у јавном животу. Међутим, када се говори о квотама, обавезним процентима или мерама које треба да убрзају равноправност, јављају се аргументи о заслугама, способности, „форсирању”, непотребности мера и ризику да на позиције дођу особе које нису довољно квалификоване.

У првој и трећој групи отпор према квотама често се заснива на уверењу да је систем већ довољно отворен и да се жене не суочавају са структурним баријерама. У том оквиру, квоте се доживљавају као нарушавање равноправности, а не као средство њеног остварења.

„Не видим поенту у томе! Ако је квалитетан у раду, онда ће да добије посао.”

ФГ1, И1

„Мислим да нису неопходне. Мислим да је сасвим отворено свима да се баве чиме хоће, чиме желе и за шта имају могућности. [...] Жене нису та угрожена група за те ствари.”

ФГ3, И1

„Што се тиче политике, апсолутно сам против тога. Сматрам да свако треба да се бори за себе, значи по заслуги.”

ФГ3, И2

Ови искази јасно показују како аргумент заслуге функционише као основ отпора. Он делује неутрално и праведно, јер инсистира на квалитету и способности. Међутим, проблем је у томе што полази од претпоставке да сви крећу из исте позиције, да су правила једнако доступна и да не постоје неформалне препреке у селекцији, напредовању, расподели времена, умрежавању и политичком утицају.

У другој, старијој урбаној групи однос према посебним мерама је нешто позитивнији. Учесници чешће прихватају да мере могу имати ефекат, посебно у области женског предузетништва, пољопривреде, подршке породицама, самохраним мајкама и рањивим групама.

„Те квоте имају утицаја, наравно, под условом да они који учествују у тим квотама воде рачуна да искористе то на исправан начин. Што се тиче пољопривреде и женског власништва, ту се види тај ефекат.”

ФГ2, И5

„Слажем се да треба да буду квоте за већи проценат жена у политици.”

ФГ2, И4

„За све те осетљиве категорије треба да се уведу мере. Треба радити на неком подстицају.”

ФГ2, И5

Ови искази показују да подршка посебним мерама зависи од тога како су мере представљене и у којој области се примењују. У свим групама посебне мере за особе са инвалидитетом лакше се прихватају него мере за жене као групу. То показује да учесници угроженост најлакше препознају када је повезана са видљивом физичком или социјалном препреком. Насупрот томе, родна

неједнакост се често не види као довољно јасан основ за посебне мере, јер жене већ имају права, образовање, запослење и присуство у јавном животу.

„За афирмативне мере слажем се у појединим областима, не конкретно за жене, него лица са инвалидитетом.”

ФГЗ, И2

„Мислим да је оправдано за особе са инвалидитетом, али опет и то на одређеним местима.”

ФГЗ, И1

Овде је важно уочити да подршка једној групи не значи нужно развијено разумевање структурне дискриминације уопште. Учесници могу подржати особе са инвалидитетом, али истовремено одбацити потребу за мерама за жене, Роме или друге групе.

Најважнији налази:

1. Учесници фокус група углавном не одбацују равноправност као принцип, али је најчешће разумеју као постојање истих законских права. Међутим, када се равноправност повеже са питањима моћи, напредовања, руководећих позиција, родних улога или посебних мера, јавља се знатно више амбиваленције и отпора. То показује да подршка равноправности често остаје на нивоу формалног прихватања, док је мање присутно разумевање равноправности као процеса отклањања дубљих друштвених неједнакости. У складу са тим, разлике у положају жена и мушкараца често се тумаче кроз способност, труд, амбицију, лични избор или „природне” разлике између полова.
2. Иако се родна равноправност као општи принцип често прихвата, феминизам се у фокус групама неретко описује као нешто радикално, наметнуто, агресивно, „форсирано” или повезано са невладиним организацијама и медијима. У том смислу део мушкараца не оспорава нужно саму идеју равноправности, већ начин на који се о њој говори у јавности. На тај начин се отпор помера са садржаја неједнакости на тон, стил и актере који о равноправности говоре. Ово показује да комуникација о родној равноправности није споредно питање, већ једно од кључних механизма за унапређење равноправности.
3. Учесници препознају да жене носе већи терет кућног рада и бриге, али се та неједнакост често нормализује. Неједнака подела се ретко представља као отворена неправда. Чешће се описује као „спонтана”, „практична”, „договорена” или условљена радним временом и зарадом. Када учесници кажу да „помажу” око деце или кућних послова, тиме често несвесно потврђују да основна одговорност није њихова, већ је одговорност жене.
4. Мајчинство се описује као природна, емоционално незаменљива и примарна улога, док се очинство ређе формулише на исти начин. Ово је посебно видљиво у одговорима о родитељском одсуству, где поједини учесници не одбацују очинство као важно, али одбацују могућност да отац преузме примарну бригу о детету. Чак и у домаћинствима у којима мушкарци кувају, перу, пеглају и воде децу у школу остаје претпоставка да је мајка потребнија деци или да је женска одговорност за бригу природнија, чиме се брига о деци имплицитно потврђује као основна и најважнија улога жене.
5. Наслеђивање је у породицама учесника углавном прећутна тема. Учесници често наводе да се о имовини не разговара док су родитељи живи, јер се разговор о наследству повезује са смрћу, конфликтом и нарушавањем породичних односа. Истовремено, готово сви

препознају да управо одлагање разговора производи спорове, дуготрајне несугласице и породичне прекиде.

6. Иако постоји начелна подршка једнаком наследном праву, одлуке о реалној расподели имовине у конкретним ситуацијама најчешће зависе од квалитета односа или критеријума доприноса (нпр. брига о имању и улагање у кућу или брига о родитељима). Та логика није сама по себи родно искључива, јер може да иде и у корист ћерке која брине о родитељима. Ипак, када је реч о кући и земљи, предност сина се лакше оправдава традицијом, радом на имању и идејом да је он „остао у кући”.
7. Фокус групе, као и квантитативни подаци указују на негативан став о решавању наследних права судским путем. Због тога жена која инсистира на законском делу може формално бити у праву, али да буде и суочена са осудом породице.
8. У области рада и запошљавања учесници најчешће говоре о томе да су жене и мушкарци формално изједначени, али се истовремено препознаје да мушкарци чешће брже напредују, чак и у секторима у којима су жене бројчано заступљеније. Разлике у платама и напредовању често се објашњавају сектором, типом посла, вештинама, преговарањем, личним резултатом или непотизмом, док се структурна дискриминација ређе перципира као узрок.
9. Контрола у партнерским односима углавном се препознаје као проблем, посебно када је реч о праћењу кретања, односа и комуникације. Ипак, финансијска контрола се често условно оправдава као „брига” када се повезује са заштитом породичног буџета, спречавањем неразумног трошења или зависности. Тако се граница између бриге и контроле помера у зависности од процене карактера, зараде и „одговорности” партнера. Већина учесника одбацује став да је породично насиље приватна ствар, али се у појединим исказима јавља сумња у злоупотребу институција и неповерење према пријавама жена.
10. Посебне мере и квоте изазивају највише отпора када се односе на жене у политици и на руководећим позицијама. Учесници често користе аргумент да свако може и треба да напредује у односу на способност, а не зато што је жена или мушкарац.

7. Закључци и препоруке

7.1. Закључци

Налази истраживања показују да мушкарци у Србији знатно чешће од жена процењују да је родна равноправност већ остварена, али да се ова оцена значајно мења када се са општег нивоа пређе на конкретне области друштвеног живота. Укупно 61,0% мушкараца сматра да је родна равноправност у Србији остварена, док исти став има 41,7% жена, што указује на родни јаз од 19,3 процентна поена у позитивној оцени стања. Овај јаз није само разлика у процени напретка, већ указује на различиту позицију из које мушкарци и жене тумаче исту друштвену стварност: мушкарци чешће полазе од тога да су формална права већ обезбеђена, док жене у већој мери препознају препреке у њиховом стварном остваривању. Налази фокус група додатно објашњавају овај образац: учесници углавном не одбацују равноправност као принцип, али је најчешће свде на постојање истих законских права и једнаких формалних шанси. Неједнаки исходи се зато често објашњавају кроз труд, способност, амбицију, лични избор или „природне” разлике између жена и мушкараца, док се структурне препреке ређе препознају као део проблема.

Подршка мушкараца родној равноправности најстабилнија је када се она посматра као питање формалних права и једнаког третмана у начелу, док постаје знатно амбивалентнија када равноправност подразумева супстантивне промене у расподели моћи, неплаћеног рада, руководећих позиција и јавне заступљености. На директно, начелно питање, 22,3% мушкараца наводи да им нешто смета у савременим захтевима за родном равноправношћу. Међутим, када им се понуде појединачни и практични примери, 83,5% испитаника означава бар једну конкретну ставку као спорну. Ова разлика показује да отпор није увек артикулисан као противљење равноправности, већ се појављује онда када се равноправност преведе у конкретне захтеве који мењају устаљене односе у породици, на тржишту рада, у политици и у јавном простору.

Највећи степен отпора јавља се управо у темама које доводе у питање традиционалну расподелу улога и друштвене моћи: већу заступљеност жена у политици, већу заступљеност жена на руководећим позицијама, начин на који се о родној равноправности говори у медијима и инсистирање на равноправнијој подели породичних обавеза. Са друге стране, најмањи отпор бележи се у домену формално-правне једнакости, као што су једнака права у наслеђивању. Ова разлика је аналитички важна јер указује да мушкарци лакше прихватају равноправност када она не доводи у питање постојећу расподелу моћи, времена и ауторитета, а знатно теже када захтева преиспитивање традиционалних родних улога.

Квалитативни налази додатно показују да се отпор равноправности често не формулише као отпор женским правима, већ као отпор „форсирању”, „наметању”, феминизму, квотама, медијском говору или посебним мерама. На тај начин се отпор помера са саме неједнакости на начин на који се о њој говори и на актере који траже промену. Учесници фокус група углавном прихватају да жене треба да имају права, поштовање и могућност учешћа, али показују више резерве када се равноправност повеже са напредовањем, политичком и економском моћи, деконструкцијом родних улога или мерама које треба да исправе неједнаке исходе. Управо у томе се види ограничење формалног разумевања равноправности: оно омогућава да се равноправност

прихвати као принцип, али да се истовремено сачувају друштвена очекивања која жене и мушкарце задржавају у различитим позицијама.

Неплаћени рад и родитељство представљају област у којој се најјасније види граница између препознавања неједнакости и спремности да се она стварно преиспита. Мушкарци у великој мери виде да жене носе већи терет кућних послова и бриге, али се та неједнакост често не тумачи као неправедна расподела рада, већ као последица „природних” разлика, мајчинства, радног времена, зараде или практичне организације домаћинства. Управо зато неплаћени рад није споредно породично питање, већ једно од централних места репродукције родне неједнакости - он одређује ко има више времена, ко има већу доступност за плаћени рад, ко лакше напредује и ко у свакодневном животу носи одговорност за функционисање породице.

Подаци показују да је неједнака расподела неплаћеног рада високо видљива. Укупно 72,0% мушкараца сматра да жене проводе више времена од мушкараца у кућним пословима и бризи о члановима домаћинства, што је близу налаза из истраживања жена, где исти став има 76,6% испитаница. Међутим, истовремено 54,3% мушкараца сматра да су мушкарци „природно” мање компетентни за кућне послове, а 64,9% да породични живот у целини трпи када мајка ради пуно радно време. Ови подаци показују да проблем није у томе што мушкарци не виде неједнаку поделу рада, већ у томе што велики део њих прихвата објашњења која ту поделу нормализују. Ако се женска одговорност за кућу и бригу представља као природна, а мушко учешће као помоћ, онда се неједнакост може препознати, а да се истовремено не доведе у питање.

Стварна подела послова у домаћинству потврђује да су рутински, временски захтевни и понављајући послови и даље доминантно женска обавеза. Партнерке или супруге испитаника најчешће преузимају прање веша и пеглање, што су управо послови који производе „другу смену”: свакодневни, слабо видљиви и континуирани рад који се наставља након плаћеног рада и који директно утиче на време за одмор, професионално усавршавање, друштвени живот и економску самосталност жена. Насупрот томе, мушко учешће се чешће везује за повремене, техничке или мање рутинске задатке, што одржава родну специјализацију рада унутар домаћинства.

Квалитативни налази додатно показују да је кључни механизам одржавања ове неједнакости језик „помоћи”. Када мушкарци кажу да „помажу” око деце или куће, они не морају нужно да одбијају учешће у породичном животу. Напротив, често себе виде као укључене очеве и партнере. Али сама реч „помоћ” открива да се основна одговорност и даље приписује жени. Отац је присутан као подршка, допуна, возач, финансијски ослонац или неко ко преузима одређене задатке, док је мајка та која се подразумева као носилац бриге и кућног рада. То значи да равноправнија подела неплаћеног рада не захтева само да мушкарци „више раде у кући”, већ да се промени претпоставка о томе ко је за кућу, децу и породичну бригу првенствено одговоран.

Исти образац видљив је и у ставовима о родитељском одсуству. Половина мушкараца, 50,3%, сматра да је родитељско одсуство обогаћујуће искуство за оца, али само 31,8% наводи да би лично користило или је користило. То показује да је активно очинство делимично прихваћено као вредност, али знатно слабије као пракса која подразумева стварно преузимање примарне бриге о детету. Фокус групе додатно указују да се мајчинство и даље често разуме као емоционално и биолошки незаменљива улога, нарочито у раном узрасту детета, док се очинство ређе формулише као једнако примарна родитељска одговорност.

Ови налази указују да неплаћени рад није само област у којој жене „раде више”, већ област у којој се свакодневно одржава шири систем неједнаке расподеле времена, могућности и моћи. Док год

се женски рад у кући подразумева, мушко учешће описује као помоћ, а мајчинство поставља као природни центар породичне бриге, формална равноправност неће довести до стварне једнакости у породичном животу, нити до једнаких могућности жена и мушкараца на тржишту рада и у јавном животу.

Економска равноправност и тржиште рада показују како се формална представа о једнаким шансама може одржавати упоредо са ставовима који нормализују неједнаке исходе. Већина мушкараца прихвата да жене и мушкарци у начелу имају једнаке могућности за рад и напредовање, али разлике у зарадама, каријерном развоју и приступу руководећим позицијама често тумачи кроз врсту посла, породичне обавезе, амбицију, лични избор или заслугу, чиме се родни стереотипи преводе у наизглед неутрална објашњења о способности, резултате и професионалну посвећеност.

Са једне стране, 68,4% мушкараца сматра да жене имају исте шансе за унапређење као мушкарци. Са друге стране, 57,8% сматра да жене треба да дају предност породичним обавезама у односу на каријеру, а 61,9% да мушкарци често зарађују више јер су њихови послови захтевнији. То значи да се једнаке шансе често разумеју у ужем, формалном смислу: као могућност да жена конкурише, ради и напредује, али не нужно и као једнака позиција из које улази у професионалну конкуренцију. Ако се од жена истовремено очекује већа породична доступност, а већа зарада мушкараца објашњава захтевношћу њихових послова, онда се неједнакост на тржишту рада не мора отворено оправдавати као дискриминација, довољно је да се представи као последица „реалних” животних избора и организације рада.

Овај образац је посебно важан јер повезује економску неједнакост са претходним налазима о неплаћеном раду. Већа одговорност жена за кућне послове, децу и бригу о породици не остаје унутар приватне сфере, већ директно утиче на њихову позицију на тржишту рада. Она смањује време за професионално усавршавање, умрежавање, промену посла и прихватање руководећих позиција. Зато став да жене треба да дају предност породичним обавезама није само став о породици, већ и став који има економску последицу - он легитимише спорије напредовање жена и њихову слабију присутност на боље плаћеним и вишим позицијама.

Квалитативни налази додатно објашњавају овај механизам. У фокус групама се рад и напредовање често тумаче кроз језик меритократије: резултат, труд, способност, препоруку, амбицију и сналажење. Учесници не морају нужно тврдити да су жене мање способне, али управо претпоставка да је систем у основи неутралан смањује видљивост препрека које делују пре саме конкуренције, током селекције, у процесу напредовања или у односу послодавца према трудноћи, родитељству и породичним обавезама. Ако се успех објашњава искључиво резултатом, онда се мање поставља питање ко има више времена за плаћени рад, ко носи већи терет неплаћене бриге, ко лакше улази у неформалне мреже и чији се професионални континуитет подразумева.

Подршка мерама у области рада потврђује ову разлику. Мушкарци у великој мери подржавају интервенције које се могу разумети као увођење јасних правила и санкционисање неправде: транспарентност плата подржава 75,4%, а строже казне за дискриминацију на послу, укључујући дискриминацију због трудноће, 75,6% мушкараца. Подршка је такође већинска, али слабија, када мере директније задиру у расподелу моћи у организацијама: мере које подстичу веће учешће жена на руководећим позицијама подржава 60,8%, док их 32,0% не подржава. Посебно је значајна разлика у потпуној подршци: транспарентност плата у потпуности подржава 49,8%, строже казне 53,9%, а мере за више жена на руководећим позицијама 27,0% мушкараца. Налази овог дела истраживања указују да економска равноправност у Србији није ограничена на питање да ли жене

формално могу да раде и напредују, већ на то како се вреднују њихов рад, време, породичне обавезе и професионалне амбиције. Док се неједнакости у зарадама и напредовању тумаче претежно као последица избора занимања, захтевности посла, породичних приоритета или индивидуалне способности, структурни механизми тржишта рада остају делимично невидљиви.

У области имовине и наслеђивања, за разлику од неких других области, начелна подршка равноправности овде је висока, при чему већина мушкараца прихвата да синови и ћерке треба да имају једнака наследна права. Међутим, управо ова област показује да постојање права није довољно ако се његово коришћење у породици тумачи као нарушавање односа, непоштовање родитеља или одступање од обичаја.

Подаци показују да 61,9% мушкараца зна да закони у Србији прописују једнака права мушкараца и жена у погледу наслеђивања, али истовремено 17,1% сматра да закони не прописују једнака права, док 21,0% не зна одговор. То значи да више од трећине мушкараца нема тачно или сигурно знање о основном правилу једнаког наследног права. Са друге стране, подршка равноправном наслеђивању као принципу је знатно већа: 79,7% мушкараца слаже се да је праведно да синови и ћерке добију једнаке делове родитељског наследства, а 73,1% сматра да равноправно наслеђивање доприноси праведнијим породичним односима и већем међусобном поштовању.

Најважнији налаз је да формална подршка једнакости постоји паралелно са снажним обичајним нормама које је ограничавају. Укупно 44,1% мушкараца наводи да је у њиховој широј породици уобичајено да се сестре одричу наследства у корист браће, а 39,9% каже да су родитељи увек били јасни да мушка деца имају предност у наслеђивању. Иако већина мушкараца не прихвата отворено патријархално оправдање да ћерка удајом „одлази у другу кућу” и зато нема исти основ да тражи родитељску имовину као син, тај став и даље прихвата 30,1% испитаника. Слично томе, 38,8% мушкараца слаже се да је, када се наслеђује једна кућа, праведније да је добије син, а ћерка неку компензацију, на пример новац. Ови подаци показују да неједнакост у наслеђивању не опстаје само кроз незнање о закону, већ кроз породичну логику у којој се сину чешће приписује континуитет породице, куће, земље и „породичне линије”.

Посебно је важно што се предност сина ретко мора изговорити као отворено одузимање права ћерки. Она се често производи кроз наизглед неутралне критеријуме: ко живи са родитељима, ко ради на имању, ко улаже у кућу, ко „наставља” домаћинство и шта је економски рационално. Ови ставови нису сами по себи нужно родно неравноправни, али у контексту у којем су кућа, земља и остатак у родитељском домаћинству културно снажније повезани са сином, критеријум „доприноса” лако постаје механизам кроз који се обнавља традиционална предност мушког наследника.

Квалитативни налази додатно показују зашто се наследна права жена тешко остварују и када су формално призната. У фокус групама се наслеђивање често описује као тема о којој се не говори, јер је повезана са смрћу, непријатношћу и могућим породичним конфликтом. Управо то ћутање има последице: ако се о наслеђивању не разговара отворено, онда формална права лакше уступају место обичају, очекивањима и притиску да се „све реши договором”. Проблем је што тај договор није увек однос равноправних страна. Када постоји очекивање да се сестра одрекне, да се ћерка не замери или да се не наруши породични мир, онда „договор” може постати друштвено прихватљив облик притиска.

Најјачи механизам притиска није нужно директна забрана, већ страх од породичне санкције. Са тврдњом да би родитељи доживели као срамоту да се породица суди око наследства слаже се

72,3% мушкараца, док 46,2% сматра да се у њиховој средини негативно гледа на жену која инсистира на свом наследном праву. Ови налази показују да жена која тражи свој наследни део не наступа само као носитељка права, већ и као неко ко ризикује да буде означен као себичан, конфликтан или „против породице”. Тако се правно питање претвара у морални тест лојалности породици, при чему је терет очувања породичних односа несразмерно пребачен на жене. Све ово чини наслеђивање једном од области у којој се најјасније види како се формална једнакост може одржавати упоредо са стварном економском неједнакошћу жена.

Насиље, контрола и препознавање неприхватљивог понашања показују да међу мушкарцима постоји релативно снажна начелна осуда породичног насиља, али знатно слабије препознавање оних понашања која претходе насиљу, омогућавају га или га одржавају. Другим речима, проблем није само у томе да ли се насиље као такво осуђује, већ у томе где се поставља граница између породичног односа, бриге, љубоморе, шале, договора и контроле. Управо у тој зони настаје простор за релативизацију понашања која нарушавају аутономију, достојанство и безбедност жена.

Подаци показују да се 70,0% не слаже са ставом да је насиље у породици приватна ствар и да га треба решавати у породици, док се 24,8% са тим ставом слаже, а 5,1% нема став. Ово је важан налаз јер указује да је институционални приступ породичном насиљу у значајној

мери прихваћен. Ипак, чињеница да скоро сваки четврти мушкарац и даље сматра да породично насиље треба да остане унутар породице показује да приватизација насиља није превазиђена. Она је посебно важна јер може да утиче на спремност околине да реагује, на одлуку жртве да пријави насиље и на друштвену подршку институционалном поступању.

Истовремено, још израженији проблем представља сумња у веродостојност жена које говоре о насиљу. Са тврдњом да жене често измишљају или преувеличавају тврдње о злостављању или сексуалном насиљу слаже се 36,0% мушкараца, док се 55,3% не слаже, а 8,7% нема став. Овај налаз показује да се насиље може начелно препознати као проблем, али да се конкретна жена која говори о насиљу и даље може посматрати са сумњом, што је један од кључних механизма минимизовања насиља. Такав став слаби поверење у жртве, отежава препознавање насиља и помера фокус са понашања насилника на кредибилитет жене која о насиљу говори.

Контролишућа понашања представљају најосетљивији део налаза, јер се управо ту види да осуда насиља не значи увек и препознавање механизма контроле. Финансијску контролу партнерке неприхватљивом сматра 54,6% мушкараца, контролу активности, односа и комуникације партнерке 51,0%, а сугестивне коментаре о изгледу колегинице 54,5%. Истовремено, финансијску контролу као прихватљиву или прихватљиву под одређеним околностима оцењује 41,2% мушкараца, контролу активности, односа и комуникације 43,8%, а сугестивне коментаре о изгледу колегинице 39,7%. Ови подаци показују да значајан део мушкараца не одобрава нужно контролу безусловно, али оставља простор да она буде оправдана контекстом, породичним буџетом, љубомором, заштитом, неповерењем, „неодговорним” понашањем партнерке или нормама радне комуникације.

Квалитативни налази помажу да се овај механизам прецизније разуме. У фокус групама учесници често препознају финансијску контролу и праћење кретања или комуникације као контролу, а не као бригу. Међутим, када се уведу конкретне околности, зависност, неодговорно трошење, љубомора, већа зарада једног партнера или „заштита породице”, осуда постаје мекша и појављују се оправдања. То показује да проблем није у потпуном препознавању контроле, већ у томе што

се контрола лако преводи у језик бриге, рационалног управљања новцем, партнерског права на информацију или заштите породичних интереса.

Сексуално узнемиравање у радном окружењу такође се налази у простору недовољно јасно постављених граница. Чињеница да 39,7% мушкараца сугестивне коментаре о изгледу колегинице сматра прихватљивим или прихватљивим под одређеним околностима показује да се достојанство и безбедност радног окружења не препознају увек као централни критеријум. Такви коментари се лако могу нормализовати као шала, комплимент или „безазлена” комуникација, иако у професионалном контексту могу производити непријатност, притисак и осећај несигурности. То указује да препознавање сексуалног узнемиравања не зависи само од правне дефиниције, већ и од промене културе радног места и јасног разумевања да професионални простор није простор у којем се женско тело и изглед могу третирати као предмет коментара.

Политичка партиципација и лидерство представљају област у којој се види да формално право жена да учествују у јавном животу није исто што и признавање њиховог пуног политичког легитимитета. Мушкарци углавном не доводе у питање право жена да гласају, буду бирани или заузимају јавне функције, али значајан део њих мању заступљеност жена у политици тумачи кроз амбицију, интересовање, ауторитет и лидерске способности самих жена. На тај начин се политичка неједнакост не објашњава као последица начина на који странке, институције и јавни простор распоређују моћ, већ као последица наводно различитих личних склоности жена и мушкараца.

Најизраженији налаз односи се управо на политичку амбицију: 65,3% мушкараца слаже се са тврдњом да су мушкарци амбициознији од жена у политичком животу. Са тврдњом да су жене мање заинтересоване од мушкараца за одговорне позиције у политичком животу слаже се 43,6% мушкараца, док се 37,3% слаже да жене немају потребне квалитете и вештине за одговорне позиције у политичком животу. Ови подаци показују да се отпор већој заступљености жена не мора увек јавити као директна тврдња да жене „не треба” да буду у политици. Чешће се јавља као објашњење да жене саме мање желе, мање теже или нису довољно припремљене за позиције одлучивања.

Истовремено, мушкарци не препознају довољно јасно везу између веће заступљености жена и квалитета политичког одлучивања. Само 40,3% мушкараца сматра да би већа заступљеност жена у политичком животу довела до бољих политичких одлука. То указује да се политичка равноправност често разуме као питање формалне правичности или бројчане присутности, али не и као питање квалитета демократије. Уколико се родно уравнотежено одлучивање не препознаје као начин да институције боље обухвате различита искуства, потребе и интересе грађана, онда се веће учешће жена лакше представља као симболичка или наметнута мера, а не као демократски ресурс.

Налази о лидерству додатно показују да се политичка и управљачка моћ и даље у значајној мери конципирају кроз мушки модел ауторитета. Са тврдњом да су мушкарци бољи лидери од жена слаже се 50,1% мушкараца, док се 38,3% слаже да жене на руководећим позицијама немају ауторитет да би биле схваћене озбиљно, а 39,1% да су жене превише емотивне да би биле добре лидерке. Ово показује да лидерство није само позиција, већ и скуп родно означених очекивања: одлучност, контрола, снага и ауторитет чешће се повезују са мушкошћу, док се жене процењују кроз стереотипе о емотивности, умерености или „примереном” понашању. Последица је да жена на позицији моћи често мора истовремено да доказује и компетентност и легитимитет, док се мушки ауторитет лакше подражава.

Подршка квотама показује исту врсту амбиваленције као и у другим областима у којима равноправност захтева корективну интервенцију. Са тврдњом да су привремене мере, као што су квоте, потребне да би се превазишла недовољна заступљеност жена у политичком животу слаже се 44,8% мушкараца, док се 40,1% не слаже, а 15,1% нема став. Ова подељеност показује да се недовољна заступљеност жена делимично препознаје, али да не постоји стабилан консензус о томе да је потребна институционална мера која би је исправила. Ако се мања заступљеност жена тумачи као последица мање амбиције, интересовања или лидерских способности, онда квоте лако могу бити доживљене као „форсирање” или нарушавање заслуге, а не као механизам за исправљање неједнаких почетних услова.

Квалитативни налази помажу да се овај образац разуме. У фокус групама се веће учешће жена у политици и на руководећим позицијама често не одбацује у начелу, али се доводи у питање када се представи као резултат квота, политичког притиска, медијског наглашавања или „гурања” жена на позиције. То показује да отпор није нужно усмерен на саму жену као политичку актерку, већ на механизме који треба да исправе неравнотежу моћи.

Ови налази указују да политичка равноправност жена у Србији не може бити сведена на број жена у институцијама или на формално право учешћа. Кључни проблем је у томе да ли жене имају стварни приступ позицијама утицаја, да ли се њихов ауторитет признаје као легитиман и да ли се њихово учешће разуме као предуслов квалитетнијег демократског одлучивања.

Посебне мере представљају један од најосетљивијих тестова разумевања родне равноправности, јер од испитаника не траже само да прихвате једнака права, већ и да прихвате потребу за корективном интервенцијом тамо где формална једнакост не производи стварно једнаке исходе. Управо зато налази у овој области потврђују основни образац целог истраживања: мушкарци у већини подржавају равноправност и посебне мере на начелном нивоу, али је подршка слабија и селективнија када се мере односе на конкретну прераспodelу моћи, ресурса и приступа позицијама одлучивања.

Општи принцип посебних мера има већинску подршку. Укупно 60,7% мушкараца подржава увођење посебних мера када је нека група у неравноправном положају, а када се исто питање конкретизује и односи на унапређење положаја жена у Србији, подршка остаје већинска, али је нешто нижа, при чему посебне мере подржава 58,2% мушкараца. Редослед области у којима мушкарци сматрају да су посебне мере потребне показује да се оне најлакше прихватају када се повезују са заштитом од очигледне неправде или угрожености. Највећа подршка јавља се у области заштите од насиља, узнемиравања и економске контроле, коју наводи 40,2% мушкараца. Следи усклађивање рада, родитељства и обавеза бриге у породици, са 36,1%, затим зараде, приходи и економска самосталност жена, са 30,5%. Ови налази показују да мушкарци релативно лакше препознају потребу за посебним мерама у областима у којима је неједнакост видљива као ризик, заштита, породични терет или економска зависност, док се нешто нижа подршка јавља се у областима које директније отварају питање приступа моћи, каријерног напредовања и институционалног утицаја.

Квалитативни налази додатно објашњавају зашто подршка посебним мерама остаје амбивалентна. У фокус групама се посебне мере често не одбацују у потпуности, али се доводе у питање када се односе на жене као групу. Учесници лакше прихватају мере за особе са инвалидитетом или друге групе чија се угроженост доживљава као очигледна, док се мере за жене чешће виде као „форсирање”, „наметање”, одступање од заслуге или нарушавање „природне конкуренције”. То показује да подршка посебним мерама зависи од тога да ли испитаници

препознају структурну неједнакост као стварну и релевантну. Тамо где се положај жена тумачи кроз лични избор, амбицију, породичне приоритете или индивидуалну способност, потреба за посебним мерама делује мање оправдано.

Вишеструка дискриминација и положај жена у повећаном ризику од дискриминације показују да мушкарци релативно добро препознају оне облике неједнакости који су социјално видљиви, али знатно слабије препознају оне који су стигматизовани, институционално посредовани или мање присутни у јавном говору.

Подаци показују да мушкарци најчешће препознају жене са инвалидитетом, Ромкиње, самохране мајке и сиромашне жене као групе у највећем ризику од дискриминације. Жене са инвалидитетом наводи 42,8% мушкараца, Ромкиње и самохране мајке по 41,7%, а сиромашне жене 38,4%. То су групе код којих се ризик најлакше повезује са видљивом социјалном рањивошћу: материјалном несигурношћу, тежим приступом услугама, већом зависношћу од институционалне подршке, предрасудама и ограниченим ресурсима. Старије жене од 65 и више година наводи 35,4% мушкараца, а жене на селу 32,5%. Ови подаци показују да се старост и место становања такође препознају као фактори повећаног ризика, али слабије од инвалидитета, сиромаштва, ромске припадности и самохраног родитељства.

Жртве родно заснованог насиља као групу у највећем ризику наводи 21,4% мушкараца, мигранткиње и избеглице 20,0%, жене из националних мањина 15,3%, припаднице сексуалних мањина 13,9%, младе жене 11,8%, а жене из верских мањина 10,3%. Овај распоред показује да се дискриминација слабије препознаје онда када није видљива као класична социјална угроженост или када је повезана са темама о којима постоји мање јавног знања, више стигме или мање непосредног контакта.

7.2. Препоруке

Полазећи од налаза истраживања, препоруке су усмерене на области у којима се показује највећи раскорак између формалног прихватања родне равноправности и њеног стварног остваривања. Препоруке су формулисане тако да могу да буду основ за будуће активности Повереника за заштиту равноправности, органа јавне власти, јединица локалне самоуправе, образовних установа, послодаваца, медија и организација цивилног друштва. Посебан значај у спровођењу свих препорука има активно укључивање мушкараца и младих као равноправних учесника у промени друштвених образаца који ограничавају и жене и мушкарце.

1. Јачати разумевање родне равноправности као стварне, а не само формалне једнакости.

Повереник за заштиту равноправности, органи јавне власти, образовне установе, медији и организације цивилног друштва треба да у јавним активностима доследно објашњавају разлику између једнаких права у прописима и једнаких могућности у пракси. Посебну пажњу треба усмерити на области у којима се родна равноправност често сматра већ оствареном, иако подаци указују на трајне неједнакости: неплаћени рад, каријерно напредовање, политичко учешће, наслеђивање и заштиту од насиља. Комуникација треба да буде заснована на подацима, конкретним животним примерима и јасном објашњењу да равноправност није губитак права за мушкарце.

2. Развити комуникационе приступе који мушкарце укључују као савезнике у остваривању равноправности.

Будуће кампање и образовне активности треба да буду усмерене не само на промену ставова о женама, већ и на преиспитивање друштвених очекивања од мушкараца. Уместо порука које мушкарце представљају као одговорне за неравноправност, потребно је развијати поруке које показују како равноправнији односи доприносе квалитетнијем породичном животу, бољем родитељству, здравијим партнерским односима и праведнијој расподели одговорности. Посебно је важно радити са млађим мушкарцима и дечацима, јер налази упућују да млађе генерације нису нужно носиоци равноправнијих ставова у свим областима.

3. Систематски уводити садржаје о родним стереотипима, равноправним односима и ненасилној комуникацији у образовање.

Министарство просвете, Завод за унапређивање образовања и васпитања, школе, високошколске установе и институције задужене за стручно усавршавање запослених у образовању треба да осигурају да се у наставне и ваннаставне програме укључе садржаји о родној равноправности, нестереотипним улогама жена и мушкараца, поштовању личних граница, ненасилном решавању сукоба, препознавању узнемиравања и равноправној расподели породичних обавеза. Ови садржаји треба да буду прилагођени узрасту, практични и повезани са ситуацијама из свакодневног живота ученика и ученица, а не сведени само на формално информисање о правима.

4. Подстицати равноправнију расподелу неплаћеног рада и активнију очинску улогу.

Надлежна министарства, јединице локалне самоуправе, послодавци и организације цивилног друштва треба, у складу са својим надлежностима, да развијају мере које подстичу мушкарце да преузму равноправан удео у бризи о деци, старијима, особама којима је потребна подршка, пословима у домаћинству и другим породичним обавезама. Посебно је важно промовисати очинство као пуну родитељску одговорност, а не као помоћ мајци, подстицати послодавце да и женама и мушкарцима омогуће коришћење права повезаних са родитељством без негативних последица по запослење, зараду и напредовање, као и развијати доступне услуге бриге у заједници које смањују терет неплаћеног рада унутар породице.

5. Унапредити економску равноправност жена кроз транспарентност, заштиту од дискриминације и једнаке могућности за напредовање.

Министарства надлежна за рад, привреду и родну равноправност, инспекцијски органи, послодавци, синдикати и тела за равноправност треба да ојачају примену правила о забрани дискриминације на раду, посебно у вези са трудноћом, материнством, родитељством, зарадама и напредовањем. Потребно је подстицати транспарентније критеријуме за зараде, напредовање и избор на руководеће позиције, као и редовно праћење родних разлика у зарадама, секторској расподели, приступу обукама и напредовању. Посебну пажњу треба усмерити на препознавање наизглед неутралних пракси које жене стављају у неповољнији положај због већег терета неплаћеног рада и очекивања повезаних са негом чланова породице.

6. Јачати правну сигурност и јавну свест о равноправном наслеђивању.

Министарство правде, правосудни органи, јавни бележници, центри за социјални рад, јединице локалне самоуправе, Повереник за заштиту равноправности и организације цивилног друштва треба да спроводе активности усмерене на информисање грађана и грађанки о једнаким

наследним правима синова и ћерки и о последицама одрицања од наследства под породичним или социјалним притиском. Посебно је важно развијати јасне и доступне информације о томе да захтев за равноправно наслеђивање није породични конфликт, већ остваривање законом гарантованог права. У пракси треба јачати улогу јавних бележника и других релевантних актера у препознавању могућих притисака, обезбеђивању разумљивих информација странкама и упућивању на доступну правну помоћ.

7. Унапредити препознавање насиља и сексуалног узнемиравања.

Надлежне институције, послодавци, образовне установе, медији и организације цивилног друштва треба да спроводе активности које јасно разграничавају партнерску подршку, договор и бригу од контроле, надзора, финансијског условљавања, ограничавања кретања, праћења комуникације, изолације и других облика контролишућег понашања. Посебно је важно да се у радном и образовном окружењу сексуално узнемиравање, сугестивне опаске о изгледу и нежељена пажња не релативизују као шала или комплимент, већ препознају као понашања која повређују достојанство, аутономију и равноправно учешће жена.

8. Јачати стварно учешће жена у политичком животу и на позицијама одлучивања.

Политичке странке, Народна скупштина, органи јавне власти, јединице локалне самоуправе, јавне институције, послодавци и медији треба да активно доприносе већој заступљености жена на позицијама одлучивања и јачању њиховог јавног ауторитета. Потребно је обезбедити да учешће жена не буде сведено на формалну присутност, већ да подразумева приступ стварном утицају, ресурсима, видљивости и одлучивању. Политичке странке и институције треба да развијају програме подршке женама за преузимање лидерских улога, да спречавају родно засновану делегитимизацију жена у јавном говору и да квоте и друге посебне мере представљају као механизме исправљања неједнаких почетних услова.

9. Наставити примену и објашњавање посебних мера за постизање стварне равноправности.

Органи јавне власти, Повереник за заштиту равноправности, институције и послодавци треба да посебне мере доследно повезују са конкретним доказима о неједнаком положају и са јасним циљем који се мером жели постићи. Потребно је јавности објашњавати да посебне мере нису привилегија, већ привремени и циљани инструмент за отклањање структурних препрека. Тамо где је отпор најизраженији, нарочито у областима политичког одлучивања, руководећих позиција, власништва, имовине и приступа финансијама, мере треба пратити транспарентним подацима, јавним образложењем и редовном проценом ефеката.

10. Увести интерсекцијски приступ у све мере за унапређење родне равноправности.

Политике и мере у области родне равноправности треба да препознају да жене нису хомогена група и да се пол и род често укрштају са инвалидитетом, националном припадношћу, сиромаштвом, старошћу, местом становања, миграционим статусом, сексуалном оријентацијом и другим основама неједнакости. Мере треба да буду засноване на подацима разврстаним по полу и другим релевантним личним својствима, уз учешће жена из ових група у планирању, спровођењу и процени ефеката.

11. Успоставити редовно праћење ставова мушкараца и ефеката мера родне равноправности.

Повереник за заштиту равноправности, Републички завод за статистику, надлежна министарства, академска заједница и организације цивилног друштва треба да наставе са периодичним праћењем ставова мушкараца и жена о родној равноправности, са посебним фокусом на области у којима се јавља највећи јаз у перцепцији и највећа амбиваленција. Будућа истраживања треба да омогуће поређење кроз време, праћење генерацијских промена, регионалних разлика и положаја различитих група мушкараца и жена. Налази истраживања треба да буду редовно коришћени у годишњим и посебним извештајима, јавним кампањама, препорукама органима јавне власти, програмима обука и процени ефеката политика.

Спровођење ових препорука захтева координисано деловање институција, локалних заједница, образовног система, послодаваца, медија и цивилног друштва. Посебан значај има континуирано укључивање мушкараца и дечака у разговор о родној равноправности, не као пасивних посматрача или искључивих носилаца проблема, већ као учесника у промени друштвених образаца који ограничавају и жене и мушкарце. Равноправност жена и мушкараца зато треба посматрати као заједнички јавни интерес, као предуслов достојанственог живота, праведнијих породичних односа, економске сигурности и демократског одлучивања.